

T.C.
DOKUZ EYLÜL ÜNİVERSİTESİ
SOSYAL BİLİMLER ENSTİTÜSÜ
İKTİSAT ANABİLİM DALI
FİNANSAL İKTİSAT VE BANKACILIK PROGRAMI
YÜKSEK LİSANS TEZİ

DIŞ TİCARETTE DEĞİŞEN ÖDEME YÖNTEMLERİ VE
BANKACILIĞA ETKİSİ

Yunus Emre KOÇ

Danışman
Dr. Öğr. Üyesi Kerim Eser AFŞAR

İZMİR – 2019

YEMİN METNİ

Yüksek Lisans Tezi olarak sunduğum “Dış Ticarete Değişen Ödeme Yöntemleri ve Bankacılığa Etkisi” adlı çalışmanın, tarafımdan, akademik kurallara ve etik değerlere uygun olarak yazıldığını ve yararlandığım eserlerin kaynakçada gösterilenlerden oluştuğunu, bunlara atıf yapılarak yararlanılmış olduğunu belirtir ve bunu onurumla doğrularım.

Tarih

.../.../2019

Yunus Emre KOÇ

ÖZET

Yüksek Lisans Tezi

Dış Ticarete Değişen Ödeme Yöntemleri ve Bankacılığa Etkisi

Yunus Emre KOÇ

Dokuz Eylül Üniversitesi

Sosyal Bilimler Enstitüsü

İktisat Anabilim Dalı

Finansal İktisat ve Bankacılık Programı

Ülkeler arasında ticari faaliyetlerin artması, dış ticarete ödeme yöntemlerinin önemini artırmaktadır. Uluslararası ticaret ile bankacılık sektörü birbirinden beslenmektedir. Bu çalışmanın temel amacı; dış ticarete ödeme yöntemlerinin değişmesinin bankacılık sektörüne olan etkilerini açıklamaktır. Türkiye'nin TÜİK tarafından açıklanan dış ticaret verileri kullanılarak inceleme yapılmıştır. Çalışmada; değişen ödeme yöntemlerinin günümüzde bankacılığa bir etkisinin olmadığını ortaya konmuştur. Dış ticarete yeni ödeme yöntemi olan banka ödeme yükümlülüğü sistemi Türkiye’de henüz bütün ticari bankalar tarafından uygulanmamaktadır. Kripto para ve banka ödeme yükümlülüğünün geleneksel ödeme yöntemlerine göre bankacılığa etkisi gözlemlenememiştir. Ancak yakın gelecekte; kripto paralar ve dijital paralar konusunda yaşanacak gelişmelerin mutlaka bankacılığa etkisi olacağı belirtilmiştir. Yeni nesil sistemlerin bankacılığa entegre edilebilmesi ile etkilerinin daha net görülebileceği düşünülmektedir. Ek olarak dış ticarete ihracat ve ithalat belgelerinin bankalar aracılığıyla güvende olmasının, bankacılığı dış ticarete merkezi bir konumda tutmaya devam ettiği vurgusu öne çıkmaktadır.

Anahtar Kelimeler: Dış ticaret, Ödeme yöntemleri, Bankacılık.

ABSTRACT

Master's Thesis

Changing Payment Methods in Foreign Trade and Its Impact on Banking

Yunus Emre KOÇ

Dokuz Eylül University

Graduate School of Social Sciences

Department of Economics

Financial Economics and Banking Program

Increasing trade activities between countries enhance importance of payment methods in foreign trade. International trade and banking sector feed on each other. The main purpose of this study is to examine that the impacts of changing payment methods in foreign trade on banking sector. It has been performed an analyzing through using Turkey's datas which are released by TUIK. In the study; obtained results show that today changing payment methods in foreign trade have no impact on banking. Being a new payment method in foreign trade, bank payment obligation has not been using by all of the commerical banks in Turkey yet. Crypto currencies, bank payment obligation and their effects on banking, is not observed compared to other traditional payment methods in foreign trade. However, in the future, it is stated that with the developments in crypto and digital currencies will have an impact on banking. With the possibility of integrating new generation systems into banking, it is thought that their effects can be seen. The fact that in foreing trade import and export documents being safe through banks continue keeping banking a central position in foreing trade.

Keywords:Foreign trade, Payment methods, Banking.

DIŞ TİCARETTE DEĞİŞEN ÖDEME YÖNTEMLERİ VE BANKACILIĞA ETKİSİ

İÇİNDEKİLER

TEZ ONAY SAYFASI	ii
YEMİN METNİ	iii
ÖZET	iv
ABSTRACT	v
İÇİNDEKİLER	vi
TABLolar LİSTESİ	viii
ŞEKİLLER LİSTESİ	ix
GRAFİK LİSTESİ	x
EKLER LİSTESİ	xii
GİRİŞ	1

BİRİNCİ BÖLÜM TEMEL KAVRAMLAR

1.1. DIŞ TİCARET TANIMI	4
1.2. TÜRKİYE’NİN DIŞ TİCARET POLİTİKASI	7
1.3. TÜRKİYE İTHALAT VE İHRACATI	10
1.3.1. Fasıllara göre İthalat ve İhracat	11
1.3.2. Ülkelere Göre İthalat ve İhracat	17

İKİNCİ BÖLÜM DIŞ TİCARETTE ÖDEME YÖNTEMLERİ

2.1. ÖDEME KAVRAMI	19
2.2. ÖDEME SİSTEMİ KAVRAMI	19
2.3. DIŞ TİCARETTE ÖDEME YÖNTEMLERİ	21
2.3.1. Mal Mukabili Ödeme	21

2.3.2. Peşin Ödeme	24
2.3.3. Vesaik Mukabili Ödeme	24
2.3.4. Akreditif	25
2.3.5. Diğer	29
2.4. YENİ NESİL ÖDEME TEKNOLOJİLERİ	31
2.4.1. Elektronik Para Türleri	39
2.5. BANKA ÖDEME YÜKÜMLÜLÜĞÜ	52

ÜÇÜNCÜ BÖLÜM

DIŞ TİCARET ÖDEME YÖNTEMLERİ VE BU YÖNTEMLERİN BANKACILIĞA ETKİSİ

3.1. YILLARA GÖRE TÜRKİYE DIŞ TİCARETİNDE TERCİH EDİLEN ÖDEME YÖNTEMLERİ	57
3.2. ÖDEME YÖNTEMLERİ RİSKLERİ	65
3.3. KÜRESEL DIŞ TİCARET VE AKREDİTİF	67
3.4. DIŞ TİCARETTE ÖDEME YÖNTEMLERİNİN KİYASLANMASI	70
3.5. YENİ NESİL ÖDEME SİSTEMLERİNİN BANKACILIK ÜZERİNDEKİ ETKİLERİ	74
3.6. TÜRKİYE'NİN DIŞ TİCARETİNDE ÖDEME YÖNTEMLERİNE GÖRE GENEL BİR DEĞERLENDİRME	79
3.6.1. İhracat Açısından	80
3.6.2. İthalat Açısından	94
SONUÇ	109
KAYNAKÇA	111
EKLER	

TABLÖLAR LİSTESİ

Tablo 1: 1923-1929 Yıllarında Türk Dış Ticareti Verileri	s.8
Tablo 2: Fasıllara Göre İhracat (2019 ilk Çeyrek)	s.12
Tablo 3: Ödeme Şekillerine Göre İhracat (2014-2019 İlk Çeyrekler)	s.56
Tablo 4: Ödeme Şekillerine Göre İthalat (2014-2019 İlk Çeyrekler)	s.58
Tablo 5: Dış Ticarete Teslim Şekilleri ve Hasılatın Oluşum Zamanı	s.71
Tablo 6: Türkiye'nin Dış Ticaretinde Bir Yılda Ödeme Yöntemleri Örneği	s.73

ŞEKİLLER LİSTESİ

Şekil 1: Mal Mukabili Ödeme Sistemi	s.22
Şekil 2: Peşin Ödeme Sistemi	s.24
Şekil 3: Vesaik Mukabili Ödeme Sistemi	s.25
Şekil 4: Akreditifli Ödeme Sistemi	s.26
Şekil 5: Kapalı Dolaşım Sisteminde Elektronik Para Ödemesi Sistemi	s.36
Şekil 6: Tek Çıkarıcı Kapalı Devre Elektronik Para Sistemi	s.37
Şekil 7: Çok Çıkarıcı Elektronik Para Sistemlerinin Genel Yapısı	s.39
Şekil 8: Blockchain Yapısı	s.44
Şekil 9: Blokzinciri Tabanlı Uygulamada Yeni Bloğun Zincire Eklenme Sürecine Ait Bilgiler	s.45
Şekil 10: Kripto Para İşlem Akışı	s.47
Şekil 11: Banka Ödeme Yükümlülüğü Akışı	s.53
Şekil 12: Dış Ticarete Ödeme Yöntemlerinin Riskleri	s.66
Şekil 13: Vadeli Teyitli Akreditif	s.69

GRAFİKLER LİSTESİ

Grafik 1: Türkiye İthalat-İhracatı (2002-2016)	s.11
Grafik 2: Fasıllara Göre İhracat (sol) ve İthalat (sağ) –Milyar Dolar	s.16
Grafik 3: İhracatta Mal Mukabili Ödeme Kalemine Ait Grafik	s.80
Grafik 4: İhracatta Peşin Ödeme Kalemine Ait Grafik	s.81
Grafik 5: İhracatta Vesaik Mukabili Ödeme Kalemine Ait Grafik	s.82
Grafik 6: İhracatta Kabul Kredili Ödeme Kalemine Ait Grafik	s.83
Grafik 7: İhracatta Peşin Akreditif Kalemine Ait Grafik	s.83
Grafik 8: İhracatta Vadeli Akreditif Kalemine Ait Grafik	s.84
Grafik 9: İhracatta Bedelsiz Kalemine Ait Grafik	s.85
Grafik 10: İhracatta Ödeme Şekli Belirsiz Kalemine Ait Grafik	s.86
Grafik 11: İhracatta Yurt Dışı Kredili (Kamu) Kalemine Ait Grafik	s.86
Grafik 12: İhracatta Mahsuben Takas Kalemine Ait Grafik	s.87
Grafik 13: İhracatta Özel Takas Kalemine Ait Grafik	s.88
Grafik 14: İhracatta Akreditif Kalemine Ait Grafik	s.89
Grafik 15: İhracatta Bağlı Muamele Kalemine Ait Grafik	s.90
Grafik 16: İhracatta Kabul Kredili Akreditif Kalemine Ait Grafik	s.90
Grafik 17: İhracatta Kabul Kredili Vesaik Mukabili Kalemine Ait Grafik	s.91
Grafik 18: İhracatta Kabul Kredili Mal Mukabili Kalemine Ait Grafik	s.92
Grafik 19: İhracatta Özel Hesap Kalemine Ait Grafik	s.93
Grafik 20: İthalatta Mal Mukabili Ödeme Kalemine Ait Grafik	s.94
Grafik 21: İthalatta Peşin Ödeme Kalemine Ait Grafik	s.95
Grafik 22: İthalatta Vesaik Mukabili Ödeme Kalemine Ait Grafik	s.95
Grafik 23: İthalatta Kabul Kredili Ödeme Kalemine Ait Grafik	s.96
Grafik 24: İthalatta Peşin Akreditif Kalemine Ait Grafik	s.97
Grafik 25: İthalatta Vadeli Akreditif Kalemine Ait Grafik	s.98
Grafik 26: İthalatta Bedelsiz Ödeme Kalemine Ait Grafik	s.98
Grafik 27: Ödeme Şekli Belirsiz Kalemine Ait Grafik	s.99
Grafik 28: İthalatta Yurt Dışı Kredili (Kamu) Kalemine Ait Grafik	s.100
Grafik 29: İthalatta Mahsuben Takas Kalemine Ait Grafik	s.101

Grafik 30: İthalatta Özel Takas Kalemine Ait Grafik	s.101
Grafik 31: İthalatta Akreditif Kalemine Ait Grafik	s.102
Grafik 32: İthalatta Bağlı Muamele Kalemine Ait Grafik	s.103
Grafik 33: İthalatta Kabul Kredili Akreditif Kalemine Ait Grafik	s.104
Grafik 34: İthalatta Kabul Kredili Vesaik Mukabili Kalemine Ait Grafik	s.105
Grafik 35: İthalatta Kabul Kredili Mal Mukabili Kalemine Ait Grafik	s.105
Grafik 36: İthalatta Özel Hesap Kalemine Ait Grafik	s.106

EKLER LİSTESİ

Ek 1: Yıllara Göre Dış Ticaret İstatistikleri

ek s.1

GİRİŞ

Dış ticaret, iç pazardaki son kullanıcılar gibi, ülkelerin çeşitli ihtiyaçlarının karşılanması bakımından oldukça önemli ekonomik faaliyetler bütünüdür. Ülkeler, hem ekonomik dengelerini koruyabilmek ve bunu pozitif yönde geliştirebilmek, hem de yaşam kalitesini arttırabilmek için dış ticaret yapmak zorundadırlar. Değişen iletişim teknolojileri ve ödeme yöntemleri, yeni nesil riskleri de beraberinde getirmektedir. Dış ticaret alanında bankaların kullanılması ve bunların güvencelerinin alınması, ticareti gerçekleştiren tarafların risklerini en az düzeye indirmektedir.

Fakat gerek işlemlerin yavaşlığı, gerek bürokratik kurallar gerekse de vergi yükümlülükleri, dış ticaret işlemlerinde alıcı ve satıcıların farklı ödeme yöntemleri tercih etmesine sebebiyet vermektedir. Ancak bu tür durumlarda kayıt dışı alışveriş sorunları, dolandırıcılık problemleri, kur tutarsızlıkları ve diğer hukuki sorunlar açığa çıkmaktadır. Bankaların dış ticaret işlemlerinde aktif olarak kullanılmasının ve ekonomik katkılarının ortadan kaybolmaması için dış ticarete yeni nesil ödeme sistemlerine entegre olmaları şarttır. Ki bu yönde de çeşitli adımlar atıldığı açıktır.

Bu çalışmada, Türkiye özelinde ve küresel verilerden de faydalanılarak dış ticaret için tercih edilen ödeme yöntemleri incelenecektir. Bu ödeme yöntemlerinin yıllar bazında tercih edilme değişimlerine bakılarak, bankaların dış ticaret sistemleri içinde rolünün değişip değişmediği kontrol edilecektir. Bunun yanı sıra, çok yeni ve etkin bir dış ticaret ödeme yöntemi olan banka ödeme yükümlülüğünün ne olduğu anlatılacak ve bankaların dış ticarete aldıkları rolü, yeni nesil sistemler bağlamında incelenecektir.

Dış ticarete değişen ödeme yöntemlerinin bankacılık sektörüne olan etkisinin araştırılması bu çalışmanın temel amacı olarak belirlenmiştir. Dış ticaret ödeme yöntemlerinin belirlenmesi, ödeme yöntemlerinin karşılaştırılması ve yeni nesil ödeme sistemlerinin bankacılık üzerindeki etkililerinin ortaya konulması çalışmanın amaçları arasında yer almaktadır. Çalışma kapsamında araştırma yaparken Türkiye'nin dış ticareti ve küresel dış ticaret eğilimleri açısından değerlendirmeler yapılarak ilerleme kaydedilmesi amaçlanmaktadır.

Özellikle Türkiye gibi gelişmekte olan ülkelerin, dış ticaret konusunda uluslararası yeni ödeme yöntemlerini acil biçimde öğrenmesi, küresel rekabet

edebilirliğin öncelikle korunması, ardından arttırılması için şarttır. Bu bağlamda Türkiye’de bulunan bankaların da süreç içine dahil edilmesi, iç piyasada da kredibilite, likidite ve enflasyonun düşürülmesi gibi ekonomik unsurları da olumlu yönde etkileyecektir. Elektronik ve kayıt dışı ödeme sistemlerinin ticari birimler tarafından tanınması ve risklerinin farkındalığı ile yeni sistem bankacılık işlemlerinin neler olduğunun anlaşılması bakımından çalışma rehber niteliğindedir.

Çalışmanın birinci bölümünde temel kavramlar hakkında inceleme yapılmıştır. Temel kavramlar incelemesi gereğince dış ticaret, Türkiye'nin dış ticaret politikası, Türkiye'nin ihracat ve ithalatı gibi konular araştırılmaktadır. Böylece birinci bölüm içerisinde çalışmanın temel araştırma konusuna giriş niteliğinde bilgiler elde edilmesi hedeflenmektedir.

Dış ticarette ödeme yöntemleri çalışmanın ikinci bölümünde incelenmektedir. Ödeme ve ödeme sistemi kavramlarının ele alınmasıyla başlayan bu bölümde dış ticarette ödeme yöntemleri, yeni nesil ödeme teknolojileri ve banka ödeme yükümlülüğü gibi konular açıklanmaktadır. Ek olarak dış ticaret faaliyetlerinde hangi yöntemler aracılığıyla ödemelerin yapıldığı konusunda ayrıntılı bir biçimde açıklama getirilmesi amaçlanmaktadır.

Üçüncü bölümde dış ticaret ödeme yöntemlerinin bankacılığa olan etkisi hakkında araştırma yapılmaktadır. Türkiye'nin dış ticaretinde tercih edilen ödeme yöntemleri, ödeme yöntemlerinin içerdiği riskler hakkındaki bilgilerin yanı sıra küresel dış ticaret ve akreditifle ilgili açıklamalar getirilmektedir. Dış ticaretteki ödeme yöntemlerinin kıyaslanmasının ardından yeni nesil ödeme sistemlerinin bankacılık üzerindeki etkileri değerlendirilerek üçüncü bölümdeki incelemenin tamamlanması tasarlanmaktadır.

Çalışmada Türkiye'nin ihracat ve ithalatında kullanılan ödeme yöntemleri hakkındaki veriler aracılığıyla değerlendirmeler yapılmaktadır. Türkiye İstatistik Kurumu tarafından açıklanan resmi verilerle birlikte bankacılığın dış ticarette ödeme yöntemlerinden etkilenme biçimi incelenecektir.

Dış ticarette değişen ödeme yöntemlerinin bankacılığa etkisinin araştırılması ile birlikte bankacılık ve dış ticaretle ilgili yazına katkıda bulunulması amaçlanmaktadır. Değişen ödeme yöntemlerinin dış ticaret alanında ne şekilde etkilerini gösterdiğinin belirlenmesi, çalışmanın katkı sağlaması amaçlanan

noktalardan bir tanesidir. Bu çalışma aynı zamanda benzer konuda çalışma hazırlayacak olan araştırmacıların yararlanabileceği nitelikte bilgiler ortaya koyması hedefiyle yazına katkı sağlaması olası bir çalışmadır.

BİRİNCİ BÖLÜM

TEMEL KAVRAMLAR

Çalışmanın bu bölümünde temel kavramlara ilişkin açıklamalar ve bilgiler yer almaktadır.

1.1. DIŞ TİCARET TANIMI

Dış ticaret, ülkelerin birbirleri ile gerçekleştirdiği küresel ölçekteki mal ve hizmet alım satımı anlamına gelmektedir. Her birey gibi her devletin de ekonomik refahını sağlaması ve ihtiyaçlarını karşılaması için çevresindeki yapılar ile alışveriş ve etkileşim içinde olması lazımdır. Dış ticaret hem iç pazardaki dengenin sağlanmasında hem yaşam düzeyinde hem de siyasi alanda etkili olan bir alışveriş durumudur. Dış ticaret, ülkelerin arasında gerçekleşen ve küresel ekonomiyi etkisi altına alan alışveriş faaliyetlerinin bütününe verilen addır. Dış ticareti ülkeler arası ticaret olarak nitelendirmek de mümkündür (Gayıpov, 2013: 6).

Ülkelerin, ekonomik açıdan güçlü olmaları ve istikrar sağlamaları, üretimde motive olmaları ve iç pazardaki fiyat, faiz gibi risklerin kontrollü kalması için uygun ortam yaratmaları, onların dış ticaret becerileri ile yakından ilişkilidir. Çünkü dış ticaret yalnızca kaynak değiş tokuşu değil aynı zamanda yabancı para akışı ve iç üreticinin rekabet becerisinin yükseltilmesi anlamına da gelmektedir. Ayrıca, dış ticaret ilişkileri, ülkeler ve şirketler arasında diğer anlaşmaların da önünü açmakta, iletişimi ve etkileşimi arttırmaktadır. Dolayısıyla dış ticaretin siyasi bir etkisinin olduğunu da söylemek lazımdır. Tüm bu nedenler devletleri doğru dış ticaret politikaları oluşturmaya ve planlamaları yapmaya itmektedir. Hazineye gelir kazandırmak, iktisadi kalkınma, cari açığın önlenmesi, yurt içi fiyat istikrarının korunması, ülke sanayisini dış rekabetten koruma, piyasadaki aksaklıkların önlenmesi, sosyal etkenler, uluslararası ilişkilerin iyileştirilmesi, uluslararası ticarete tekelleşimden (monopol gücünden) faydalanmak devletlerin dış politika oluşturma amaçları arasında yer alan diğer önemli unsurlardır (Gayıpov, 2013: 6).

Kuşkusuz yukarıda bahsedilen etkiler tüm ticari faaliyetlerin ortak sonucudur. Ancak diğer ticari faaliyetlere oranla dış ticaretin çok daha karmaşık bir yapısının olduğuna da dikkat çekilmesi gereklidir. Hukuki zemin, ülkelerin birbirleri

arasındaki anlaşmalarına göre hazırlanmakta ve kurallar her ülke için farklılık göstermektedir. Ayrıca yapılan alışverişte genellikle yabancı para kullanıldığında, denklik hesaplamalarının doğru yapılması ve tarafların çıkarlarının aynı anda gözetilmesi gerekmektedir. Ayrıca muhasebe ve finansa ilişkin işlemler için çeşitli standartların kurallarına uyulması önemlidir (Doğanlar vd., 2003: 83). Buradan hareketle bir bireyin alışveriş yapması için öznel unsurları dikkate alması gerekirken bir ülkenin alış veriş içine girmesi için çok yönlü düşünmesi ve aynı anda pek çok kurumu da sürece dahil etmesi gerektiği sonucuna ulaşmak mümkündür.

Ülkeler, ihtiyaçları olan şeyleri almak ve sahip olduklarını satmak amacıyla diğer ülkelerle ticari faaliyetler yürütürler. Bu faaliyetler dış ticaret kavramıyla açıklanmaktadır. Dış ticaret, ülkeler için piyasada olmayan mal ve hizmetlerin temin edilmesini sağlamaktadır (Agbonika, 2015: 21).

Bu kavramın daha iyi anlaşılabilmesi için onu oluşturan unsurların neler olduğunun açıklanması yerinde olacaktır.

i. ithalat

İthalat ve ihracat birbirleri ile sıklıkla karıştırılan kavramlardır. İthalat bir ülkenin dış ülkelere mal ya da hizmet satın alması olarak tanımlanabilecektir. İthalat sayesinde iç pazarda kullanılmak ve değerlendirilmek üzere yatırım malları ya da ara ürünler satın alınmaktadır. Bu durum iç üretimi de destekleyen bir araç olarak düşünülebilecektir. Ancak haddinden fazla ithalat bir açık olduğu ve ekonominin de işlevselliğini kaybetmeye başladığının bir göstergesi olabilir. İthalatın ihracat ile denge içinde olmaması, ülkenin parasının sürekli dışarıya akması, enflasyon, kredi riski gibi riskleri beraberinde getirirken kimi durumlarda güvenlik problemlerine dahi dönüşebilecektir. Ancak kararında yapılan ithalat ile ülkeler arasında mal değiş tokuşu sağlanırken aynı zamanda politika oluşturma ve işbirliği gerçekleştirme işlemleri de mümkün hale gelmektedir. Ayrıca, ithalat yapılması, ülkelerin belirli kalite standartlarını yakalamalarına da olanak tanıyan bir durumdur (Kara, 2012: 35).

ii. ihracat

İhracat da ithalat gibi sıklıkla duyulan bir kelime olmasına karşın onun teknik açıdan tanımlamasını yapmak genellikle güç olmaktadır. İhracat Yönetmeliği madde (4), (d) fıkrasında göre İhracat “Bir malın, yürürlükteki ihracat mevzuatı ile gümrük mevzuatına uygun şekilde Türkiye gümrük bölgesi dışına veya serbest bölgelere çıkarılmasını veyahut Müsteşarlıkça ihracat olarak kabul edilecek sair çıkış ve işlemleri” anlamına gelmektedir (İhracat Yönetmeliği/Md 4). Aslında yurt içinde üretilen bir malın yurt dışına satılması anlamına gelen ihracat, ülkeye gelir getirmesi ve yabancı para sokulması için oldukça önemlidir (Yılmaz ve Özken, 2016: 11).

iii. Uluslararası ticaret türleri (Kara, 2012: 15-16):

a. B2B (Business to Business)

Özel sektörde faaliyet gösteren bir kurum ile başka bir ülkenin özel sektörde faaliyet gösteren kurumu arasında gerçekleştirilen ticari faaliyet türüdür.

b. B2C (Business to Customer)

Özel bir firma ile son kullanıcı arasında gerçekleştirilen alışveriştir. Satışı gerçekleştiren bir firma, satın alımı yapan ise gerçek kişidir.

c. C2B (Customer to Business)

B2C'nin ters halidir. Burada satıcı gerçek kişi, şirketler ise alıcı konumdadırlar

d. G2G (Government to Government)

Devletin kurumları arasında gerçekleşen bu ticaret yöntemi sayesinde devlet, “müşteri” olarak tabir ettiği tüketicilere verdiği hizmetin iyileştirilmesi konusunda diğer devlet kuruluşlarıyla iletişime geçebilmektedir. Bir devlet kurumunun başka ülkelerde faaliyet gösteren diğer devlet kurumlarından mal ya da hizmet alımıdır.

e. G2B (Government to Business)

Devlet ve özel kurum arasında gerçekleşen, devletin satıcı şirketin ise alıcı olduğu dış ticaret biçimidir.

f. C2C (Costumer to Costumer)

İki gerçek kişi arasında yapılan uluslararası alışveriştir.

1.2. TÜRKİYE’NİN DIŞ TİCARET POLİTİKASI

Türkiye, Osmanlı döneminin bitmesinin ardından hızla ekonomik alanda gelişmeyi hedeflemiş, bu doğrultuda çeşitli planlarını oluşturmuştur. Gelişmekte olan her ülke gibi, ekonomik hedefler hem toplumun hem de siyasetin hemen her zaman gündeminde olmuştur. Kuşkusuz, dış ticaret politikaları ekonomik hedefler içinde oldukça önemli bir yere sahiptir ve hedeflerin gerçekleştirilmesi için uygulanan politikaların diğer ekonomik faaliyetler ile de örtüşmesi gereklidir. O halde, dünya genelinde yaşanan, Türkiye’yi doğrudan ve dolaylı olarak etkileyen ekonomik olaylar ve bunlar karşısında Türkiye’nin dış ticaret alanında attığı adımları kronolojik olarak incelemek, günümüz dış ticaret ilişkilerinin nasıl bir alt yapıya sahip olduğunun anlaşılması açısından önemlidir.

i. 1923-1929 Dönemi

Bu dönemin en önemli olayı, dünya genelinde yaşanan ekonomik krizdir demek yanıltıcı olmayacaktır. Hemen her ülkeyi çeşitli açılardan etkilemiş olan küresel krizler günümüz uluslararası ilişkilerinin, uluslararası otoritelerin ve dış ticaret haritalarının da şekillenmesi konusunda önem arz etmektedir. Bu dönemde henüz çok genç olan Türkiye Cumhuriyeti’nin de kendi ekonomik taşlarını yerine oturtmaya çalıştığını söylemek mümkündür. Dışa açık bir ekonomi politikasının izlenmesinin temel nedeni savaş döneminde Anadolu topraklarını terk eden yabancı sermayenin ilgisinin yeniden buraya çekilmek istenmesidir. (Özdemir vd., 2016: 152). Döneme ilişkin Türk Dış Ticaret verilerini aşağıdaki tabloda incelemek mümkündür:

Tablo 1: 1923-1929 Yıllarında Türk Dış Ticareti Verileri

Yıl	İhracat (Bin \$)	İthalat (Bin \$)	Dış Ticaret Dengesi (Bin \$)	Dış Ticaret Hacmi (Bin \$)	İhracatın İthalatı Karşılama Oranı (%)
1923	50 790	86 872	- 36 082	137 662	58,5
1924	82 435	100 462	- 18 027	182 897	82,1
1925	102 700	128 953	- 26 253	231 653	79,6
1926	96 437	121 411	- 24 974	217 848	79,4
1927	80 749	107 752	- 27 003	188 501	74,9
1928	88 278	113 710	- 25 432	201 988	77,6
1929	74 827	123 558	- 48 731	198 385	60,6

Kaynak: Özdemir vd., 2016: 153.

1929 yılında patlak veren küresel ekonomik kriz, zaten oldukça kırılgan olan Türk ekonomisini de sekteye uğratmıştır. Türkiye bu yılı ihracatı 75 milyon dolar, ithalatı ise 124 milyon dolar ile büyük bir açık ile kapatmıştır.

ii. 1930-1950 Dönemi

Türkiye 1930 yılında derhal dışa bağımlılığın azaltılması yönünde adımlar atmıştır. Yapılan değişiklikler ile dış ticaret faaliyetlerine sınırlamalar getirilmiştir. Bu adımlar neticesinde 1930 ve 1937 yılları arasında dış ticaret fazlası sağlanmıştır. 1923-1930 yılında yürütülen girişimler, 1937 yılına kadar etkisini göstermiştir. 1930-1950 dönemini, karma ekonomi dönemi olarak nitelendirmek ve dönem içinde Türkiye'nin çok aktif bir dış ticaret politikasını izlememiş olmasının onun küresel krizden daha az hasarla çıkmasına yardımcı olduğunu söylemek mümkündür. Dolayısıyla küresel ticarete aktif rol üstlenen devletlerin buhrandan sonra ekonomilerinde ciddi hasarlar görülürken bu durumun Türkiye'ye aynı etkiyi yapmadığı gözlemlenmiştir. Özel sektörün çekingeni ve güçsüz yapısı, teşviklerin sonuç vermemesine neden olmuş, ekonomi daha çok devlet girişimleri ile güçlendirilmeye çalışılmıştır. 1931 yılında Merkez Bankasının kuruluşundan sonra, 1932'de sanayiye kredi sağlamak üzere, Sanayi Kredi Bankası, kamu ve özel sektör projelerini inceleyip değerlendirecek Devlet Sanayi Ofisi ve 1933 yılında tekstil ürünlerinin üretimi ve ticaretini gerçekleştirmek üzere Sümerbank kurulmuştur. İkinci Dünya Savaşı'nın patlak verdiği bu dönemde her ne kadar ekonomik yönden

daralmalar meydana geldiyse de 20 yıllık bu süreçte ihracat ithalatın çok üzerinde seyretmiştir (Özcan, 1998: 42-43; Özdemir vd., 2016: 154).

iii. 1950-1980 Dönemi

Bu dönemde genel itibariyle liberal bir ekonomi politikasının izlendiğini söylemek mümkündür. 1950 sonrasında uygulanan politikalar ekonomik zorlukları da beraberinde getirmiştir. Aslında bu dönem, liberal politikaları izlemenin bir nevi hata olarak kaydedilmesine neden olmuştur yorumu yapılabilecektir. Dış ticaret sürekli olarak açık vermiştir. Kuşkusuz iç ekonominin canlanması için dışarıdan alınan borçlar vergi yüklerini arttırmış, bu durumun içine düşen özel sektör istihdam oranını düşürmüştür ve ithalat borçlarını da ödeyemez hale gelmiştir. Tarım konusunda da düşüşlerin yaşanması hammadde eksikliği ve enflasyon olarak pazara yansımıştır. 50'li ve 60'lı yıllarda tarımın güçlendirilmesi için makineleşme teşvik edilmiş ancak bunun neticesinde yüksek satışların yapılamaması borç batağını derinleştirmiştir. Neticede yaşanan ekonomik problemler siyasi problemlere de dönüşmeye başlamıştır. Çiftçi, bu dönemde tarlasını bırakarak kente göç etmeye başlamıştır (Kanca, 2012: 60-61).

1960 ve 70 aralığında, tarım konusunda daha planlı hareket edilmeye başlanmıştır. Ayrıca Avrupa Ekonomi Topluluğu (AET) ile ilişkiler de başlatılmıştır. Ancak dönemde, Batı ülkelerinde ciddi bir ekonomik krizin baş göstermesi ve enerjinin ana kaynaklarından bir olan petrol fiyatlarındaki küresel artış, dış ticaret konusundaki hedefleri de olumsuz etkilemiştir. Nitekim dış ticaret açığı diğer yıllara oranla çok daha fazla meydana gelmiştir. Bu dönemde gerçekleştirilen uluslararası faaliyetler ile Türk ihracatı artış gösterse de bu durum ithalatın da artmasına neden olarak açığı büyütülmüştür (Kundak, 2015: 75-76; Özdemir vd., 2016: 159-161).

iv. 1980 ve Sonrası

70-74 yılları oldukça sancılı geçmiş ve küresel ölçekte ticari dengeler alt üst olmuştur. Bu dönemde Türk Lirası çok fazla değerlenmiş, bu durum elbette yurt dışına satışlarda zorlukları da beraberinde getirmiştir. Dolayısıyla döviz işlemleri ve dövize endeksli ekonomik faaliyetler üzerindeki kontroller arttırılmaya başlanmıştır. Türkiye ekonomisinde temel yapısal değişiklikler yaratan 24 Ocak 1980 ekonomik

istikrar önlemlerinden sonra, özellikle 1990 yılından itibaren kamu kesimi açıklarının hızla artması, vergi gelirlerinin iç borç ödemesine bile yetmemesi, devletin nakit açığını içborçlanma ile finanse eder duruma düşmesi, bu açığı kapatmak için dış borca ve Merkez Bankası kaynaklarına yönelmesi ile döviz rezervlerinin hızla erimesi, yeni bir istikrar programının yürürlüğe konulmasını zorunlu kılmıştır. Bu dönemin bir getirisi çok fazla dış borcun alınması olarak kaydedilmiştir. Avrupa Birliği (AB) ile gümrük birliğine girildikten sonra AB mevzuatı ile uyumlu olacak şekilde, iki ayrı Hariçte İşleme Kararı uygulamaya konulmuştur. Bunlardan ilki, 31.12.1995 tarihli ve 97/7617 sayılı karar ile Dış Ticaret Müsteşarlığınca yürürlüğe konulan “Hariçte İşleme Rejim Kararı”, diğeri ise 09.11.1996 tarihli ve 96/8569 sayı ile yürürlüğe konulan “Türkiye ile Avrupa Topluluğu arasında oluşturulan gümrük birliği dolayısıyla bir kısım gümrük rejimlerinin oluşturulmasına ilişkin esaslar hakkında karar”dır. Hariçte İşleme Rejimi kapsamında yapılacak ihracat, mal çeşidine göre üç değişik prosedür ile gerçekleştirilmektedir. Hammadde, yardımcı madde, yarı mamul ve ambalaj malzemelerinin daha ileri bir düzeyde işlem görmek üzere üçüncü ülkelere gönderilmek istenmesi halinde Dış Ticaret Müsteşarlığınca “hariçte işleme izin belgesi” verilmektedir. Maden cevheri ve konsantrelerinin, eritilmesi veya işlenmesi için üçüncü ülkelere gönderilmek istenmesi halinde Maden İhracatçıları Birliklerince “hariçte işleme izni” verilmektedir. Tamirat amaçlı, garanti hükümleri uyarınca veya bir imalat hatası sebebiyle Türkiye gümrük bölgesi dışına gönderilen eşya yerine ithal edilecek ürünler için ise; Gümrük Müsteşarlığınca “hariçte işleme izni” verilmektedir.

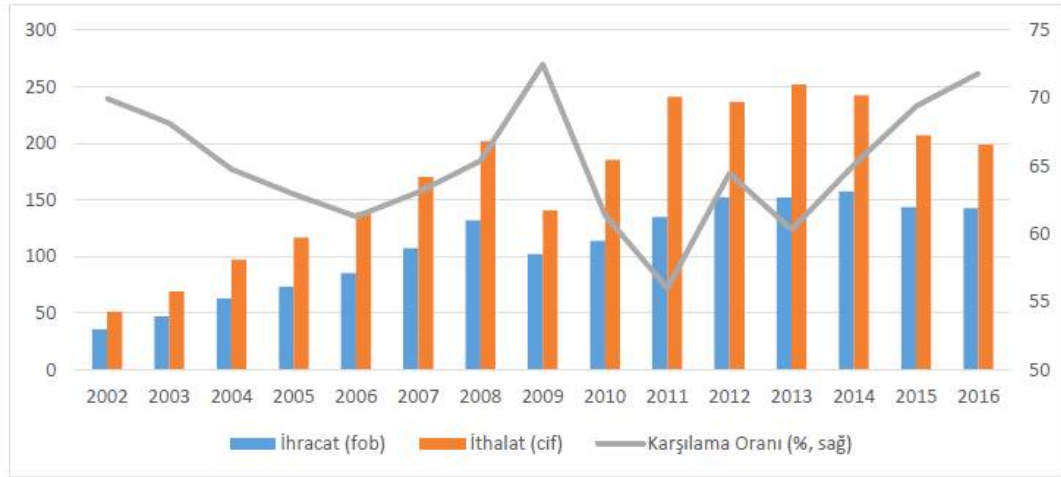
1.3. TÜRKİYE İTHALAT VE İHRACATI

Türkiye, aslında hemen her türlü tarımsal ürünü ve buna bağlı sanayi mallarını üretebilecek potansiyele sahiptir. Ancak yaşanan ekonomik güçlükler, izlenen yanlış politikalar ve yatırımcılar için cazibe merkezi haline getirilememe gibi sorunlar, bu potansiyeli kullanmanın önündeki en büyük engeller arasında ilk sıralardadır. Kuşkusuz izlenen her dış ticaret politikası, ürünler, sektörler ve rakamlar bazında değişik etkileri de beraberinde getirmiştir. Örneğin 1970’li yıllara değin ihracatın çok büyük bir bölümünü (Yaklaşık yüzde yetmiş) tarım ürünleri oluştururken, bu oran zamanla giderek düşüş göstermiştir. 2000’li yıllara

gelindiğinde tarım ve hayvancılık kaynaklı ihracat yok denecek oranlara düşmüş, buna karşın sanayi ürünlerinin ihracatı yüzde 90'lara ulaşmıştır (Hepaktan, 2008).

Günümüz koşullarına bakıldığında Türkiye'nin hemen her ülke ile ithalat ve ihracat ilişkisi içinde olduğu görülecektir.

Grafik 1: Türkiye İthalat-İhracatı (2002-2016)

Kaynak: Ata ve Terzi, 2017: 4.

Ancak ihracatın ithalatı karşılama oranlarının sabit ve pozitif yönde olduğunu söylemek güçtür. 2002-2016 yılları arasınada, ithalatın her zaman ihracattan daha yüksek olduğu görülecektir. Grafiğe bakıldığında ihracatın 2002 ve 2008 yılları arasında hızla büyüdüğü, ancak bunun günümüze dek sürmediği görülecektir. 2009 yılında çok ciddi bir düşüş alan ihracat, sonrasında yükselme ve düşme göstermeye devam etmiştir. Ancak bu noktada ithalatın da görece arttığını söylemek lazımdır.

1.3.1. Fasıllara Göre İthalat ve İhracat

Türkiye'nin ihraç ettiği ürünlerin neler olduğu sorusu sorulduğunda hemen her sektörden ara ve son ürünün satışının yapıldığı görülecektir. Ancak hangi ürün grubundan daha fazla satış yapıldığı sorusu akla geldiğinde, araştırmalar ilk sırada motorlu kara taşıtlarının, madenlerin (kıymetli taş ve altın) ve diğer metallerin var olduğu tespit edilecektir (TİM, 2017: 50).

Tablo 2: Fasillara Göre İhracat (2019 ilk Çeyrek)

Yıl	Kod	Fasıllar	Toplam	Ocak	Şubat
Year	Code	Chapters	Total	January	February
2019 (*)		Toplam -Total	26 783 374	13 190 419	13 592 956
	1	Canlı hayvanlar-Live animals	11 145	5 023	6 122
	2	Etler ve yenilen sakatat-Meat and edible meat offals	85 885	45 117	40 768
	3	Balıklar, kabuklu hayvanlar, yumuşakçalar ve suda yaşayan diğer omurgasız hayvanlar-Fish, crustaceans and molluscs	164 327	86 444	77 884
	4	Süt ürünleri, yumurtalar, tabii bal, diğer yenilebilir hayvansal menşeli ürünler-Dairy products, birds eggs, natural honey ext.	126 077	64 497	61 580
	5	Diğer hayvansal menşeli ürünler (kıl, kemik, boynuz, fildişi, mercan, bağırsak, vb.)-Products of animals origin, not elsewhere specified or included	11 033	6 746	4 286
	6	Canlı ağaçlar ve diğer bitkiler, yumrular, kökler ve benzerleri, kesme çiçekler ve süs yaprakları-Live trees and other plants,bulbs,roots and like,cut flowers	21 541	8 292	13 249
	7	Yenilen sebzeler ve bazı kök ve yumrular-Edible vegetables and certain roots and tubers	201 284	100 834	100 450
	8	Yenilen meyveler ve sert kabuklu meyveler-Edible fruits and nuts, peel of melons or citrus fruits	637 300	339 097	298 203
	9	Kahve, çay, paraguay çayı ve baharat-Coffee, tea, mate and spices	27 760	13 072	14 688
	10	Hububat-Cereals	20 539	7 464	13 075
	11	Değirmencilik ürünleri, malt, nişasta, inülin, buğday gluteni-Products of the millings industry,malt and starches,gluten,inulin	214 418	108 206	106 212
	12	Yağlı tohum ve meyvalar, muhtelif tane, tohum ve meyvalar,sanayiide ve tıpta kullanılan bitkiler, saman ve kaba yem-Oil seeds and oleaginous fruit,industrial plants,straw and fodder	81 506	41 446	40 060
	13	Lak, sakız, reçine ve diğer bitkisel özsu ve hülasalar-Lacs, gums,resins and other vegetables saps and extracts	3 831	1 294	2 536
	14	Örölmeye elverişli bitkisel maddeler, tarifinin başka yerinde belirtilmeyen veya yer almayan bitkisel ürünler-Vegetables plaiting metaterials, vegetable products	2 641	1 310	1 331
	15	Hayvansal ve bitkisel katı ve sıvı yağlar, yemeklik katı yağlar, hayvansal ve bitkisel mumlar-Animals and vegetable fats and oils and their cleavage products	134 369	67 169	67 200
	16	Et, balık, kabuklu hayvanlar, yumuşakçalar veya diğer su omurgasızlarının müstahzarları-Preparation of meat, of fish, of crusteceans or molluscs	22 618	13 584	9 034
	17	Şeker ve şeker mamulleri-Sugar and sugar confectionery	100 035	50 021	50 014
	18	Kakao ve kakao müstahzarları-Cocoa and cocoa preparations	106 727	56 271	50 456
	19	Hububat, un, nişasta veya süt müstahzarları, pastacılık ürünleri-Preparations of cereals, flour or starch or milk	289 535	146 610	142 925
	20	Sebzeler, meyvalar, sert kabuklu meyvalar ve bitkilerin diğer kısımlarından elde edilen müstahzarlar-Preparations of vegetables, fruits or other parts of plants	316 140	160 568	155 572
	21	Yenilen çeşitli gıda müstahzarları (kahve hülasaları, çay hülasaları, mayalar, soslar, diyet mamaları, vb.)-Miscellaneous edible preparations	115 898	54 284	61 614
	22	Meşrubat, alkollü içkiler ve sirke-Beverages,spirits and vinegar	43 162	20 044	23 118
	23	Gıda sanayiinin kalıntı ve döküntüleri, hayvanlar için hazırlanmış kaba yemler-Residues and waste from the food industries,prepared animalfodder	31 656	12 721	18 935
	24	Tütün ve tütün yerine geçen işlenmiş maddeler-Tobacco and metaterials instead of tobacco	163 882	80 088	83 794

25	Tuz, kükürt, topraklar ve taşlar, alçılar, kireçler ve çimento-Salt, sulphur, earths and stones, plastering materials, lime and cement	382 837	200 266	182 571
26	Metal cevherleri, cüruf ve kül-Metallic ores, slag and ash	167 243	79 123	88 121
27	Mineral yakıtlar, mineral yağlar ve bunların damıtılmasından elde edilen ürünler, bitümenli maddeler, mineral mumlar-Mineral fuels, minerals oils and product of their distillation	1 067 340	507 981	559 360
28	İnorganik kimyasallar, kıymetli metal, radyoaktif element, metal ve izotopların organik-anorganik bileşikleri-Inorganic chemicals, organic or inorganic compounds	282 785	127 681	155 104
29	Organik kimyasal ürünler-Organic chemicals	102 094	51 102	50 992
30	Eczacılık ürünleri-Pharmaceutical products	158 169	75 582	82 587
31	Gübreler-Fertilisers	67 575	42 577	24 998
32	Debagatte ve boyacılıkta kullanılan hülasalar, tanenler, boyalar, pigmentler,vb, vernikler, vb, macunlar, mürekkepler-Tanning and dyeing extracts, fillers and stoppings , inks	118 312	56 709	61 603
33	Uçucu yağlar ve rezinoitler, parfümeri, kozmetik veya tuvalet müstahzarları-Essential oils and resinoids,perfumery, cosmetic or toilet prep.	113 927	54 196	59 731
34	Sabunlar, yüzey-aktif organik maddeler, yıkama-yığlama müstahzarları, mumlar,bakım müstahzarları, dişçilik müstahzarları-Soap, organic surface-active agents, washing preparations ext.	122 602	58 560	64 042
35	Albüminoid maddeler, değişikliğe uğramış nişasta esaslı ürünler, tutkallar, enzimler-Albuminoidal substances, glues, enzymes	28 552	14 520	14 032
36	Barut ve patlayıcı maddeler, pirotekni mamulleri, kibritler, piroforik alaşımlar, ateş alıcı maddeler-Explosives, pyrotechnic products, matches, pyrophoric alloys etc.	2 041	857	1 184
37	Fotoğrafçılıkta veya sinemacılıkta kullanılan eşya-Photographic and cinematographic goods	1 623	681	942
38	Muhtelif kimyasal maddeler (biodizel, yangın söndürme maddeleri, dezenfektanlar, haşarat öldürücüler, vb.)-Miscellaneous chemical products	109 924	49 235	60 689
39	Plastikler ve mamulleri-Plastic and articles thereof	980 129	480 287	499 842
40	Kauçuk ve kauçuktan eşya-Rubber and articles thereof	467 893	232 865	235 027
41	Ham postlar, deriler (kürkler hariç) ve köseleler-Row hides and skins (other than furskins) and sole leather	29 486	14 565	14 921
42	Deri-saraciye eşyası, eyer-koşum takımları, seyahat eşyası, el çantaları vb mahfazalar, hayvan bağırsağından mamul eşya-Articles of leather, saddlery, harness, travel goods, articles	52 615	27 636	24 979
43	Kürkler ve taklit kürkleri, bunların mamulleri-Furskins and artificial fur manufactures thereof	7 474	3 599	3 874
44	Ağaç ve ahşap eşya, odun kömürü-Wood and articles of wood, wood charcoal	123 186	61 528	61 658
45	Mantar ve mantardan eşya-Cork and articles of cork	79	48	32
46	Hasırdan, sazdan veya örülmeye elverişli diğer maddelerden mamuller, sepetçi ve hasırcı eşyası-Manufactures of straw, of esparto and of other plaiting materials	228	157	71
47	Odun veya diğer lifli selülozik maddelerin hamurları, geri kazanılmış kağıt veya karton (döküntü, kırıntı ve hurdalar)-Wood and wood nature and scraps	6 033	3 947	2 086
48	Kağıt ve karton, kağıt hamurundan, kağıttan veya kartondan eşya-Paper and paperboard,articles of paper pulp of paper or of paperboard	270 561	131 940	138 621
49	Basılı kitaplar, gazeteler, resimler ve baskı sanayiinin diğer mamulleri, el ve makina yazısı metinler ve planlar-Printed books,newspapers,pictures and other products of print.indus	10 447	4 659	5 788
50	İpek-Silk	173	43	130
51	Yapağı ve yün, ince veya kaba hayvan kılı, at kılından iplik ve dokunmuş mensucat-Wool and other animal hair	15 789	7 362	8 427
52	Pamuk, pamuk ipliği ve pamuklu mensucat-Cotton,cotton yarn and cotton textiles	282 359	148 963	133 396
53	Dokumaya elverişli diğer bitkisel lifler, kağıt ipliği ve kağıt ipliğinden-Vegatable textile materials,paper yarn and woven	9 740	5 147	4 592

	fabric of paper yarn			
54	Sentetik ve suni filamentler, şeritler ve benzeri sentetik ve suni dokumaya elverişli maddeler-Man-made filament	263 045	138 688	124 357
55	Sentetik ve suni devamsız lifler-Man-made fibres (discontinuous)	234 223	121 034	113 189
56	Vatka, keçe ve dokunmamış mensucat, özel iplikler, sicim, kordon, ip, halat ve bunlardan mamul eşya-Wadding and felt, twine, cordage, special fabrics and thereof	133 269	68 221	65 049
57	Hahırlar ve diğer dokumaya elverişli maddelerden yer kaplamaları-Carpets, mats matting and tapestries	367 167	182 021	185 146
58	Özel dokunmuş mensucat, tufted edilmiş dokunabilir mensucat,dantela,duvar hahırları, şeritçi ve kaytancı eşyası, işlemler-Special fabrics, lace, wall carpets, embroidery	67 004	32 959	34 045
59	Emdirilmiş, sıvanmış, kaplanmış veya lamine edilmiş dokunabilir mensucat, dokunabilir maddelerden teknik eşya - Impregnated and coated fabrics textile articles of kind suitable	52 215	25 537	26 677
60	Örme eşya-Knitted and crocheted goods	237 802	115 753	122 049
61	Örme giyim eşyası ve aksesuarı-Knitted and crocheted goods and articles thereof	1 430 206	718 679	711 527
62	Örülmemiş giyim eşyası ve aksesuarı-Non knitted and crocheted goods and articles thereof	1 074 172	524 805	549 368
63	Dokunabilir maddelerden hazır eşya, takımlar, kullanılmış giyim ve dokunmuş diğer eşya, paçavralar-Old clothing and other textile articles, rags	295 361	151 758	143 603
64	Ayakkabılar, getrler, tozluklar ve benzeri eşya, bunların aksamı-Footwear, gaiters and the like, parts of such articles	171 259	70 780	100 479
65	Başlıklar ve aksamı (şapka, kasket, koruyucu başlıklar vb.)-Headgear and parts thereof	4 745	2 589	2 155
66	Şemsiyeler, güneş şemsiyeleri, bastonlar, iskemle bastonlar, kamçılar, kırbaçlar ve bunların aksamı- Umbrellas,sunshades,walking-stick,whips,riding-crops,part thereof	827	196	631
67	Hazırlanmış ince ve kalın kuş tüyleri ve bunlardan eşya, yapma çiçekler, insan saçından eşya -Prepared feathers and down,artificial flower,articles of human hair	614	265	348
68	Taş, alçı, çimento, amiyant, mika veya benzeri maddelerden eşya-Articles of stone, of plaster, of cement,of asbestos of mica	205 438	99 675	105 764
69	Seramik mamulleri-Ceramic products	171 910	84 306	87 603
70	Cam ve cam eşya-Glass and glassware	161 597	76 138	85 459
71	Kıymetli veya yarı kıymetli taşlar, kıymetli metaller, inciler, taklit mücevherci eşyası, metal paralar-Precious stones, precious metals, pearls and articles thereof	1 035 211	530 211	505 000
72	Demir ve çelik-Iron and steel	1 818 762	931 075	887 687
73	Demir veya çelikten eşya-Articles of iron and steel	988 623	478 954	509 669
74	Bakır ve bakırdan eşya-Copper and articles thereof	272 003	134 215	137 789
75	Nikel ve nikelden eşya-Nickel and articles thereof	5 642	1 934	3 708
76	Alüminyum ve alüminyumdan eşya-Aluminium and articles thereof	500 070	252 626	247 444
78	Kurşun ve kurşundan eşya-Lead and articles thereof	2 962	2 041	920
79	Çinko ve çinkodan eşya-Zinc and articles thereof	1 398	667	732
80	Kalay ve kalaydan eşya-Tin and articles thereof	751	422	329
81	Diğer adi metaller (tungsten, molibden, tantal, magnezyum, kobalt, bizmut, kadmiyum, vb.), sermetler, bunlardan eşya-Other base metals employed in metallurgy and articles thereof	2 973	1 638	1 335
82	Adi metallerden aletler, bıçakçı eşyası ve sofr takımları, adi metallerden bunların aksam ve parçaları-Tools, implements, cutlery, spoons, forks of base metal, parts thereof	51 100	21 965	29 135
83	Adi metallerden çeşitli eşya (kilit, kasa, mobilya tertibatı, vb.)-Miscellaneous articles of base metal	140 891	66 916	73 975
84	Kazanlar, makinalar, mekanik cihazlar ve aletler, nükleer reaktörler, bunların aksam ve parçaları-Boilers, machineries and mechanical appliances, parts thereof	2 535 965	1 218 891	1 317 075
85	Elektrikli makina ve cihazlar, ses kaydetme-verme, televizyon görüntü-ses kaydetme-verme cihazları,aksam-parça-	1 288 463	613 209	675 254

		aksesuarı-Electrical machinery and equipment, parts thereof			
86	Demiryolu vb hatlara ait taşıtlar ve malzemeler, bunların aksam-parçaları, mekanik trafik sinyalizasyon cihazları-Railway and tramway locomotives, rolling-stock and parts thereof	24 829	6 867	17 962	
87	Motorlu kara taşıtları, traktörler, bisikletler, motosikletler ve diğer kara taşıtları, bunların aksam, parça, aksesuarı-Vehicles other than railway or tramway rolling-stock, parts thereof	4 087 307	1 964 655	2 122 652	
88	Hava taşıtları, uzay taşıtları ve bunların aksam ve parçaları-Aircraft and parts thereof	164 736	96 135	68 601	
89	Gemiler ve suda yüzen taşıt ve araçlar-Ships, boats and floating structures	167 048	89 645	77 403	
90	Optik, fotoğraf, sinema, ölçü, kontrol, ayar, tıbbi, cerrahi alet ve cihazlar, bunların aksam, parça ve aksesuarı-Optical, photographic, cinematographic, measuring checking, precision	145 762	66 631	79 132	
91	Saatler ve bunların aksam ve parçaları-Clocks and watches and parts thereof	6 641	3 201	3 440	
92	Müzik aletleri, bunların aksam, parça ve aksesuarı-Musical instruments, parts and accessories of such articles	1 699	679	1 020	
93	Silahlar ve mühimmat, bunların aksam, parça ve aksesuarı -Arms and ammunition, parts thereof	44 189	20 014	24 176	
94	Mobilyalar, yatak takımları, aydınlatma cihazları, reklam lambaları, ışıklı tabelalar vb, prefabrik yapılar -Furniture	504 507	242 986	261 521	
95	Oyuncaklar, oyun ve spor malzemeleri, bunların aksam, parça ve aksesuarı-Toys, games and sports requisites, parts thereof	19 141	8 758	10 383	
96	Çeşitli mamul eşya (hijyenik havlu, bebek bezi, kalem, çakmak, fermuar, fırça vb.)-Miscellaneous manufactured articles (pens and brushes etc)	138 864	68 372	70 493	
97	Sanat eserleri, koleksiyon eşyası ve antikalar -Works of art, collectors pieces, and antiques	1 460	547	913	
99	Kişisel eşyalar, deniz ve hava taşıtlarına verilen kumanya ve malzeme (yakıtlar hariç)-Personal household goods, provisions	46 997	21 744	25 253	

Kaynak: TUIK, 2019: http://www.tuik.gov.tr/PreTablo.do?alt_id=1046

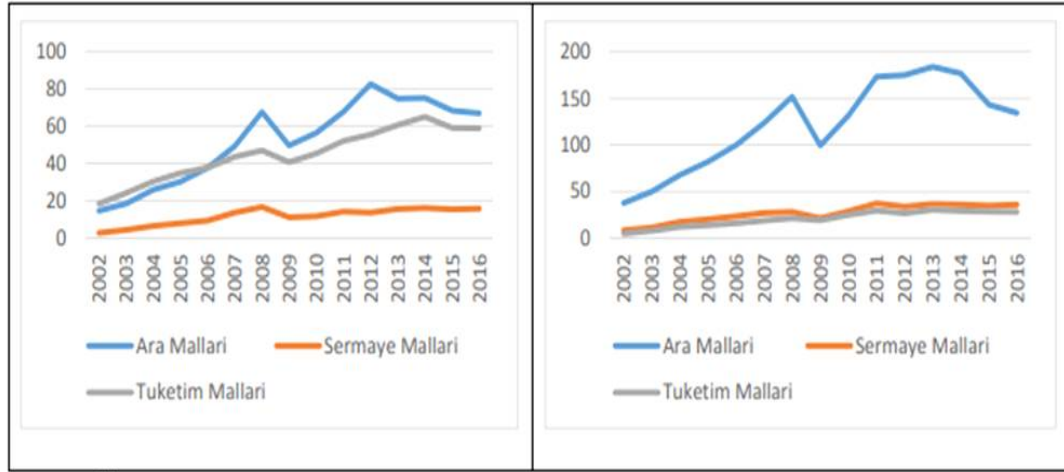
Türkiye’de ithalata bakıldığında genel olarak ara mamullerin satın alındığı ve bunların kullanılarak son ürüne dönüştürüldüğü, bunun neticesinde ortaya çıkan ürünlerin ise ihracat olarak kayda geçtiği görülecektir. Ancak enerjinin de ithal edildiği unutulmamalıdır. Bu durum, ihracat için hazırlanan ürünlerin de maliyetinin artması ve fiyatlarda sabitliğin zor olması anlamına gelmektedir. Ürünler bazında inceleme yapıldığında en fazla ihracatın motorlu kara taşıtları, makine, kıymetli taş, altın ve diğer metaller olduğu görülecektir. Araç ihracatı kendi başına incelendiğinde, otomobil kamyon ve kamyonet ile kara yolu taşıtları için aksam ve parçaların satışının yapıldığı fark edilecektir. Motorlu kara taşıtlarının alt fasılları satış miktarı sırasına göre otomobiller, kamyon, kara yolu taşıtları için aksam ve parçalar, minibüs, otobüs, traktörler, römork şeklindedir.

Bir sonraki sırayı makineler almaktadır. Ancak makine ihracatının 2015 yılından bu yana birim miktar olarak azalmaya başladığını söylemek lazımdır. Alt

fasıllara bakıldığında; endüstriyel buzdolapları ve soğutucular, motorlar için parçalar, endüstriyel çamaşır makineleri, endüstriyel bulaşık makineleri ürünlerinin birim olarak satışlarının en yüksek düzeyde olduğu görülecektir. 2016 yılından bu yana ihracatı en fazla azalan alt ürün grubunun iş makineleri ile musluk ve vanalar olduğunu söylemek gerekmektedir.

Kıymetli taş ve madenler, ihracat miktarı sırlamasının üçüncü derecesinde yer almaktadırlar. Bunların hemen her geçen yıl ihracat miktarının arttığını söylemek mümkündür. Alt fasıllarına bakıldığında ise ilk üç sırada işlenmemiş veya yarı işlenmiş altın, mücevher ve işlenmemiş veya yarı işlenmiş gümüş vardır.

Grafik 2: Fasıllara Göre İhracat (sol) ve İthalat (sağ) –Milyar Dolar

Kaynak: T.C. Kalkınma Bakanlığı, 2017: 8.

Grafik 2’den görüleceği üzere, ara malların ihracatı da ithalatı da oldukça yüksektir. Buna karşın tüketim mallarının ihracatının yüksek, ithalatının düşük olduğu görülmektedir. Sermaye mallarına bakıldığında ise hem ithalat hem de ihracatta en düşük grubu oluşturduğu görülecektir.

Türkiye’nin ihracatında birim değer özellikle 2016 yılı sonrasında azalmaya başladığını söylemek gerekmektedir. Bunda dünya genelindeki petrol ve enerji fiyatlarının ve TL’nin değerinin etkisi mevcuttur (TİM, 2017: 45).

1.3.2. Ülkelere Göre İthalat ve İhracat

Türkiye’de dış açılma sürecinin hızlandığı 1980’den sonra, yıllarca ithalatı yasaklanmış ürünlerin ülkeye girişiyle birlikte ortaya çıkan ithalat artışı, dış ticaret açığı sorununu da beraberinde getirmiştir. Dış açılma ile birlikte teknoloji transferi hızlanmış, ülkemizde ihraç ürün çeşitliliği de artmış ve Türkiye yeni pazarlara açılarak ihracat hacmini de arttırmıştır (Çelik ve İlkay, 2016: 962). Ancak bu durumun dış ticaret açığını azaltmadığını/kapatmadığını da söylemek gerekmektedir (BKZ: Ek-1).

Ülkeler bazında ihracat rakamlarına bakıldığında, en fazla ihracatın Avrupa Birliği ülkelerine yapıldığı görülecektir. Sonrasında sırasıyla TR Serbest Bölgeleri, AB haricindeki diğer Avrupa ülkeleri, Afrika ve Amerika gelmektedir. Amerika’nın sonrasında Yakın ve Orta Asya ülkelerine ve sonrasında ise Avustralya ve Yeni Zelanda’ya ihracat yapıldığı görülecektir (TÜİK, 2019).

Türkiye’nin en fazla dış ticaret ilişkisi içinde olduğu bölge Avrupa Birliği ülkeleridir. Bunun nedeni TL’nin Euro karşısında oldukça ucuz olması, siyasi faaliyetler ve coğrafi yakınlık olarak değerlendirilebilir. AB özeline bakıldığında ise Almanya ile çok uzun yıllardır süren bir ithalat ve ihracat ilişkisi olduğu görülecektir. Fakat ülkeler bazında bir inceleme yapıldığında ve fasıllara göre düşünüldüğünde Rusya ve İran’dan çok ciddi oranlarda enerji satın alındığının da burada belirtilmesi gerekmektedir. Bir başka deyişle Türkiye’nin en fazla ithal ettiği ürünlerden biri enerjidir (Çelik ve İlkay, 2016: 963).

Birim bazında inceleme yapıldığında, en fazla mal satışı gerçekleştirdiğimiz ülkenin İngiltere olduğu görülecektir. Yalnızca İngiltere, ihracat payının yüzde 8,2’sini oluşturmaktadır. En fazla satılan ürünler kıymetli ve yarı kıymetli taşlar, motorlu kara taşıtları, bunların aksam ve parçaları bisikletler, örme giyim eşyası ve aksesuarları şeklindedir. İngiltere’yi Irak takip etmektedir. Yıllık ortalama 5,4’lük ihracat payını oluşturan Irak, Türkiye’den kıymetli ve yarı kıymetli taşlar, değirmencilik ürünleri, hayvansal ve bitkisel katı ve sıvı yağlar, mobilyalar satın almaktadır. Irak’ın ardından İtalya, ABD Fransa ve Birleşik Arap Emirlikleri sırasıyla en fazla ihracat yapılan ülkeler olarak karşımıza çıkmaktadır (TİM, 2017: 63).

Ülkemize ithal edilen bir diğer önemli ürün grubu da hazır giyim ve tekstil ürünleridir. Pamuk ve dokuma konusunda ülkemizde oluşan gerileme neticesinde, yıllık yüzde 12 Paya sahip Çin en fazla ithalat gerçekleştirdiğimiz ülke olarak ilk sıraya yerleşmiştir. Bunu, sırasıyla Almanya, Rusya ve Amerika Birleşik Devletleri izlemektedir (İHKİB, 2017). Uluslararası ticarete Çin'in giderek payının artması, yeni ödeme yöntemlerinin bankacılığa etkileri konusunda yakın gelecekte Çin Bankacılık sisteminin baskın hale gelme olasılığını arttırmaktadır.

İKİNCİ BÖLÜM

DIŞ TİCARETTE ÖDEME YÖNTEMLERİ

Dış ticaret kapsamında ödemenin ve ödeme yönteminin ne olduğu bilgisi paylaşılmaktadır.

2.1. ÖDEME KAVRAMI

Ödeme, ödemek işi anlamına gelmektedir. Türk Dil Kurumu Güncel Türkçe Sözlüğe göre ödemek “bir alışveriş ilişkisinde, borcu alacaklıya vermek, tediye etmek” olarak açıklanmaktadır (TDK, 2019). Buradan hareketle satın alım yapabilmek için ödeme yapılması gerektiğini söylemek mümkündür. Bir mal ya da hizmetin, fayda sağlanması amacı ile para ya da para ederi bir karşılık ile el değiştirmesi, bu mal ya da hizmet için ödeme yapılması anlamına gelecektir.

2.2. ÖDEME SİSTEMİ KAVRAMI

Ödeme sistemi, ekonomik birimler arasında mal ve hizmetlerin değişimini kolaylaştıran araçları, yasal düzenleme ve standartları, kurumsal ve örgütsel çatıyı, işletim süreçlerini ve haberleşme ağını kapsamaktadır. Genel kabul görmüş tanıma göre, üç veya daha fazla katılımcı arasındaki transfer emirlerinden kaynaklanan fon veya menkul kıymet aktarımlarının gerçekleştirilmesini sağlamak amacıyla yapılan takas ya da mutabakat işlemleri için gerekli altyapıyı sunan ve ortak kuralları olan yapı “ödeme sistemi” olarak adlandırılmaktadır. Bir başka deyişle ödeme sistemi denildiğinde yalnızca ödeme yapmak akla gelmemeli, bu ödemenin hangi koşullar ve kolaylıklar altında yapılabileceğini açıklayan bir süreç düşünülmelidir. Tarafları bağlayan kurallar ve yasalar ödemelerin güvenli biçimde gerçekleşmesini ve ekonomik faaliyetlerin aksamadan devam etmesini sağlamaktadır. 6493 sayılı Kanun, ödeme sisteminin ne olduğuna da açıklık getirmektedir. Buna göre ödeme sistemi, üç veya daha fazla katılımcı arasındaki transfer emirlerinden kaynaklanan fon aktarımlarının gerçekleştirilmesini sağlamak amacıyla yapılan takas ve mutabakat işlemleri için gerekli altyapıyı sunan ve ortak kuralları olan yapı olarak tanımlanırken; menkul kıymet mutabakat sistemi, üç veya daha fazla katılımcı

arasındaki transfer emirlerinden kaynaklanan menkul kıymet aktarımlarının gerçekleştirilmesini sağlamak amacıyla yapılan takas ve mutabakat işlemleri için gerekli altyapıyı sunan ve ortak kuralları olan yapı olarak tanımlanmaktadır. Ancak, uygulamada ödeme sistemleri ve menkul kıymet mutabakat sistemlerinin hepsi için ödeme sistemi ifadesi kullanılabilmektedir. Bu kitapçıkta geçen ödeme sistemleri ifadesi her iki ifadeyi kapsamaktadır (TCMB, 2014: 2).

Ödeme sistemlerinin ne olduğunu anlayabilmek için öncelikle bu sistemin parçalarını kavramak lazımdır. Bir ödeme sisteminde en fazla duyulan terimlerden biri takastır. Takas, sisteme gönderilen transfer emirlerinin aktarımı, bu emirlerin karşılıklı olarak iletilmesine aracılık edilmesi, bazı sistemlerde mutabakat öncesi provizyon alınması ve sisteme giren ödeme emirlerinin netleştirilmesi anlamına gelmektedir. Bu noktada açıklığa kavuşturulması gereken bir diğer kavram ise mutabakat kavramıdır. Mutabakat, uzlaşmayı ifade eder. İki ya da daha fazla taraf arasındaki fon ya da menkul kıymet aktarımından kaynaklanan yükümlülüklerin yerine getirilmesidir. Yani taraflar ödemenin gerçekleştirileceği araç, miktar, zaman gibi ekonomik faaliyeti doğrudan etkileyen faktörler konusunda bir uzlaşma içine girmektedirler (TCMB, 2014: 2-3; TDK, 2019).

Ödeme sistemlerini gerçekleştirilen mutabakat yöntemine göre ya da ödemenin tipine göre sınıflandırmak mümkündür (Rumelili, 2006: 11-12):

i. Mutabakata göre sınıflandırma

Ödeme sistemleri mutabakat türlerine göre iki alt türe sahiptir. Bunlar gerçek zamanlı brüt mutabakat ve gecikmeli mutabakattır.

a. Gerçek Zamanlı Brüt Mutabakat

Gerçek zamanlı mutabakat adından da belli olduğu üzere; ödemenin bankaya gelmesi ile birlikte taraflara verilmesidir.

b. Gecikmeli Mutabakat

Bu yöntemde finans kuruluşlarına gönderilen ödemeler bir havuzda toplanmakta ve belli periyotlar ile ödenmektedir. Bu sayede alacaklardan ve vereceklerden belli bir değer eldesi mümkün

olmaktadır. Bu sistemlerde mutabakat temsilcisi operasyonel ve finansal açıdan güvenilir olmalıdır. Dolayısıyla, genellikle merkez bankası tarafından yürütülmektedir. Likidite bakımından oldukça ekonomik bir yöntem olarak gösterilebilecektir.

ii. Ödeme türüne göre sınıflandırma

Tutara göre ödeme, toptan ödeme ya da perakende ödeme olarak sınıflandırılmaktadır. Bu sınıflandırmayı büyük tutarlı ya da küçük tutarlı ödeme olarak da nitelendirmek mümkündür. Ancak hangi tutarın ve üzerinin büyük olacağına dair uluslararası bir standart mevcut değildir.

a. Toptan Ödeme

Genel olarak bankalar arası işlemler, menkul kıymet ve ticari kurumlara ait işlemler, işlem zamanlarının az olması sebebi ile büyük tutarlı (toptan) ödemelerdir. Burada büyüklük, nicel bir kavram değildir.

b. Perakende Ödeme

Küçük (perakende) tutarlı ödemeler ise çoğunlukla bankaların likidite ihtiyaçları doğrultusunda merkez bankası ve banka arasında ve gün içinde gerçekleştirilmektedir.

2.3. DIŞ TİCARETTE ÖDEME YÖNTEMLERİ

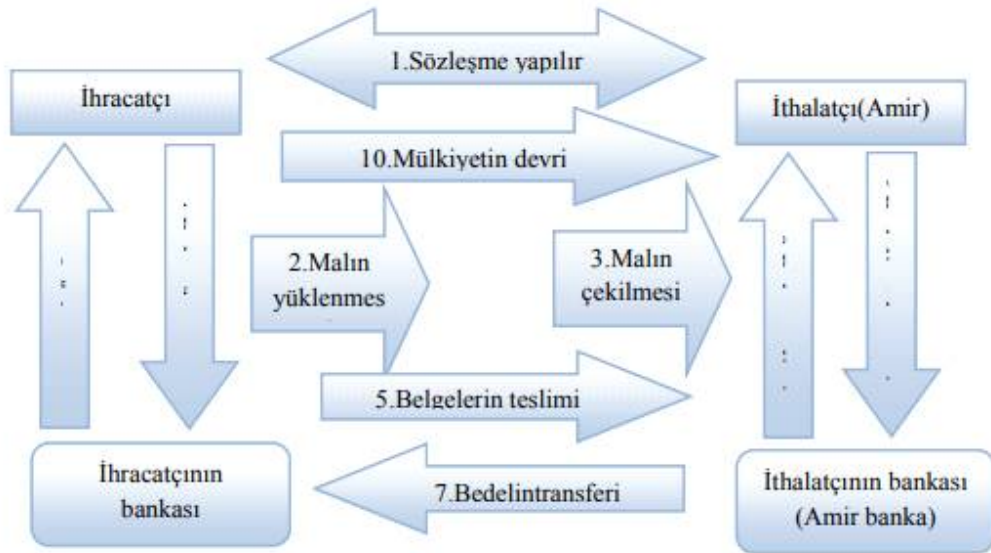
Dış ticarete kullanılan ödeme yöntemleri bilgileri aşağıdadır.

2.3.1. Mal Mukabili Ödeme

Bu şekilde yapılan ödemeler, ürünü satan kişiden ürünün çıkması ve müşteriye teslim edilmesinin ardından gerçekleştirilmektedir. Satıcı tarafından, satılan ürünlere ilişkin birtakım belgeler alıcıya gönderilmekte, alıcı ise bu belgelerle birlikte ürünleri teslim almaktadır. Bu ödeme yönteminde, alıcı ve satıcının dışında taraflar da mevcuttur (Şahin, 2002: 21):

- İhracatçı (Drawer, Exporter, Principal): Satıcı olarak nitelendirilebilecek ihracatçı, satılan ürünlerin alıcıya gönderilmesini sağlamaktadır. Gönderme işleminden sonra sevk belgelerini, kendi ülkesindeki bankaya teslim etmektedir.
- Muhabir Banka: İhracatçının kullanmayı tercih ettiği banka anlamına gelmektedir.
- İthalatçı (Dravee, Importer): İhracatçı tarafından yollanan ürünlerin teslim alınması ve seçilen bir bankaya ödeme yapılması işlemlerini yürüten kişidir.
- Amir Banka (Tahsil Eden): İthalatçı tarafından alınan ürünlerin ödemesini muhabir bankaya gönderen bankadır.

Şekil 1: Mal Mukabili Ödeme Sistemi

Kaynak: Askar, 2018: 5.

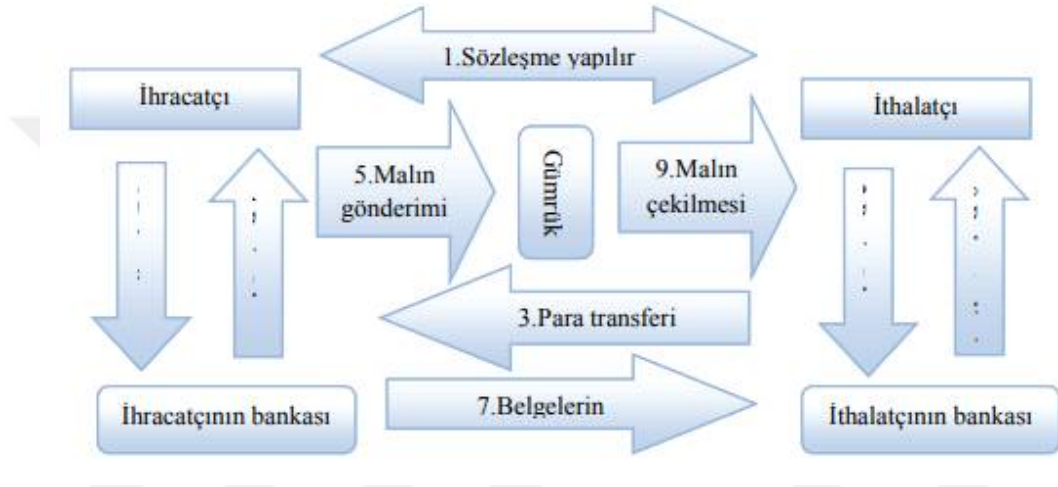
Her alım satım işleminde olduğu üzere, bu ödeme türünde de, tarafları hukuki açıdan koruyabilmek adına satış sözleşmesinin de olması gerekmektedir. Bankalar, burada en önemli güvence birimleridir. Yapılan sözleşmelerde; ürün bedeli, teslim zamanı gibi iki taraf arasında anlaşmazlık çıkarması muhtemel olan maddelerin açıklığa kavuşturulması, karşılıklı çıkarların korunması için önemlidir. Sözleşmelerin yapılmasının ardından buna konu olan ürünler gönderilmekte ve yine sözleşmede yer alan şartlar gereği ödeme yapılmaktadır. Satış sözleşmesine uygun olarak, ithalatçı tarafından hazırlanan malların belirlenen süre içerisinde gönderilmesi ve sevk belgelerinin muhabir bankaya teslim edilmesi hem güven oluşturulması hem de satışın sağlıklı biçimde devam etmesi için önemlidir. Bunların gerçekleşmesinin ardından hesabın kapatılması sürecine geçilebilecektir (Varlık ve Uçar, TY: 3). İhraç edilen ürünlerin ithalatçıya ulaşması ve bedelinin tahsil edilmesi sonucunda hesap kapatılmaktadır. Bu ödeme şeklinde birtakım aşamalar bulunmaktadır. Bu aşamalar aşağıdaki gibidir (Şahin, 2002: 21):

- İki taraf arasında, uyulacak bir sözleşmenin imzalanması,
- Satılan ürünün ihracatçı tarafından ithalatçının ülkesine transferi,
- Satışa ilişkin bazı belgelerin direkt olarak ya da banka yoluyla ithalatçıya gönderilmesi,
- İthalatçının, satın aldığı ürünleri gümrükten teslim alması,
- Satın alınan ürünlerin ödemesinin yapılması,
- Ürünlerin ödemesinin, sözleşmeye uygun süre içerisinde yapılmaması gibi bir durum söz konusu olduğunda, ödeme şekli kabul kredili mal mukabili ödeme şekline dönüşmektedir. Sonuç olarak; mal mukabili ödeme şeklinin ithalatçı tarafından cazip olduğunu, ancak ihracatçı tarafından riskli bir yöntem olduğunu söylemek mümkündür.

2.3.2. Peşin Ödeme

Dış ticarete kullanılan ödeme çeşitleri arasında ilk sıralarda gelen peşin ödeme, çoğunlukla firmaya özel olarak üretilmiş ürünlerin ticareti esnasında kullanılan, risk düzeyi alıcı için yüksek, satıcı için en az olan yöntemdir. Bu ödeme şeklinde ithalatçı, satın alacağı ürünlerin bedelini, ürünleri teslim almadan önce, birtakım aracılar yolu ile ödemektedir (Megep, 2008: 3-4).

Şekil 2: Peşin Ödeme Sistemi

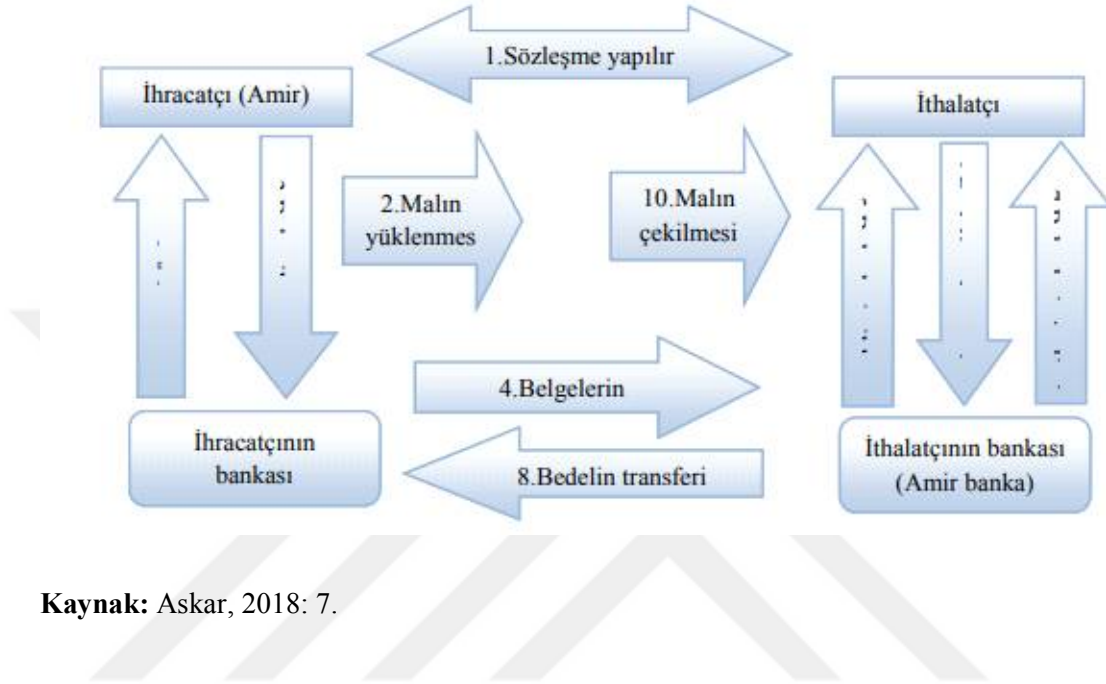
Kaynak: Askar, 2018: 4.

2.3.3. Vesaik Mukabili Ödeme

Bu ödeme biçiminin alan yazınında geçen bir diğer adı da belge karşılığı ödemedir. Bu tür ödemelerde, alıcının ithal ettiği malın bedelini, söz konusu malı temsil eden belgelere göre ödenmektedir. Mali vesikalar, poliçeler ya da senetler gibi belgelere dayalı bir sistemdir. Bu sistem, ihracatçı açısından diğer yöntemlere göre daha fazla riski barındırmaktadır. Malın ülkeler arasında seyahatini tamamlamış olma zorunluluğu yoktur. Bu tür ödemede ihracatçı sevk ettiği mallar ve malları sevk ettiğini gösteren belgeler (vesaik) karşılığında bir kredi kullanmaktadır. Bu yöntemde; ithalatçının ülkesindeki bankanın ve gerekse ihracatçının ülkesindeki bankasının hiçbir ödeme taahhüdü bulunmamaktadır. Zaten ana riski oluşturan unsur da budur demek yanlış olmayacaktır. Bankalar bu satış durumunda aval veya

herhangi bir garanti vermek durumunda değildir ve satışın sorunsuz gerçekleşmesi hususunda bankaların sorumlulukları da oluşmamaktadır (Gayıpov, 2013: 34).

Şekil 3: Vesaik Mukabili Ödeme Sistemi

Kaynak: Askar, 2018: 7.

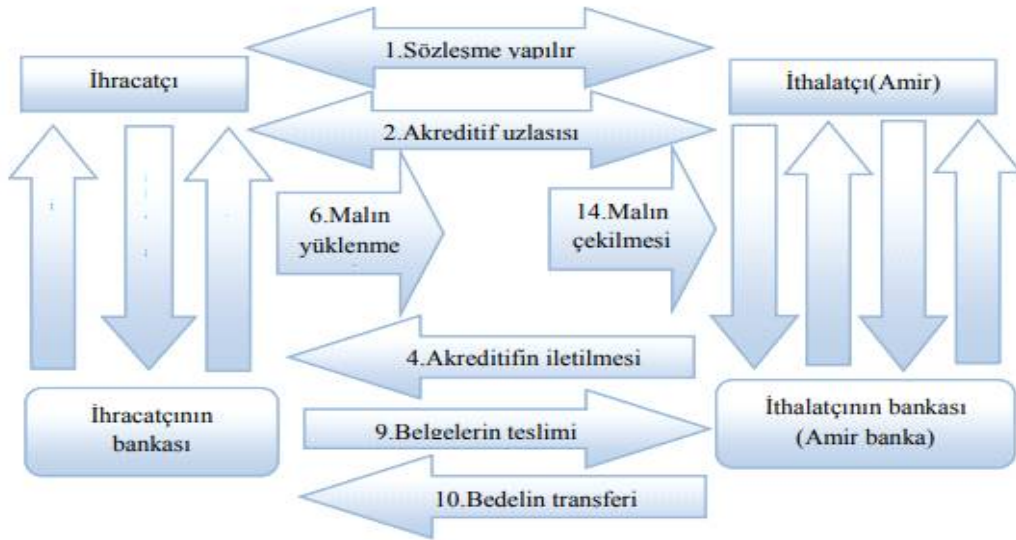
2.3.4. Akreditif

Akreditifli ödemeler adını alım satım esnasında düzenlenen belgeden almaktadırlar. Akreditif belgesi, bir tür garanti belgesi olarak nitelendirilebilecektir. Buna göre, alımı gerçekleştiren malların ederinin ödenmesi, bu malların belirtilen özelliklerde olması gibi konular garanti altına alınmaktadır. Bir diğer deyişle, ithalatçı ve ihracatçı tarafından imzalanan sözleşme doğrultusunda belirlenmiş şartların ortaya çıkması ve taraflar tarafından belgeler yoluyla ibraz edilmesi ile birlikte ödeme işlemlerinin gerçekleşeceğini belirten yazılı bir taahhüttür (Varlık ve Uçar, TY: 4). Bu ödeme şeklinde de birtakım aşamalar mevcuttur. Bu aşamalar sırasıyla aşağıdaki gibidir (Gayıpov, 2013: 41-42):

- Alıcı ve satıcının arasında alım yapılacak ürüne göre bir anlaşmaya varılması ve sözleşmenin gerçekleştirilmesi,
- İthalatçının kendi bankasından akreditif belgesini talep etmesi,

- İlgili bankanın satıcının bankasına durumu bildirmesi,
- Akreditifin bildirildiği bankanın bu bilgiyi kendi müşterisine – satıcıya- bildirmesi,
- Ürünlerin yola çıkması,
- Satıcının malları gönderdiğine dair belgeleri bankaya teslim etmesi,
- İhracatçı tarafından, muhabir bankadan malın ödemesinin teslim alınması,
- İhracatçının, belgelerinin ithalatçının bankası ile paylaşılması,
- İthalatçının bankası tarafından ödemenin tamamı ya da geri kalanının alınması ile belgelerin ithalatçıya ciro edilmesi,
- İthalatçı firmanın satın aldığı malı gümrükten teslim alması.

Şekil 4: Akreditifli Ödeme Sistemi

Kaynak: Askar, 2018: 8.

Bu noktada, akreditifli ödeme sistemini daha iyi tanımlayabilmek için onun çeşitleri listelenmektedir.

a. Kabilirücu Akreditif (Revocable L/C)

Bu yöntemle gerçekleştirilen ticari faaliyetlerde, satıcının çalıştığı amir banka, satıcı adına yapılan/yapılacak olan işlemleri, gerekli gördüğünde, zaman kısıtlaması olmadan iptal edebilme hakkına sahiptir. Taraflar arası yapılan sözleşmede, uygulanacak alım satım yönteminin, kabilirücu olmadığı açıkça belirtilmediği takdirde kabilirücu yöntemi uygulanmaktadır. Amir bankanın iptal etme hakkının varlığı, bu ödeme yönteminin alıcı için garanti vadetmeyen bir ödeme yöntemi olması anlamına gelmektedir. Garanti şartının olmaması, ticari faaliyetlerde bu ödeme yönteminin tercih edilme sıklığını da düşürmektedir (Alabayır, 2017: 423).

b. Gayri Kabilirücu Akreditif (Irrevocable L/C)

Kabilirücu, akreditif yönteminin yanı sıra bu yöntem kullanılarak yapılan alışverişlerde, amir bankanın süreci sonlandırması, sözleşmeyi iptal etmesi gibi durumlar söz konusu değildir. Bu nedenle akreditifler, daha önceden anlaşılmış süre içerisinde açılmaktadır. Gayri kabilirücu alreditifli ödeme modeli, kabilirücu akreditifli ödeme modeline göre ödemeyi garanti altına almış olduğundan ihracatçı firma için daha güvenli bir modeldir ve bu yüzden daha çok tercih edilmektedir (Gayıpov, 2013: 48).

c. Teyitli Akreditif (Confirmed L/C) ve Teyitsiz Akreditif (Unconfirmed L/C)

Bu modelde ise, amir bankaya ek olarak muhabir banka da ürünlerin bedelinin ödeneceğine dair garanti vermekte; bedellerin tahsil edilememesi durumunda amir banka bir nevi kefil olmaktadır. Bu akreditifler ise, üç tarafın onayı olmadan ortadan kaldırılamamaktadır. Tüm bunlar sebebiyle, ihraç eden firma için en güvenli ticaret modeli budur, ancak ödenmeme durumunda devreye girecek muhabir banka, bu üstlenme karşılığında ücret talep etmektedir. Dolayısıyla bu modelin, diğer modellere oranla daha fazla bir bütçe gerektirdiğini söylemek mümkündür (Dölek, 1999: 35).

d. Rotatif-Döner Akreditif (Revolving Credit)

Genelde, devamlı olarak gerçekleştirilen ve yüklü miktarlarda ürünlerin satılma işleminin yapıldığı alışverişlerde başvuru bu model; tekrarlanan işlemlerin yaratacağı zaman ve para kaybının ortadan kalkması ve iskontolardan yararlanılmak istenmesi sebebiyle de uygulanmaktadır. Bu akreditif kullanılarak yapılan ticaretlerde, her seferinde aynı işlemlerin tekrarlanmasına gerek yoktur. Talimat verilmesi ile birlikte işlemler otomatik olarak devreye girmektedir. Bir diğer ifadeyle, tekrar tekrar kullanılabilen akreditiflerdir. Ayrıca “biriken” ve “birikmeyen” olmak üzere iki ayrı gruba ayrılmaktadır. İlk alışveriş sürecinde tamamen ya da birazı kullanılmış miktarlar, daha sonraki alışverişlerde direkt olarak ya da eklenerek kullanılıyorsa bu, biriken akreditiftir. Ancak ilk alışverişte kullanılmayan miktarlar ikinci alışverişte kullanılmıyorsa bu akreditif, birikmeyen akreditiftir (Gayıpov, 2013: 49).

e. Kırmızı Şartlı/Peşin Ödemeli (Red Clause L/C) ve Yeşil Şartlı Akreditif (Green Clause L/C)

Ürünü yurt dışına satan ithalatçı firma tarafından verilen akreditifin, satışı gerçekleştirilen ürünleri teslim almadan önce satıcı olan işletmeye kullandığı bir model olan kırmızı şartlı akreditif; bir başka deyişle sevk belgelerinin ilgili bankaya teslim edilmesinden önce verilen bir avans olarak da nitelendirilmektedir. Kısaca kırmızı şartlı akreditif, ithalatçı tarafından ihracatçıya tanınan bir ön finansman çeşididir. Bunların yanı sıra, kırmızı şartlı akreditifli ticaret işlemlerinde meydana gelebilecek zararın minimize edilebilmesi için yeşil şartlı akreditif de bulunmaktadır. Bu yöntemde bankalar, alıcı ve satıcıya ek olarak depo kanalı da mevcuttur. Ürünlerin depoya teslim edilmesi sonucu teslim dair bir belge ve avans alınmaktadır. Bu yönüyle kırmızı şartlı akreditifle benzerlik gösteren yeşil şartlı akreditif, ortadaki riski azaltmakta ancak tamamen ortadan kaldıramamaktadır (Akın, 2014: 189).

f. Karşılıklı Akreditif (Back to Back L/C)

Doğrudan olarak yapılan alışverişlerde başvuru bir ticaret yöntemi olan karşılıklı akreditif sayesinde alıcı ve satıcı tarafların akreditifleri birbiriyle

uyuşmaktadır. Doğal olarak burada ihracatçı firma ilk akreditif için lehtar olurken, ikinci akreditif için amir olmaktadır. Ancak karşılıklı akreditif yönteminin uygulandığı alışverişlerde de bankalar büyük risk altına girmekte; dolayısıyla da ek ücret talep etmektedirler. Bu sebeple de uygulama sıklığı daha düşük bir modeldir (Gayıpov, 2013: 51).

g. Devredilebilir Akreditif (Transferable L/C)

Ürünü satan, bir diğer deyişle ihraç eden firmanın bir aracı konumunda olduğu alışverişlerde, lehtarların akreditifleri birbirlerine devretme işlemlerinin zor olmaması işleri kolaylaştıracaktır. Bu noktada da devredilebilir akreditifin sağladığı olanaklar ortaya çıkmaktadır. Devredilebilir akreditif kullanılması sonucunda, lehtar değişikliği yapılmaksızın ürün bedellerinin tahsili işlemleri kolaylıkla yürütülebilmektedir. Taraflar arasında yapılan sözleşmede bu modelin uygulanabilmesi için mutlaka “devredilebilir” kelimesi geçmelidir, aksi takdirde bu işlemler gerçekleşmeyecektir (Gayıpov, 2013: 52).

h. Garanti Akreditifi / Teminat Akreditif (Standby L/C)

Adından da anlaşılacağı üzere; bir garanti niteliği taşımakta olan bu akreditifte (kimi kaynaklarda teminat akreditifi olarak da anılmaktadır) ithalatçı firmanın birlikte çalıştığı amir banka, altına girmiş olduğu sorumluluğu yerine getireceğinin sözünü vermektedir. Bu sözün tutulamaması gibi bir durumla karşılaşıldığında ise akreditif bedeli bankadan tahsil edilmektedir. Garanti akreditifinin bir diğer özelliği ise, bu modelde akreditifin ihracatçı talimatıyla açılmasıdır. Bu yönüyle diğer ödeme modellerinden ayrılmaktadır (Alabayır, 2017: 425).

2.3.5. Diğer

Bu noktada kabul kredili ödemelerden söz etmek lazımdır. Kabul kredili ödemelerde bankalar kullanılmakta ve bunlar ticari faaliyetin gerçekleşmesi esnasında aslında birer garanti oluşturmaktadırlar. Malın satıcıdan çıkarak gönderilmesi noktasında devreye giren banka, gerekli kontrolleri yapmakta ve buna

göre ödemeyi gerçekleştirmektedir. Kabul kredili ödemelerin üç temel yöntemi mevcuttur (MEGEP, 2008: 29):

i. Kabul Kredili Vesaik Mukabili Ödeme

Kabul kredili ödeme, ihracatçı tarafından malların ithalatçıya gönderilmesinden sonra, bankanın, ithalatçının bir poliçeyi kabul etmesinin sağlaması ve vesaiki alıcıya göndermesi, ardından da kabul ettirilen poliçeye uygun olarak ödemenin alınmasıdır. Bu ödeme şeklinin kullanılacağı alışverişlerde ithalatçı ve ihracatçı arasında yapılan sözleşmede, buna ilişkin hüküm bulunmaktadır. İhracatçı tarafından malların gönderilmesi ve sevk vesaikinın teslim edilmesinden sonra, banka tarafından uygunluğu kontrol edilmekte, poliçe ithalatçıya kabul ettirilmekte, istenirse banka ithalatçı lehine aval vermekte ya da ödemenin uygun zamanda yapılacağı sözünü vermektedir. Bu imzayı taşıyan belge, muhabir bankaya, vesaik ise ithalatçıya teslim edilmektedir. Muhabir banka, gelen poliçeyi ihracatçı firmaya teslim edecek, böylece ihracatçı poliçeyi iskonto yaptırmaları halinde, ödeme zamanından daha önce ödemeyi alabilme hakkı kazanacaktır.

ii. Kabul Kredili Mal Mukabili

Mal mukabili ödeme şekliinden farklı olarak bu kez ithalatçı, ödeme yapması beklenen süre içinde bir poliçe kabul etmektedir. Vadeli bir şekilde ödeme gerçekleşmesi sebebiyle, ithalatçı tarafından kolaylık sağlayan bir yöntemdir.

iii. Kabul Kredili Akreditif

Bankaya ithalatçı firma tarafından yazılmış olan akreditife uygun vesaik gösterildiğinde, banka tarafından ödeme yapılması yerine, ödemenin poliçe vadesinde yapılacağını garanti eden bir ödeme yöntemidir.

Dış ticarete tarafların ekonomik çıkarları konusunda uzlaşma sağlanması gerekmektedir (Tüfekçi ve Ünal, 2010: 327). Bu nedenle dış ticarete ödeme yöntemlerinin, ülkelerin ortak çıkarlarına katkı sağlayacak nitelikte olması ve her iki tarafı da gözetmesi beklenmektedir.

2.4. YENİ NESİL ÖDEME TEKNOLOJİLERİ

Yeni nesil ödeme yöntemleri denildiğinde; kuşkusuz elektronik ortamda gerçekleşen ödeme yöntemleri akla gelmektedir. O halde internetin kullanılarak ya da teknolojik sistemler aracılığı ile gerçekleştirilen ödemelerin neler olduğunun incelenmesi gerekmektedir.

i. Sanal Kart

Kredi kartlarının internet ortamında kullanılmasının doğurduğu güvenlik endişeleri, bu sistemlerin geliştirilmesine neden olmuş ve sanal kartlar ortaya çıkmıştır. Sanal kartların mantığı kredi kartlarına dayanmaktadır. Ancak fiziksel bir ödeme aracı değildir. Bu kartları kullanıcı, kendi tercihlerine göre tek kullanımlık ayarlayabildiği gibi, belli bir limit tanımlaması yaparak onu doldurana dek de kullanabilmektedir. Kart ile yapılan alışveriş esnasında veri sızıntısı olsa da, ancak bu limit kadarlık bir para tehlikeye düşmektedir. Bu bağlamda müşterilerin yüksek limitli kredi kartları ya da banka hesapları güvenceye alınmış hale gelmektedir (Kara, 2012: 5).

ii. Elektronik Çek

Elektronik çekler, bilinen çekler gibi, bir tarafın diğer tarafa belirlenmiş bir miktar parayı belirlenmiş bir zamanda ödeyeceğini taahhüt eden sistemlerdir. Elektronik çeklerin karşılığı, elektronik para ya da fiziksel para olarak alınabilmektedir. Bu bakımdan hem çevrimiçi hem de internetin olmadığı ortamlarda kullanılabilirler. Yasalar ile elektronik çeklerin güvenilirliğin sağlanması, bu sistemlerin, işletmeler arasındaki para alışverişini gerektiren faaliyetlerde yaygın şekilde kullanılmasına da olanak tanımaktadır. Elektronik çek sisteminde ödeme, kredi kartı olmadan banka hesabı bilgilerinden gerekli olanların, e-ticaret sitesine girilmesi yoluyla (bir anlamda ticaret sitesine çek keserek) yapılmaktadır (Alçı ve Ercan, 2005: 3).

iii. Elektronik Para

Pek çok işlemin internet üzerinden gerçekleştirilmesi, ticarete de yansımış, mal ve hizmet alım satımının kolaylaştırılması için paranın kolay transfer

edilebilmesine yönelik talep hızla artış göstermiştir. Bu durum, özellikle bankacılık ve siber güvenliğe ilişkin hizmetlerin de rekabet içine girmesine ve gelişmesine olanak tanımıştır. Para, çok kısa sürede, elden ele değil, elektronik ortamlar aracılığı ile el değiştirmeye başlamıştır. Ancak özellikle uluslararası ticaretin de internet ortamı üzerinden gerçekleştirilmeye başlanması ile para daha az elle tutulan bir nesne haline gelmiştir. Bugün pek çok kişi, gün içinde fiziksel olarak paraya dokunmamakta, ancak parayı yine de kullanmaktadır.

Elektronik para, geleneksel para ve banka hesabı anlayışını değiştiren, kullanıcıların bu ikisine de ihtiyaç duymadığı, parayı teknik olan aygıtlar üzerinde barındıran şifreli sistemler olarak tanımlanabilecektir. Bu para, bilinen para gibi, çeşitli ticari faaliyetlerde ve hatta yatırım uygulamalarında kullanılabilir. Daha iyi anlaşılması adına, para konusundaki önemli kuruluşların tanımlamalarına bakmakta fayda vardır. Örneğin, Basel Bankacılık Gözetim ve Denetim Komitesi tarafından elektronik para “bir değerın satış noktası terminalleri vasıtasıyla, iki cihaz arasında doğrudan transferi veya internet gibi açık bilgisayar ağları üzerinden ödemelerde bulunmak için değeri önceden ödenmiş ödeme mekanizmaları” olarak tanımlamıştır (Öztürk ve Koç, 2006: 212).

Mantar, hazırladığı çalışmasında elektronik paralar için “ağırlığı olmayan ve ışıık hızında aktarılabilen paralar” ifadelerini kullanırken (Mantar, 2004: 54), Kara ise bu paranın depolanmasına gerek duyulmadığının altını çizmektedir (Kara, 2012: 22). Dolayısıyla bu para için, gerçekte var olmayan, yazılımsal olarak var olan ve güvenliği çeşitli doğrulama sistemleri ile sağlanan para birimleri tanımlamalarını yapmak yanlış olmayacaktır.

Bu noktada, gerçekte var olmamasına karşın, çeşitli iş yerleri, devlet ya da uluslararası otoriteler tarafından varlığı kabul gören elektronik paranın detayları incelenmelidir. Bir yazılımın ya da nesnenin, para olarak görülebilmesi için, onun denkleğinin olması ve diğer para türlerine dönüştürülebilmesidir. Bunun kuşkusuz ilk aşaması güvenliktir. Elektronik paraya sahip olan kişi ya da kurumların bir kimlik doğrulama ve şifreleme sistemlerini uygulaması gerekmektedir. Elektronik para bilgisayarlar üzerinde veri olarak depolanmaktadır. Transfer edildiğinde para üstündeki işlemler de otomatik olarak yapılabilir. Bir başka değışle, bu paranın artabilmesi ve azalabilmesi, yani harcanabilmesi ve/veya dönüştürülebilmesi

gerekmektedir (Kara, 2012: 22-23). Elektronik paralar; başka para birimleri ile satın alınabilen ve el değıştiren değlerlerdir. Bunlar ile mal ya da hizmet satın alımı yapmak mümkündür. Bu paraların Dolar gibi fiziksel para olarak da karşılıkları vardır. Transferlerinde bir otorite olmamasına karşın güvenlikleri kriptografi ile sağlanmaktadır ve bu nedenle geçerlilikleri mevcuttur. Özünde aracı şirketler ve kurumlar ortadan kalkmakta ancak yine de paranın elektronik dolaşımı sağlanabilmektedir (Bilir ve Çay, 2016: 24).

Bir sistemin elektronik para olabilmesi için çeşitli özelliklere sahip olması lazımdır. Nakit para alışverişı kanıtlanamayan ve takip edilemeyen değış tokuştur. Fakat elektronik ortamda yapılan her aktivitenin bir kaydı olduğu gibi, paraya dayalı aktivitelerin de izleri bulunmaktadır. Bununla birlikte, dijital paranın çift yönlü olması ve taraflar arasında, her iki taraf için de kullanılabilir bir altyapının bulunması şarttır. Aksi takdirde, alışverişin gerçekleştirilme imkanı yoktur. Ancak fiziksel para, birimi farklı olsa bile kolaylıkla dönüştürülebilen ve herkes tarafından nasıl kullanılması gerektiği bilinen bir sistemdir. Elektronik paralara ilişkin bilgi düzeyi arttıkça, aktarım ve dönüştürülebilirlik düzeyi de artacaktır (Mantar, 2004: 56).

Bu noktada elektronik paraların nasıl sınıflandırıldığından da söz etmek gerekmektedir. Elektronik paralar, nasıl kullanıldıklarına ve oluşturulma sistemlerine göre çeşitli gruplara ayrılabilirler. Teknolojinin gelişmesi ve alışveriş sistemlerinde farklı ödeme yöntemlerine duyulan ihtiyaçların artması ile elektronik paraların da çeşitleri artış göstermektedir ve bu durum gelecekte de devam edecektir. İcat edilen her teknik aygıt ile teknoloji daha fazla gelişmekte ve elektronik ortamda yapılan paraya dayalı işlemler de çeşitlenmektedir.

a. Kullanım Amacına Göre Elektronik Para Sistemleri

Kuşkusuz tüm elektronik para sistemleri bir ödemenin gerçekleştirilebilmesi isteğine dayanmaktadır. Fakat bunların kimileri çok amaçlı, kimileri ise tek amaçlı olduğundan elektronik para sistemlerini tanımlamak için kullanım amacının ne olduğunu da net olarak belirlemek lazımdır. Elektronik para sistemlerine kullanım amaçlarına göre bakıldığında; elektronik ortamda saklanan ve karşılığı çıkarıcıya önceden ödenerek elde edilen ödeme araçları, tek amaçlı (single purpose), sınırlı amaçlı (limited

purpose) ve çok amaçlı (multi purpose) olmak üzere üç grupta ele alınmaktadır (Öztürk ve Koç, 2016: 214).

a.1. Bakiye ve Banknot Tabanlı Sistemler

Normal paradan farklı olarak, kişinin bankada bulunan parasını teknolojik aygıtlar alt yapısı ile kişinin banka hesabındaki para miktarını değiştiren yöntemler, aslında genel olarak elektronik para sistemleridir. Bir işlem yapıldığında, elektronik ortamda bunlar bir kayıt altına alınmakta ve burası aslında sanal bir hesap defterine dönüşmektedir. Bu tür sistemlere, bakiye tabanlı sistemler denilmektedir. Kimi elektronik ödeme yönteminde ise sanal banknotlar kullanılmaktadır. Elektronik banknotların en önemli özellikleri, daha önceden belirlenmiş bir limitlerinin var olmasıdır. Bunlar aslında; kullanılan fiziksel paranın elektronik ortamda kullanılmasıdır. Gündelik yaşamda kullanılan para sisteminde olduğu gibi elektronik para sistemindeki banknotların da özel birer seri numarası mevcuttur. Yani; elektronik banknot üretiminin de belli bir sistemi vardır. Banknotların, elektronik ortamda kullanılma mantığı fiziksel para mantığına dayanmaktadır. Öyle ki, bozuk para sorunları bile ortaya çıkabilmektedir (Öztürk ve Koç, 2016: 214).

a.2. Kart Tabanlı ve Ağ Tabanlı Sistemler

Elektronik ortamda ödeme yapmanın temeli, ön ödemeli kart sistemlerine dayanmaktadır. Önce Belçika ve İngiltere’de kullanılmaya başlanan bu sistemler, hızla önce Avrupa sonra da tüm dünyaya yayılmıştır. Toplu taşıma ve kartlı telefonlar bunun ilk örnekleri olmuştur. Sonrasında bunlar ile alışveriş yapılmaya başlanmış ve kullanım alanları her geçen gün genişlemiştir. Pek çok ön ödemeli kart tek fonksiyonlu olarak kullanılmış olmasına karşın, günümüzde diğer banka kartları gibi ön ödemeli kartlar da aynı anda pek çok alanda kullanılabilir hale gelmişlerdir. Bu kartların parasal değeri vardır. İnternet ortamında para yerine bu kartların kullanılması mümkündür. Bunların kullanımı öncesinde bir miktar parasal ödeme yapılmaktadır ve mikroişlemci niteliğinde çiplere sahiptirler. Kartları, ihraç

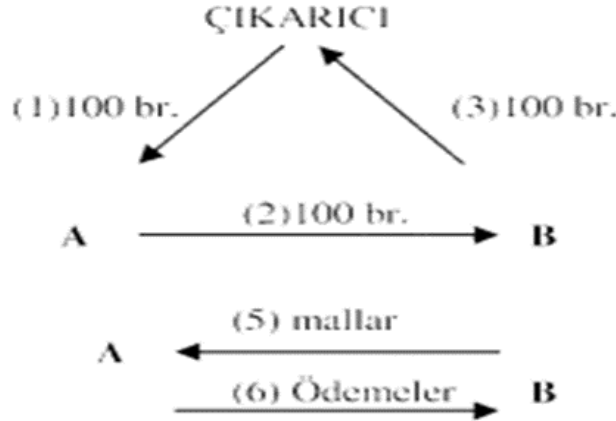
eden kuruluşların dışında kalan işletmelerde de kullanılabilme imkanına sahiptirler. Paypal, Ukash, PaysafeCard bu tür kartlara en yaygın örneklerdir (Çavuşoğlu, 2015: 27).

Kart tabanlı sistemlerin yanı sıra yazılım tabanlı (ağ tabanlı) sistemler de mevcuttur. Bunlara “ağ parası” da denilmektedir. Kullanım bakımından ön ödemeli kart sistemlerine benzemektedirler. Bu sistemler, elektronik paranın muhafazası ve harcamaların yapılabilmesi için kişisel bilgisayarlara yüklenebilen ya da internet üzerinden erişilen özelleşmiş yazılımlar ve/veya arayüzler kullanılmaktadırlar. Sistemler arasında çalışma biçimi farkları görülebilmektedir (Zengin ve Güngördü, 2013: 131).

b. Kapalı ve Açık Dolaşımli Sistemler

Para aktarımının kullanıcılar arasında yapılmadığı, satın alınan malın, satın alındığı kullanıcıya yönelik ödemenin yapıldığı dolaşım sistemi, kapalı dolaşımli sistemdir. Günümüzde en çok tercih edilen sistem olan kapalı dolaşım sistemi, elektronik paranın bir kez kullanılmasına neden olmaktadır. Günümüzde kapalı dolaşım sisteminin tercih edilmesinin asıl nedeni, arkasındaki güvenlik halkasının diğer dolaşım sistemlerine göre daha sağlam olmasıdır. Ancak bu sebeple de işletmelerin para alışverişinde kullanılamamaktadır. Başka bir deyişle elektronik para, ödemelerin gerçekleşmesinin ardından çıkarıcıya verilmekte ve imha edilmektedir. Bu durum ise, elektronik para konusunda oluşabilecek hırsızlık, dolandırıcılık gibi durumlara karşı koruma niteliğindedir. Kullanıcıların kullandıkları paranın gerçek olduğunu düşünmeleri için, elektronik paralar gerçek parayı anımsatacak şekilde düzenlenmiştir. Bir elektronik paranın kullanılabilmesi için banka, satan ve satın alan olmak üzere üç ayrı tarafın bulunması gerekmektedir (Akşehirlioğlu, 2002: 18). Gerçek hayatta uygulananın yanı sıra elektronik paranın devredilmesi ya da aktarımının gerçekleşmesi esnasında banka ya da benzer bir kurum aracı olmaktadır. Aşağıdaki şekil, kapalı dolaşım sisteminde elektronik para ödemesini anlatmaktadır.

Şekil 5: Kapalı Dolaşım Sisteminde Elektronik Para Ödemesi Sistemi

Kaynak: Öztürk ve Koç, 2006: 218.

Elektronik paraların tek seferlik kullanılması, kullanıcılar arasında aktarılamıyor olması, yalnızca ödeme odaklı kullanılması, ödemenin gerçekleşebilmesi için banka, satıcı ve satın alan olmak üzere üç tarafın bulunmasını gerektirmesi, kapalı dolaşım sistemini diğer sistemlerden ayıran en önemli özelliklerdendir. Elektronik paranın tüm kullanıcılar ve işletmeler için serbest olduğu dolaşım sistemi, açık dolaşım sistemidir. Bu sistem, diğer sistemlere oranla daha az maliyetlidir, ancak daha az kullanılmaktadır. Gelecekte elektronik paraya duyulan güvenin artmasıyla, bu dolaşımın kullanılma oranı da artacaktır. Kullanımının kolay olması ve elektronik paraya dolaşım imkanı vermesi, bu sistemi diğer sistemlerden ayıran en büyük özelliktir (Öztürk ve Koç, 2002: 218).

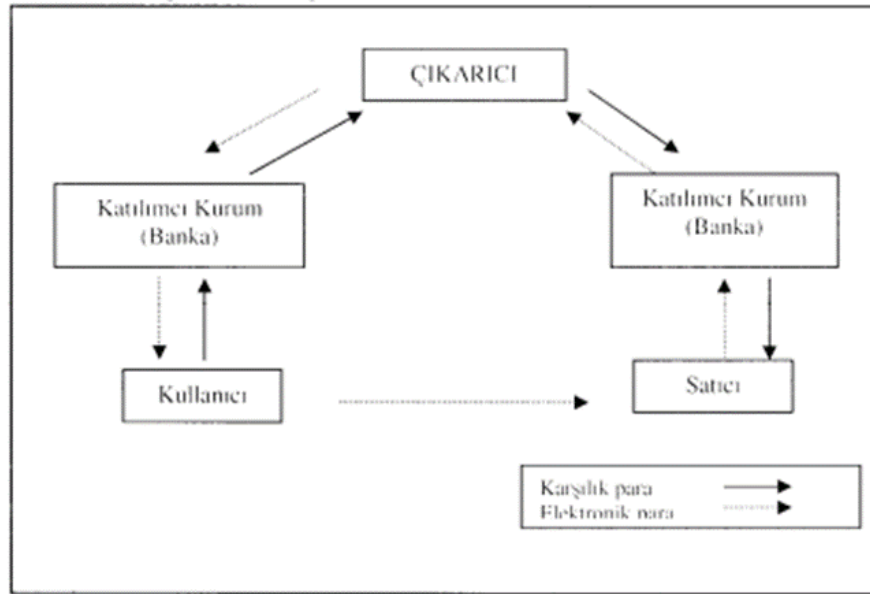
c. Tek Çıkarıcı ve Çok Çıkarıcı Sistemler

Elektronik ortamda ödemeler konusunda teknolojik gelişmeler yaşansa da, bu konuda bir standart oluşturulduğunu söylemek oldukça güçtür. Elektronik para uygulamalarının tam bir sisteme oturtulamaması, çeşitli sistemleri doğurmuştur. Bu sistemlerin hemen hepsinde, elektronik parayı kullanıma açan bir çıkarıcı, bir satıcı ve bir alıcı vardır. Bu tarafların yanı sıra bu paraların kullanıcılara iletilmesini sağlayan kurumlarda bulunmaktadır. Günümüzde tercih edilen uygulamaların büyük

bir kısmını tek çıkarıcı uygulamalar oluşturmaktadır. Bu sistemlerin basit bir yapıda olduğu düşünüldüğünde, söz konusu basit yapının çıkarıcı ve katılımcı firmalar için kağıt para sistemine benzediğini söylemek mümkündür.

Elektronik para transferinin sadece alışveriş esnasında gerçekleştiği ve bu alışverişlerin sonunda, kurumlar tarafından ürün satanlarda biriken paraların tekrar çıkarıcıya transfer edildiği sistem, tek çıkarıcı, kapalı elektronik devre sistemidir. Geri dönen elektronik paranın yerine gerçek para, ilgili satıcının hesabına alacak olarak kayıt edilmektedir. Aşağıda, tek çıkarıcı kapalı devre elektronik sisteminin işleyişi özetlenmiştir (Öztürk ve Koç, 2006: 220).

Şekil 6: Tek Çıkarıcı Kapalı Devre Elektronik Para Sistemi

Kaynak: Öztürk ve Koç, 2006: 220.

Çok çıkarıcı elektronik para sisteminde ise üç farklı alan bulunmaktadır. Bu alanlar aşağıdaki gibidir (Akşehirlioğlu, 2002: 26):

- Alım/ Satım Alanı:

Elektronik paranın dolaşım halinde olduğu bu alanda kullanıcılar arasında bir değer alışverişi söz konusudur. Kullanıcılar kendilerine ait elektronik paralarıyla alışveriş yapmaktadırlar.

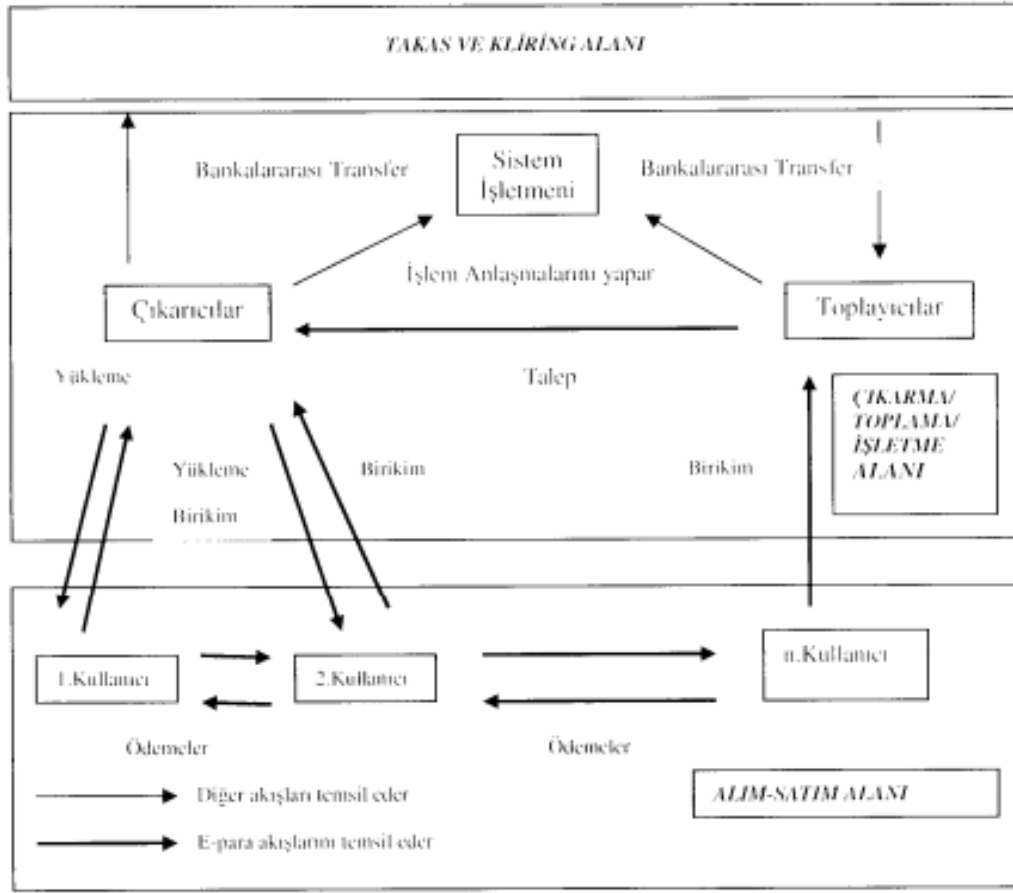
- Takas ve Ödemeler Alanı:

Merkez bankası ve diğer finansal kurumların, ödeme işlemlerinin yapıldığı alandır.

- Çıkarma/ Toplama/ İşletme Alanı:

Elektronik parayı kullanıma açan kurumlar tarafından, paranın dolaşıma çıktığı ve kullanıcılara ulaştığı alandır. Bu alanın, elektronik değer kavramını odaya çıkaranlar için uygulandığını söylemek mümkündür. Çıkarma/Toplama/İşletme alanında, elektronik parayı kullanıma açan ve yöneten kurumlar bulunmaktadır. Bu kurumlar, elektronik parayı tüketicilere iletmektedirler. Bu işlem ise, kullanılan elektronik para çeşidine değişiklik göstermektedir.

Şekil 7: Çok Çıkarıcılı Elektronik Para Sistemlerinin Genel Yapısı

Kaynak: Öztürk ve Koç, 2006: 221.

2.4.1. Elektronik Para Türleri

Paranın tanımı, teknoloji ve iletişimin gelişmesi ile değişmeye başlamış ve para yerine kullanılan elektronik sistemler ortaya çıkmıştır. Bu durum kimi zaman karmaşa kimi zaman kolaylık anlamına gelirken, kimi taraflar bunu güven vermez olarak kimi taraflar ise diğer yöntemlere göre daha güvenilir bulmaya başlamışlardır. Bu fikir ayrılıkları ve teknolojinin gelişim süreci, elektronik para sistemlerinin de çeşitlenmesine yol açmıştır. Bugün, kimi ödeme sistemleri doğrudan elektronik olarak gerçekleştirirken kimi sistemlerde hibrit sistemler kullanılmaktadır (Yüksel, 2015: 176). Elektronik para çeşitleri aşağıda incelenmiştir:

a. Netcash

Netcash, bir bankanın kontrolünde olan elektronik kuponların değer birimlerinin, tedavüle çıkarılması sistemine verilen isimdir. Bankalar belirli bir seri numarası ile bu kuponları sunmaktadırlar. Dijital imzalar yerine güvenlik genellikle bu seri numaralarına bağlı olarak sağlanmaktadır. Müşteriler bu kuponları satın almakta ve bunun için bankaya ederi kadar para yatırmaktadırlar. Kuponlar müşterilere genellikle elektronik postalar ile gönderilmektedir. Müşteriler, bu elektronik kuponları yine alışveriş esnasında satıcıya göndermekte ve satıcı da sonrasında bunları nakde dönüştürebilmektedir. Bu aşamada, satıcılar güvenlik için kuponların seri numaralarını bankaya bildirmektedir. Seri numarasının banka tarafından teyit edilmesi ile alışveriş gerçekleşir. Teyit esnasında banka da satıcının hesabına alacak olarak kupon ederini kaydetmektedir. Bankalar kullanıcıların bilgilerini ve ödeme işlemine ilişkin detayları saklamaktadır. Bu itibarla Netcash sistemi anonim değildir (Öztürk ve Koç, 2006: 226).

b. Cybercash

Elektronik ortamda ödeme yapmayı sağlayan bir başka sistem de CyberCash Şirketi'ne ait CyberCash markası ile bilinen ödeme aracıdır. Bu ödeme sisteminde alıcı ve satıcının yanı sıra bir de banka mevcuttur ve ödeme faaliyetine ilişkin bilgiler bu taraflar arasında kredi kartı aracılığıyla güvenli bir biçimde gönderilmektedir. CyberCash'in en önemli özelliği bünyesinde Cybercoin, Edd ve C5-kredi kartı gibi farklı ödeme seçeneklerini bulundurmasıdır. Ancak Cybercash kredi kartını aracı olarak kullandığından küçük ödemeler için ekonomik değildir. (Weber, 1998: 44):

- Edd: Burada alıcı aslında banka üzerinde bir borç defterine kayıt yaptırarak satın alım yapmaktadır. Banka, satıcıya alıcı adına para ödemektedir.
- C5-Kredi Kartı: Tipik kredi kartlarının internet üzerinden yapılan alışverişlerde de kullanılabilmesini sağlayan yazılımlar bütünüdür.

- Cybercoin: Dijital ortamdaki bozuk para gibi düşünmek mümkündür. İnternet ortamında ödeme gerektiren çok küçük alışverişlerde kullanılan bir sistemdir.

CyberCash ön ödemeli bir sistem değildir. Müşteri bir alışveriş yaptığında CyberCash ile bankasına borçlanabilmektedir. Sistem, satıcının müşteriden bir form doldurması ile çalışmaya başlamaktadır. Ödemeye ilişkin formu dolduran müşteri, satıcıya dijital olarak imzaladığı bu belgeyi güvenli biçimde göndermekte ve borçlanma ile alışveriş bitmektedir. Genellikle harcamalar, müşterinin kredi kartı ödemelerine yansıtılmaktadır. Buradaki imza anahtarı satıcı, müşteri ve banka arasında bilgi merkezi olarak görev yapan CyberCash şirketi tarafından verilmektedir. Satıcı müşterinin verdiği kredi kartı bilgilerini deşifre etmesi için CyberCash şirketine müşteri tarafından doldurulan ve imzalanan ibraz etmelidir. Bu sayede belgedeki veriler üçüncü kişilerin eline geçmeden güvenli bir alışveriş sağlanmış olmaktadır (Yüksel, 2015: 192).

c. Mondex

E-cash'in internete bağlı olmadan kullanılabilen türüdür. Mondex aslında bir akıllı kart sistemidir. 1990 tarihinde National Westminster Bank'ın geliştirdiği bu sistem, sonrasında Mastercard International Şirketi'ne satılmıştır. Mondex sistemi madeni para ve kâğıt paraya alternatif bir elektronik nakit kartı olarak da düşünülebilecektir. Sistemde; müşterilere para yüklenilebilen bir çip içeren elektronik kart ve para yüklemeleri için cüzdan denilen bir elektronik bir aygıt verilmektedir. Uygulamada, küçük meblağdaki ödemeler genellikle nakit para ile yapılmaktadır. Eğer kredi kartı veya debit kart denilen banka kartı ile ödeme yapılmak istenirse paranın bir finansal kuruluştan talep edilmesi gerekmektedir. Mondex cüzdan ise kendi başına, hiçbir onaya gerek olmaksızın değer depolayabilme imkânı sağlamaktadır. Mondex'de mevcut değer karttaki mikroçipte yer almaktadır. Müşteri, satış noktasındaki aygıtta bu kartını kullanarak ödeme yaptığında ilgili meblağ elektronik olarak karttaki çipten düşülür ve satıcının çipine yüklenir. Tüm bunlar müşterinin banka hesabına girilmeden yapılır. Mondex'in en büyük avantajı, çok küçük meblağdaki ödemeler için kullanılabilesidir. Karta değer yüklemesi ATM makinelerinden veya telefon ile yapılabilir. Bir karttan başka bir karta parola

korunmalı özel elektronik cüzdan sayesinde değer aktarması yapılabilir. Bir elektronik anahtarlık, kart sahiplerinin hesaplarını kontrol etmelerini sağlar. Eğer kaybedilir ya da çalınırsa kart sahibi gerçek parasını kaybetmiş olmaktadır. Bununla birlikte Mondex kart sahiplerini korumak için dört haneli bir pin kodu ile değeri kartta saklayabilme imkânını sağlamaktadır. Pin kodu yanlış girildiğinde kart bloke olacaktır (Yüksel, 2015: 193).

d. E-Cash

E-Cash, elektronik nakit anlamına gelmektedir. DigiCash şirketi tarafından üretilmiş olan ve sanal ortamda para aktarımına olanak tanıyan bir yazılım sistemidir. Bu, bilgisayarlar arasında güvenli şekilde para aktarımı yapmaya olanak tanıyan sistem, ağ tabanlı olduğundan ve fiziksel bir para söz konusu olmadığından, elektronik para sistemleri içinde sınıflandırılmaktadır. Para aktaran ya da alan kişilerin özel bir donanıma ihtiyacı yoktur. Bilgisayara tanımlı bir elektronik cüzdan vasıtası ile işlemlere başlanmakta ve para giriş çıkışı da bu cüzdan üzerinde gerçekleşmektedir. Ancak, kişilerin e-Cash sistemini kullanabilmeleri için bankalarındaki cari hesaplarında elektronik cüzdan için havale gerçekleştirmeleri lazımdır. Bu sayede elektronik cüzdana tanımlı olan paranın limitini belirleyebilmek ve istendiği zaman bu parayı cari hesaba aktararak fiziksel para olarak elde etmek mümkündür. Para verilerinin satıcı ya da alıcının bilgisayarına kopyalanamaması, verinin bir defa kullanılmasına olanak tanımaktadır. Bu durum sistemin ana güvenlik mekanizmasından biridir. Her bir değer bir defa kullanılabilirliği ve ardından bu değer birimlerinin sistem tarafından silinmesi sayesinde elektronik paraya hayali bir tedavül kabiliyeti kazandırılmaktadır (Yüksel, 2015: 191).

e. Sanal Para

Görüldüğü üzere, ticari faaliyetler esnasında ödemenin gerçekleştirilebilmesi için pek çok farklı sistem kullanılabilmektedir. Sanal paralar da bunlar arasındadır. Sanal para, kağıda dayalı bir para sistemi olmaması sebebi ile daha kolay kullanılmaktadır. Bu paraların aktarımı için fiziksel yakınlık şartı yoktur.

Fakat bu paraların kullanımının bilinmemesi ya da güvenliğe ilişkin endişelerin var olması da en önemli dezavantajlardandır. Kalpazanlık yapmak bu

para birimi ile daha kolay hale gelmiştir. Çünkü gözetimi sağlayan sistemleri geliştirmek hem güç hem maliyetlidir. Bununla birlikte sanal paralara olan talep sürekli ve hızlı biçimde artmaktadır (Çağlar, 2007: 182). Bu aşamada, sanal paraların neler olduğu, ne tür işlemlerde kullanıldığı sorularına yanıt aranmaktadır.

Sanal paraya ilişkin en yaygın tanımlama AB Merkez Bankasına aittir. Bu tanımlamaya göre sanal paralar “... geliştiricileri tarafından ihraç edilen (piyasaya sürülen) ve genellikle onlar tarafından kontrol edilen ve belirli sanal bir topluluğun üyeleri arasında kabul edilen ve kullanılan, düzenlenmeyen (regüle edilmeyen) bir dijital para çeşididir”. Bir başka tanım ise Mali Eylem Görev Gücü tarafından gerçekleştirilmiştir. Burada ise sanal para için “... dijital olarak değiş tokuş edilebilen ve (1) değişim aracı, (2) hesap birimi ve/veya (3) değer saklama işlevlerini yerine getirebilen fakat yargıya konu edilmesi halinde herhangi bir yasal sağlayıcı sahipliği statüsü olmayan bir değerın dijital temsilcisidir” açıklamalarına yer verilmektedir. Bu tanımlamalardan yola çıkılarak sanal paraların bir finansal otorite tarafından ihraç edilmediğini söylemek mümkündür. Bu durum kullanımı konusunda da bir garantinin olmadığını da ortaya koymaktadır (Dulupçu vd., 2017: 2242).

Sanal paraları kripto paralar olarak da nitelendirmek mümkündür. Bu para türünün ve işleyişinin çok daha net biçimde anlaşılabilmesi için öncelikle bazı kavramların tanımlanması gerekmektedir:

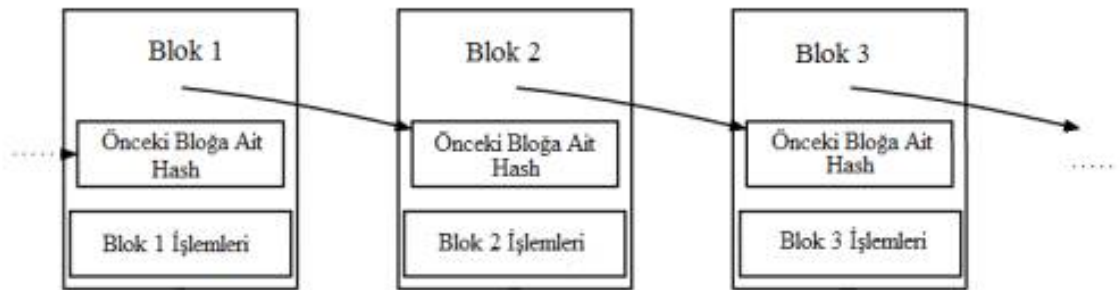
- Blockchain:

Blockchain (blok zinciri) aslında birbiri ile bağlantılı olan ve bağlantıları şifreleme sistemleri ile güvence altına alan veri kayıtlarıdır. Her veri bloğu tipik olarak kendisinden önceki bloğun bir kriptografik karmasını (hash), bir zaman kaydını ve işlem verisini içermektedir. Bu zincirlerdeki amaç, verilerin değiştirilmesinin önüne geçilmesi için buna dayanıklı bir oluşum yaratmaktır. Böylece verilerin hem güvenliği sağlanmakta hem de veriye herkes erişebilmektedir. Erişim kısıtı olmadan güvenlik sağlanabilen bir doğrulama yöntemidir. Aslında, sanal paraların mekanizmasının dayandığı peer to peer (eşler arası) sisteminin temeli blockchain'dir. Kaydedildikten sonra herhangi bir bloktaki veriler, ağ yoğunluğunun mutabakatını gerektiren sonraki tüm blokların değiştirilmeksizin geriye dönük olarak değiştirilememektedir (Polat, 2018: 30).

Aslında blockchain sistemleri yalnızca sanal para alışverişi için kullanılmamaktadır. Pek çok yüksek güvenlik gerektiren sistemde, her beş saniyede bir blok üreten ve bilgiyi doğrulayan blockchain mekanizmaları kullanılmaya başlanmıştır. Örneğin; sanal ortamdaki oylamalar, kimlik bilgilerinin aktarımı gibi çok önemli verilerin bu sayede değiştirilmesi, tahrip edilmesi ya da çalınması önlenmiş olmaktadır (Berentsen ve Schär, 2018: 4). 2016 tarihinde Rusya, Nxt blockchain 2.0 platformuna dayanan bir pilot projeyi hayata geçirmiştir. Ülkenin Merkez Bankası tarafından başlatılan bu projede, oylama sistemlerinin güvenilirliği araştırılmaktadır. Ayrıca yapılan işlemlerin nasıl kayıt altına alındığı, veri bulma becerileri, mesaj alma ve gönderme kabiliyeti gibi faaliyetler için de çeşitli ölçümlerin yapılması hedeflenmiştir (Shevchenko ve Urivskiy, 2017: 4). Bunun yanı sıra IBM tarafından yine 2016 yılında blockchain sistemlerinin araştırılması için bir merkez oluşturulmuştur. Merkez, Singapur'da çalışmalarına başlamıştır (Mencias, 2017: 2).

Blockchain, kripto para türü olan bitcoinin icat edilmesi ile hayatımıza girmiştir. Satoshi Nakamoto, bitcoinin kayıt mekanizması olarak bu sistemi oluşturmuştur. Bitcoin için blok zincirinin icadı, güvenilir bir otorite veya merkezi sunucuya ihtiyaç duymadan para transferlerinde oluşan problemleri çözmek için icat edilmiş ilk dijital para birimidir. Bitcoin tasarımı diğer kripto para türleri ve sistemleri için de bir öncü niteliğindedir (Polat, 2018: 32).

Şekil 8: Blockchain Yapısı

Kaynak: <http://ab.org.tr/ab17/bildiri/100.pdf> (Erişim: 02.05.2019).

da beş numara ile işaretlenen aktivitedir. Altıncı aktiviteden de görüleceği üzere eşler arası ağda, konsensus protokolü ile bir madenci düğümü tercih edilecektir. Bu düğüm ile oluşturulan yeni blok, zincire eklenmiş olacaktır. Yedi numara son aşamadır. Burada işlem tamamlanmıştır ve bu bilgi bilgisayara iletilmektedir. İşlemi gerçekleştiren tüm makineler bu bilgiyi aldığı anda, işlem bitmektedir (Karaarslan ve Akbaş, 2017: 18).

Blockchain aynı zamanda paranın el değiştirilmesi esnasında denklik oluşmasına aracılık ve hakemlik eden bir sistemdir. Bu bağlamda, genellikle para transferlerini etkileyen güçlü otoritelere de ihtiyaç kalmamaktadır. Bu otoritelerin dışında hareket edilmesi, ticari faaliyetlerde bulunamayan ya da çeşitli şekillerde dışlanmış kişilerin de faaliyette bulunabilmesini sağlamaktadır (Berentsen ve Schär, 2018: 4). Çünkü sistemin en önemli özelliklerinden biri katılımcıların kimliklerini gizli tutmasıdır. Ancak buna karşın insanlar para kazanabilme kabiliyetine sahip olmaktadır. İkinci nesil blockchain teknolojisi, bir kişinin "kalıcı dijital kimliği ve kişiliğini" saklanması imkân tanıma ve varlıkların dağıtılma şeklini değiştirerek toplumsal eşitsizliğin problemini çözmeye yardımcı olmak için gerekli altyapıyı sağlama potansiyeline sahiptir (Polat, 2018: 32).

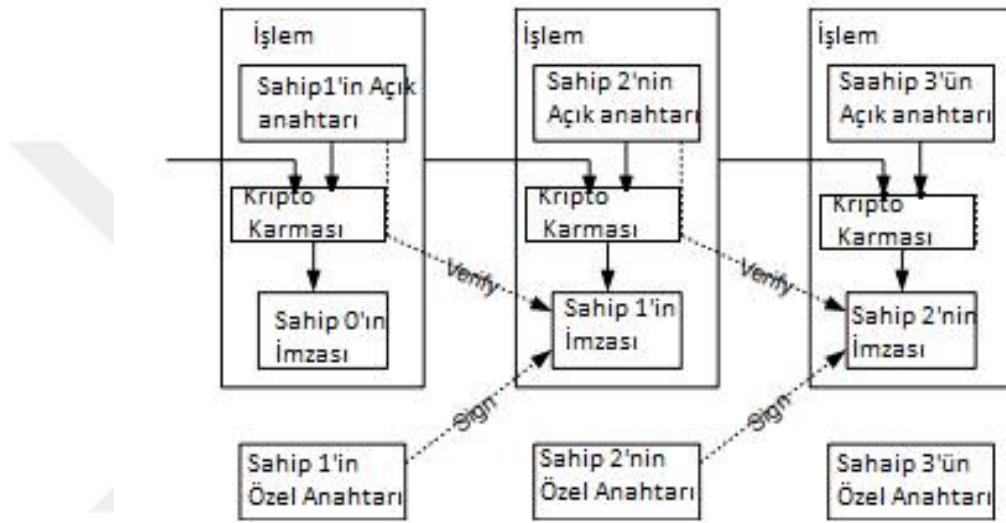
- Kriptopara:

Kripto para aslında dijital imza ve şifreler zinciridir. Her kullanıcı, bir diğerine para aktarımı yapmak için şifreler üretilmesini ve zincirin genişletilmesini sağlamaktadır. Yapılan her işlem, bir yeni şifre ve zincir anlamına gelmektedir. Oluşturulan şifre, alıcının bilgisayar sistemi tarafından çözümlenerek eşler arasında transfer gerçekleştirilmektedir. Bir şifre, yalnızca bir aktarım için kullanılmakta, ancak işlemler çok hızlı şekilde gerçekleştiğinden çok kısa sürelerde çok fazla veri transfer aktivitesi gerçekleştirilmektedir (Nakamoto, 2008: 2).

Kripto paraların enflasyon riski düşüktür. Tedavülde olan reel para arzındaki artışlar enflasyona sebep olurken kripto para, özellikle Bitcoin, sonu olan bir sistemdir. Bu nedenle de enflasyona sebep olmamaktadır. Kripto para ile geleneksel para karşılaştırıldığında kripto paranın çökme riski daha düşüktür. Reel para birimlerinin çöküşü hükümetlere bağlı yaşanan hiperenflasyondan kaynaklanırken, kripto paralar merkezi bir otoriteye bağlı değildir. Geleneksel parada güvenlik amaçlı

fiziksel olan paraya bakılırken elektronik para işlemlerin doğrulanması, gizliliğin ve veri bütünlüğünün korunması, kriptografi (şifreleme) ile sağlanmaktadır. Elektronik para fiziksel olarak el değiştirme söz konusu değildir ve uzaktan ödemeler kolaylıkla yapılabilmektedir (Yüksel, 2015:212).

Şekil 10: Kripto Para İşlem Akışı

Kaynak: Satoshi Nakamoto, (2008). Bitcoin: A Peer-to-Peer Electronic Cash System, <https://bitcoin.org/bitcoin.pdf> (Erişim: 18.04.2019).

- Mining:

Kriptoparaların işlemlerinin gerçekleştiğinin onaylanması madencilik (mining) dayanmaktadır. Madencilik, aslında paraya ilişkin transfer işlemlerine şahitlik etme mekanizmasıdır ve bu şahitliğin karşısında kriptopara kazanımı söz konusudur. Bu kazanım ödül olarak nitelendirilmektedir ve ödül, ağıın işlem gücüne katkıda bulunmak için tamamlayıcı bir teşvik oluşturarak işlem ücretlerini düşürmektedir. Özel makineler kullanılarak herhangi bir finansal işlemi doğrulayan hash üreticilerinin oranı artmıştır ve bu yeni bir sektör haline gelmiştir (Polat, 2018: 35).

- Madenci Düğüm (Mining Node):

Bunlar, işlemlerin gerçekleşmesini sağlayan özel bilgisayarlardır. Oldukça güçlü ve hızlı işlem kapasitesine sahiptirler (Karaarslan ve Akbaş, 2017: 18).

- Konsensus Protokolleri:

Blok zincirlerinin bütün düğümlerde birbiri ile aynı olması şarttır. Bu benzerliğin sağlanabilmesi için kimin değişiklik yapacağı konsensus protokolleri ile belirlenmektedir (Karaarslan ve Akbaş, 2017: 18).

Bu aşamada, Sanal paralar için yapılan bir sınıflandırmayı da açıklamakta fayda vardır. Avrupa Merkez Bankası, bu para türünü üç farklı başlık altında sınıflandırmaktadır. Bunları şu şekilde özetlemek mümkündür (Dulupçu vd., 2017: 2242-2243):

i. Kapalı Sanal Para Şeması: Bu para türü ekonomik faaliyetlerde kullanılmamaktadır. Fakat bunların edinilmesi için gerçek para ödemesi yapılabilmektedir. Ya da oyun oynayarak veya video izlemek gibi çeşitli internet aktiviteleri ile bu paraların kazanılması mümkündür. Genellikle, internet tabanında oynanan oyunlarda kullanılmaktadırlar ve “sadece oyun içi” (in-game only) olarak adlandırılmaktadırlar.

ii. Tek Yönlü Akışa Sahip Sanal Para Şeması: Bu tür sanal paralar birinci grupta olduğu gibi gerçek para ödemesi ile satın alınabilmektedirler. Ancak satılarak gerçek paraya dönüştürülme olanakları mevcut değildir. Bu tür sanal paralar da sanal mal ve hizmetlerin alım satımında kullanılabilirken bazıları gerçek mal ve hizmet alım satımında da kullanılabilirler.

iii. İki Yönlü Akışa Sahip Sanal Para Şeması: Bu tür sanal paraları kullanıcıları değişim oranları üzerinden gerçek para birimleri ile değiş-tokuş edebilirler. Diğer tüm gerçek para birimlerinde olduğu gibi hem sanal hem de gerçek mal ve hizmet alım satımında kullanılabilirler.

iii-a. Bitcoin

Bitcoin, elektronik ortamda kullanılan bir para birimidir ve ilk kripto paradır. Kriptografi, bilindiği üzere şifreleme bilimidir ve bitcoinin de temeli şifrelemeye dayanmaktadır. İlk defa 2009 yılında, Satoshi Nakamoto rumuzlu bir kullanıcı tarafından ilk deneme işlemi yapılmış ve bu deneysel elektronik para aktarımını bu sayede günümüze varan evrimini başlatılmıştır. Denkler arası/eşitler arası (peer to peer) olarak gerçekleşen bu deney, bitcoin sistemindeki para arzının herhangi bir otoritenin kontrolünde olmadan da çalışabileceğini göstermiştir. Bu durum para transferinin de bir merkezi otorite tarafından izlenemediğini de kanıtlamıştır. Günümüzde, bitcoin kullanımı oldukça yaygın olmasına karşın bunu kimin icat ettiğini halen bilinmemektedir (Yüksel, 2015: 199).

Bitcoin, BTC olarak kısaltılmaktadır ve bunun en küçük değeri 0.00000001 BTC'dir. Özünde Dolar ya da Euro gibi bir para birimi olarak görülmekte ve işleyişi de bu para birimlerinin işleyişine benzemektedir. Bitcoin'i kabul eden ve bu para birimi ile alım-satım yapan işletmelerin de var olması, bu para biriminin daha yaygın olarak kullanılmasına ve yatırımcılarının da artmasına neden olmuştur (Hammami, 2017: 7). Günümüzde çok çeşitli kriptopara sistemi mevcuttur ve BTC bunun hem ilk hem de en başarılı örneğidir.

Bitcoine sahip olan kişilerin bir bitcoin adresleri olmaktadır ve kişiler bu sayede kişisel verilerini de gizleme imkanı bulabilmektedirler. Para transferinin başlaması için kullanıcının bir mesaj oluşturması ve ağa bu mesajı yayınlaması gerekmektedir. İşlemin geçerliliği için gerekli şartlar sağlanıyorsa, işlem onaylanarak gerçekleşmiş kabul edilmektedir. Transferin kimler arasında gerçekleştiği ağdakiler tarafından bilinmemektedir. Bu yapısı ile borsa sistemlerine benzetilmektedir.

Aslında BTC hem fiziksel hem de sanal olarak geçerli bir para birimine dönüşmüştür. Öyle ki; fiziksel olarak elde edilecek olan mal ya da hizmetler için BTC ile ödeme gerçekleştirilebileceği gibi, geleneksel para ile BTC satın alımı yapılarak bunu bir tasarruf mekanizmasına dönüştürenler de mevcuttur. Bitcoin kullanabilmek için öncelikle bitcoin cüzdanı (bitcoinlerin saklandığı adresler) oluşturmak gerekmektedir. Bitcoin cüzdanı, açık ve gizli anahtarları tutan bir dosyadır. Bu cüzdanı oluşturmak için bir uygulama indirmek mümkündür. Ancak bunun gerçekleştirilememesi durumunda Blockchain, Flexcoin, My Wallet gibi web

hizmetlerinden de fayda sağlanabilmektedir. Hangi yöntem tercih edilirse edilsin, kişiye özel bir adres oluşmaktadır. Kişi işlemleri bu adres üzerinden gerçekleştirmekte ve kimliğini gizli tutabilmektedir. Ancak BTC'nin en büyük özelliklerinden biri her ne kadar sanal bir sistem olsa da, adresleri fiziki şekilde de tutabilmeye olanak sağlamasıdır. Hatta ekonomistler tarafından BTC cüzdanının en iyi saklanma şeklinin kağıt ortamı olduğu belirtilmektedir. Bitcoin alınıp satılırken kimin elinde ne kadarlık bir Bitcoin olduğunu kaydeden ve her işlemten önce tarafların Bitcoin adreslerine dayalı olarak kayıtlarını tutan sanal bir tür defter vardır (Ateş, 2016: 356).

Bitcoin'in işleyişi, ağdaki işlemsel güce sahip çoğunluğun dürüst olmasına dayanmaktadır. Her yeni blok, daha önceki bloğun hash adı verilen bir fonksiyon ile sabit sayıda bit'e sıkıştırılmış bir halini içermektedir. Böylece, blockchain üzerinde geriye dönük değişiklik yapılması engellenerek güvenlik açısından bütünlük sağlanmış olmaktadır. Onaylanmış bir işlem üzerinde değişiklik yapılmak isteniyorsa, o işlemi içeren bloğun tamamlanması için çözülmesi gereken algoritmik problem tekrar çözümlenmelidir. Bitcoin kullanıcıları tarafından devamlı üzerinde çalışılan ve büyüyen bir yapıda olan sistem bilinen en iyi güvenliğe sahip uygulamalar arasındadır (Khalilov vd., 2017: 4).

Bu noktada BTC üretiminin nasıl gerçekleştiğinden de kısaca söz etmekte fayda vardır. Üretilcek olan Bitcoin miktarı, Bitcoin yazılımının beynini oluşturan bir algoritma tarafından, belirli bir zorluk derecesine sahip bazı matematiksel problemlerin çözülmesiyle hesaplanmaktadır. Bu üretim ve hesaplama sistemi oldukça karmaşıktır. Bu sebeple hesaplamaların gerçekleştirilebilmesi, bilgisayarın gücü ile ilişkilidir. Fakat hiçbir koşulda tek bir bilgisayar ile sistemi yönetmek mümkün değildir. Öyle ki standart güce sahip birkaç bilgisayar dahi sistemi kurmak için yeterli olmamaktadır. Bitcoin, açık kaynak kod tabanlı bir hareket olduğundan ve bu tabanın – en azından şimdilik - yüksek kapasiteli süper bilgisayarlara sahip olması mümkün olmadığı için, hesaplamalar için gerekli işlem gücü, bir bilgisayar ağına (tam olarak bir Peer-to-Peer-Network, kısaca P2P) bağlı çok yüksek kapasiteli bilgisayarlar tarafından ortaklaşa yaratılmaktadır. Yani aynı anda pek çok işlemci gücü yüksek bilgisayarın aynı iş için çalışması şartı mevcuttur. Belirli bir zorluk seviyesindeki her bir matematiksel problemin çözümünde, bilgisayarlarını bu ağına

hizmetine vermiş olan her Bitcoin Madencisi'ne Bitcoin yazılımı tarafından ortalama 25 Bitcoin'lik bir ödül verilmektedir. Bu sayede BTC üretimi de gerçekleşmiş olmaktadır (Ateş, 2016: 357).

iii-b. Linden

Linden Research Inc. (Linden Labs) 2003 tarihinde piyasaya çıkarttığı oyunda İkinci Hayat (Second Life), insanların çevrimiçi (internete bağlı olarak) bir şekilde oyuna katılması sağlanmıştır. Ancak oyunun oynanabilmesi için kullanıcının bir hesap açması gerekmiştir. Hesap açan kullanıcı, Linden Doları ile kendi parasına sahip olmaya başlamaktadır. Bu para, oyun içinde artmıştır ve oyunda güçlenmek için bu para harcanmıştır. Kullanıcılar, oyunda daha güçlü olabilmek için birbirlerinden Linden Doları satın almaya ve bunun karşılığında para ödemeye ya da değiş tokuş yapmaya başlamışlardır. Bu sayede Linden Doları ile alışveriş gerçekleşmiştir. Oyun içinde bir ekonomi oluşmuştur. Bu ekonomi gerçek hayatakinе paraleldir. Linden Doları satın alan kullanıcılar bunları yalnızca oyun içinde kullanabilmektedirler. Bu yönü ile Linden Doları ve Bitcoin birbirlerinden ayrılmaktadır. Bitcoin, insanların, bunu kabul eden şirketler ile gerçek alışveriş yapmasını sağlarken, Linden Doları oyunda alışverişini sağlamaktadır (Stokes, 2012: 224).

Linden Dolarının fiyatı genellikle sabittir ve diğer para türleri gibi kura dayalı değildir. Genellikle dolar fiyatı üzerinden hesaplanmaktadır. İnternet üzerinden oyuncular bunu Paypal ödeme sistemleri ile LindeX Currency Exchange platformlarından alabilmektedirler. Bu para biriminin üretim, arz ve miktarı, oyunu oluşturan firma olan Linden Labs'ın kontrolündedir (Yüksel, 2015: 204).

Bu parayı diğer oyunların sanal paralarından ayıran önemli özelliği, oyuncunun parasını dilediği zaman gerçek paraya dönüştürerek kuruma ya da diğer oyunculara satabilmesidir. Kullanıcının parası, oyun içinde bulunan döviz bürolarında gerçek paraya dönüştürülerek, oyuncunun Paypal hesabına yatırılmaktadır. Ancak bu durum zamanla oyun içinde riskler oluşturmıştır. Oyuniçi malzeme alım satımı için çok yüksek meblağlar isteyen oyuncuların ortaya çıkması ve pazarın yapısının çok fazla gelişmesi neticesinde, özellikle sahte kullanıcıların engellenmesi ya da fırsatçıların oluşmaması için Linden Labs, kimi işlemleri iptal

etme yetkisi olduğunu duyurmuştur. Ayrıca oyunda bir vergi sistemi oluşturulmuştur. Bu durum, satışlarda fahiş fiyatların oluşturulmasının da önüne geçilmesini hedeflemektedir. Ancak bir hukuki düzenlemesi mevcut değildir. Kullanıcılar oyun üreticisi olan şirketin koyduğu kurallara göre oyunu oynamakta, para kazanmakta ve bunu nakde dönüştürmektedirler. Bu sebeple kimi zaman anlaşmazlıklar olması kaçınılmazdır (Ernstberger, 2009: 7).

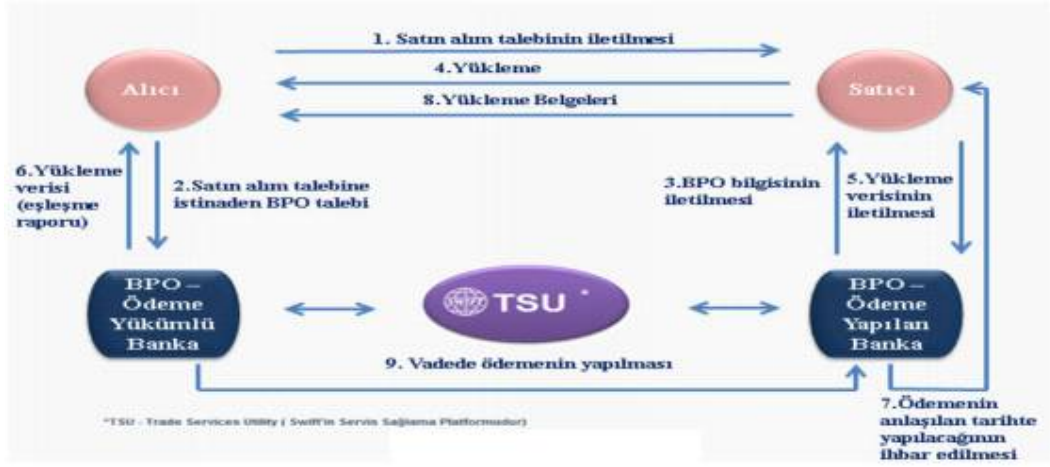
Linden Dollar kapalı sistem bir elektronik para türüdür. Bunlar yalnızca bir oyun içerisinde geçerli olduğundan ülkelerin merkez bankalarını ilgilendirmemektedirler. Ancak bu paranın da diğer paralar gibi kur değişimi söz konusu olduğu takdirde ve diğer paraların fiyat istikrarlarını etkilemesi halinde müdahale hakkı da oluşacaktır. Bu durum aslında bir sanal paranın, gerçek ekonomi unsurlarına etki edebileceğini de göstermektedir (Yüksel, 2015: 206).

2.5. BANKA ÖDEME YÜKÜMLÜLÜĞÜ

Teknolojinin getirdiği kolaylıklar ile geleneksel ödeme tekniklerinin avantajlı yanlarını birleştiren yeni bir ödeme tekniği olarak bilinen banka ödeme yükümlülüğü, ticarete yeni bir alternatif olarak görünmektedir. Banka ödeme yükümlülüğü, var olan finansman yöntemlerinin tamamlayıcı olarak ortaya çıkmış ve gelişim göstermiştir (Özalp, 2019: 2).

Banka ödeme yükümlülüğü (Banking Payment Obligation - BPO) akış şeması aşağıdaki şekil üzerinde gösterildiği gibidir.

Şekil 11: Banka Ödeme Yükümlülüğü Akışı

Kaynak: Göleç, 2015: 109.

Banka ödeme yükümlülüğü akış şemasında; ilk olarak alıcı ve satıcı arasında sözleşme yapılmakta, sonrasında düzenleme için bankaya müracaat edilmektedir. Alıcının bankasının düzenleme yapması ile birlikte banka ödeme yükümlülüğü gönderilir. Satıcının malı yüklemesiyle birlikte orijinal belgeler alıcıya iletilmektedir. Veri setlerinin bankaya gönderilmesinin ardından satıcının bankası, veri setlerini karşılaştırmak için eşleşmeyi yapacak olan Transaction Matching Application'a (TMA) iletir. Elektronik karşılaştırma yapan bir kurum olarak TMA işlem sonrasında raporları taraflara gönderir. Verilerin eşleşmesi durumunda ödeme yapılmaktadır.

Banka ödeme yükümlülüğünün kullanılmasının birtakım avantajları bulunmaktadır. Bunlar arasından öne çıkanları aşağıdaki gibi sıralanmaktadır (Çelik, 2014: 4-5):

- Yalnızca veriler kullanılıp fiziki belgelerle uğraşmadığı için daha hızlı gerçekleşmektedir.
- Uyum sağlama düzeyini artırır.
- Kalite seviyesini yükseltir.
- Olası değişiklikler kısa sürede yapılabilir.
- Finansman imkanlarına daha erken ve daha kısa ulaşılması mümkün hale gelmektedir.

- Ödeme riski azalmaktadır.
- Ticari kazanç ilişkisi daha kolay bir hal almaktadır.
- Finansman açısından teminat olmaktadır.
- Sermaye kullanımı hesaplı olmaktadır.
- Operasyonel maliyetler düşmektedir.
- Yeni finansman imkanları ortaya çıkmaktadır.
- Nakit akışı optimize olur.
- Ödemeler zamanında alınmaktadır.
- Uyumsuzluk riski ortadan kalkmaktadır.
- Elektronik fatura uyumu daha kolay olur.
- Faktöringe bir alternatif ortaya çıkar.
- Faiz maliyetleri azalır.
- Ödeme zamanları kontrol altında tutulur.
- Tedarik riski azalır.
- Dış kaynak kullanım olanakları ortaya çıkar.
- İdari masraflar azalır.
- Tartışmalar azalır.
- Kredi kullanım optimizasyonu sağlanır.

Yukarıda sıralanan maddelerden anlaşılacağı üzere, banka ödeme yükümlüğü tekniğinin çok sayıda avantajı bulunmaktadır. Değerlenen avantajlar alıcılar, satıcılar, bankalar gibi tüm tarafları ilgilendirmektedir. Akreditif ve açık hesap tekniğine göre avantajlar da yukarıda yer verilen avantajlar arasında yer almaktadır.

Sahip olduğu pek çok avantaja karşın banka ödeme yükümlülüğü konusunda dikkate alınması gereken riskler bulunmaktadır. Bu riskler, banka ödeme yükümlülüğünün dezavantajlarının ortaya çıkmasına neden olabilir. Yeni bir ödeme tekniği olarak banka ödeme yükümlülüğünün işlem hacminin artması için tanıtım faaliyetlerinin yoğun bir biçimde yürütülmesi gerekir. Sınırlı bir biçimde pazarda yer

edinmiş olması, banka ödeme yükümlülüğü için dikkate alınması gereken zayıf yönlerden birisidir. Belge olmaksızın yürütülen işlemlerin varlığı, yasal kaygılara neden olduğu için banka ödeme yükümlülüğünün tercih edilmesinde bir risk unsuru olarak görünmektedir. Ticari risklerin azaltılması için banka ödeme yükümlülüğü dışında teminat mektubu, faktöring, standby gibi alternatif çözümlere yönelik girişimlerin yürütülmesi banka ödeme yükümlülüğünün olası riskleri arasında değerlendirilmektedir (Göleç, 2015: 114).

Sahteciliği önlemeye yönelik bir sistem olmadığı için banka ödeme yükümlülüğü konusunda tarafların bilgileri kapsamlı bir biçimde kontrol etmeleri gerekir. Fiziki belgelerle ilgilenmeyip verilere odaklanan banka ödeme yükümlülüğünde taraflar, istek durumuna göre fiziki belgeleri gönderebilir. Banka ödeme yükümlülüğünde, bankaların müşterilerle çift yönlü olarak sözleşme yapmalarına serbestlik tanınmaktadır (Çelik, 2014: 3). Tüm bunlar banka ödeme yükümlülüğü gereğince dikkate alınması gereken hususlar arasında gösterilmektedir.

Dış ticarete ödeme yöntemleri konusunda kabul edilebilir riskler belirlendikten sonra en uygun ödeme yönteminin seçilmesi gerekir. Ülkelerin, bu noktada nitelikli bir finansör ya da bankanın tavsiyesini değerlendirdiği bilinmektedir. Dış ticarete ödeme konusunda ülkelerin öncelikleri en düşük riski alarak ilerleme kaydetmektir (Giovannucci, 2007: 2). Çalışmanın bu kısmında dış ticarete ödeme yöntemlerine yönelik verilen bilgiler de bu hususları destekler nitelikte görünmektedir.

ÜÇÜNCÜ BÖLÜM

DIŞ TİCARET ÖDEME YÖNTEMLERİ ve BU YÖNTEMLERİN BANKACILIĞA ETKİSİ

Bu bölümde amaçlanan; değişen ödeme yöntemlerinin yorumlanması ve bankacılığa etkisinin incelenmesidir. Ek olarak Türkiye İstatistik Kurumu verilerinden yola çıkılarak 2014-2019 yılları arası ilk çeyrekte Türkiye’de hangi ödeme yöntemi tercih edilmiş sorusu yanıtlanmaya çalışılıp yeni nesil sistemlerin bu noktada konumu araştırılmaya çalışılacaktır.

Uluslararası ticarete ödeme yöntemi kararı, her iki ticari taraf için de işlevsel olarak çok önemlidir. Öte yandan, ithalatçı veya ihracatçı tarafından yapılan iş faaliyetlerinde güven konusu tamamen ödeme şeklini belirleyicidir. Uluslararası iş yaşamındaki gelişmelerin bir sonucu olarak, yeni ve yenilikçi çözümler ortaya çıkmıştır. Firmalar bu gelişmeleri yakından takip etmeli ve ticari faaliyetlerine bu gelişmelere paralel çözümler uygulamalıdır. Yeni nesil ödeme şekli olan Banka Ödeme Yükümlülüğü, 2013 yılından beri dış ticaret faaliyetlerinde ödemelerde kullanılmaktadır. Bu nedenle uygulama alanı bakımından BPO, Türkiye ve dünyadaki şirketler için çok yeni bir uygulamadır (Susmuş ve Başlangıç, 2015).

Elektronik tabanlı ödeme sistemleri, 1960'lardan beri faaliyette olup büyümenin yanı sıra hızla genişlemektedir. Ancak çoğu sanayileşmiş ülkede, işlem hacmi ile elektronik olarak ele alınan işlem sayısı arasında ters bir ilişki vardır. Bunun nedeni dört ilişkili faktörden kaynaklanmaktadır; (1) bankalar tarafından büyük ve gittikçe artan şekilde uluslararası bazda ödeme sistemlerini idare etmek için özel kapalı ağlar geliştirilmiştir; (2) büyük değer ödemeleri, döviz ve küresel menkul kıymet işlemleriyle giderek daha fazla ilişkili olup, dünya ticareti kümesinden ayrılmaktadır; (3) büyük değer ödeme sistemleri uygun altyapıyla ve güvenlik donanımıyla tasarlanmamıştır ve küçük değer ödemeleri gibi uygun maliyetli değildir; (4) kağıt temelli otomatik olmayan sistemler, çeşitli kurumsal nedenlerden dolayı kabul edilen iş uygulamalarının yerleşik bir parçası olmaya devam etmekte ve böylece ekonomik sistemde kökleşmiş durumda kalmaktadır.

Son yıllardaki en önemli gelişmelerden biri e-paraya olan ilginin artmasıdır. E-para gelişmeleri 1990'ların başında görülmeye başlanmıştır. Ancak o periyotta e-

para ürünlerinin benimsenmesi beklenenden daha yavaş olmuştur. Günümüzde internetin 4 milyardan fazla kullanıcısı olduğu tahmin edilmektedir. İnternet ve diğer çevrimiçi ağlar, ağ bağlantılı ticaret için yeni ticari fırsatlar yaratmıştır. Ancak internetin ve çevrimiçi ağ bağlantılarının günümüze kadar katettiği yol dikkate alındığında, dış ticarete ödemenin çevrimiçi gerçekleşmesi gelişimi sınırlı kalmıştır.

2009 yılından bu yana Bitcoin ve onun altında yatan blockchain teknolojisine ilişkin yenilikler, kripto paraya olan ilgiyi artırmıştır. Genellikle, dijital veya sanal para birimleri olarak da adlandırılan bu yeni nesil e-paralar, merkez bankaları, finansal sistem ve ekonomi için önemli sorular gündeme getirmektedir. Günümüzde Bitcoin, gelecekte özel dijital para birimleri, yaygın olarak ödeme yapılması için otoritelerce kabul edildiği senaryoda, önemli ölçüde banknotların ve hatta bankalardaki mevduatları azaltacağı tahmin edilmektedir. Bu nedenle, merkez bankalarının bu gelişmelerin maliye ve para politikası operasyonları üzerindeki etkisini artı ödeme sistemlerinin güvenliği ve verimliliği üzerindeki etkisini anlamaları önemlidir. Dijital para birimi olgusu, bugün net olarak tahmin edilemeyecek şekilde gelişmeye devam edecek bir alandır.

3.1. YILLARA GÖRE TÜRKİYE DIŞ TİCARETİNDE TERCİH EDİLEN ÖDEME YÖNTEMLERİ

Dış ticarete ödeme yöntemleri; ürüne ve sektöre özgü koşullar, taraflar arasındaki güven, ülkelerin ekonomi politikaları gibi faktörler eşliğinde seçilmektedir (Zeynelzade, Topal ve Dizkırııcı, 2016: 126). Seçilen ödeme yöntemlerinin de bankacılık sektörünü içeren şekilde tüm sektörlerde etkisini göstermesi beklenmektedir. Bu kısımdaki incelemeyle Türkiye'nin dış ticaretinde tercih edilen ödeme yöntemlerine dair veriler ortaya koyulmaktadır.

Tablo 3: Ödeme Şekillerine Göre İhracat (2014-2019 İlk Çeyrekler)

Yıl	Kodu	Ödeme şekilleri	Toplam	Ocak	Şubat
Year	Code		Total	January	February
2019 ^(r)		Toplam	26 783 374	13 190 419	13 592 956
	1	Mal mukabili ödeme	17 442 178	8 506 736	8 935 442
	2	Peşin ödeme	3 139 077	1 561 418	1 577 659
	3	Vesaik mukabili ödeme	3 501 150	1 737 287	1 763 863
	4	Kabul kredili ödeme	0	-	0
	6	Vadeli akreditif	416 969	185 059	231 909
	7	Bedelsiz	289 407	150 131	139 276
	11	Özel takas	2 672	1 502	1 170
	12	Akreditif	1 959 544	1 033 511	926 033

	14	Kabul kredili akreditif	598	243	355
	15	Kabul kredili vesaik mukabili	16 222	7 539	8 683
	16	Kabul kredili mal mukabili	13 750	6 194	7 556
	17	Özel hesap	1 807	798	1 008
2018 ^(r)		Toplam	167 945 418	12 434 097	13 148 155
	1	Mal mukabili ödeme	111 992 185	8 182 638	8 492 262
	2	Peşin ödeme	17 526 584	1 123 403	1 200 859
	3	Vesaik mukabili ödeme	22 467 684	1 725 147	1 978 158
	4	Kabul kredili ödeme	1	-	-
	5	Peşin akreditif	1 944	1 137	467
	6	Vadeli akreditif	2 530 604	134 280	126 663
	7	Bedelsiz	1 643 116	144 569	154 463
	8	Ödeme şekli belirsiz	1 105 225	500 322	535 248
	11	Özel takas	4 060	-	-
	12	Akreditif	10 407 437	606 903	640 972
	13	Bağlı muamele	2 832	352	506
	14	Kabul kredili akreditif	8 585	535	779
	15	Kabul kredili vesaik mukabili	129 917	8 023	9 123
	16	Kabul kredili mal mukabili	122 870	6 691	8 248
	17	Özel hesap	2 376	96	406
2017		Toplam	156 992 940	11 247 586	12 089 909
	1	Mal mukabili ödeme	99 706 911	7 071 335	7 383 744
	2	Peşin ödeme	21 207 214	1 478 949	1 754 646
	3	Vesaik mukabili ödeme	21 508 386	1 749 470	1 690 351
	5	Peşin akreditif	1 595	-	-
	6	Vadeli akreditif	1 837 512	118 592	113 878
	7	Bedelsiz	2 330 405	124 239	139 579
	8	Ödeme şekli belirsiz	563 216	-	-
	11	Özel takas	859	16	-
	12	Akreditif	9 550 969	687 870	982 226

	13	Bağlı muamele	13 089	937	1 299
	14	Kabul kredili akreditif	13 738	661	1 554
	15	Kabul kredili vesaik mukabili	138 263	9 346	12 413
	16	Kabul kredili mal mukabili	113 822	6 171	9 533
	17	Özel hesap	6 964	-	687
2016		Toplam	142 529 584	9 546 115	12 366 388
	1	Mal mukabili ödeme	94 864 147	6 455 148	8 678 821
	2	Peşin ödeme	15 531 258	867 773	973 250
	3	Vesaik mukabili ödeme	20 610 973	1 429 870	1 838 268
	6	Vadeli akreditif	1 648 203	124 237	137 445
	7	Bedelsiz	1 423 937	106 944	126 678
	11	Özel takas	3 878	493	116
	12	Akreditif	8 154 558	541 050	590 527
	13	Bağlı muamele	11 366	1 393	997
	14	Kabul kredili akreditif	21 575	1 716	2 436
	15	Kabul kredili vesaik mukabili	157 143	13 495	11 413
	16	Kabul kredili mal mukabili	100 598	3 999	6 437
	17	Özel hesap	1 950	-	-
2015		Toplam	143 838 871	12 301 767	12 231 860
	1	Mal mukabili ödeme	94 969 939	7 937 962	8 057 235
	2	Peşin ödeme	13 947 391	1 362 942	1 262 592
	3	Vesaik mukabili ödeme	21 415 158	1 817 220	1 830 528
	6	Vadeli akreditif	2 103 718	176 358	144 138
	7	Bedelsiz	1 414 357	104 960	102 342
	11	Özel takas	7 063	477	928
	12	Akreditif	9 694 014	884 984	812 927
	13	Bağlı muamele	12 104	1 889	1 030
	14	Kabul kredili akreditif	37 860	2 821	2 649
	15	Kabul kredili vesaik	140 380	7 023	9 618

		mukabili			
	16	Kabul kredili mal mukabili	79 680	4 869	7 872
	17	Özel hesap	17 209	262	-
2014		Toplam	157 610 158	12 399 762	13 053 292
	1	Mal mukabili ödeme	102 834 175	8 235 081	8 507 389
	2	Peşin ödeme	14 929 437	1 017 788	1 162 057
	3	Vesaik mukabili ödeme	24 228 910	1 918 751	2 036 969
	6	Vadeli akreditif	2 449 256	228 467	181 893
	7	Bedelsiz	1 600 707	99 504	95 753
	11	Özel takas	18 704	1 461	857
	12	Akreditif	11 239 517	876 812	1 040 881
	13	Bağlı muamele	11 750	1 266	2 258
	14	Kabul kredili akreditif	44 238	2 852	3 484
	15	Kabul kredili vesaik mukabili	139 269	9 967	12 003
	16	Kabul kredili mal mukabili	112 354	7 814	9 749
	17	Özel hesap	1 841	-	-

Kaynak: TÜİK, 2019: http://www.tuik.gov.tr/PreTablo.do?alt_id=1046 , Erişim Tarihi: 01.05.2019.

Tablo 4:Ödeme Şekillerine Göre İthalat (2014-2019 İlk Çeyrekler)

Yıl	Kodu	Ödeme şekilleri	Toplam	Ocak	Şubat
Year	Code		Total	January	February
2019 ^(r)		Toplam	31 398 389	15 671 103	15 727 286
	1	Mal mukabili ödeme	16 941 109	8 644 963	8 296 146
	2	Peşin ödeme	8 714 509	4 285 743	4 428 766
	3	Vesaik mukabili ödeme	1 033 285	563 708	469 577
	4	Kabul kredili ödeme	240 126	141 028	99 097
	6	Vadeli akreditif	1 879 906	952 117	927 790
	7	Bedelsiz	1 630 690	557 436	1 073 255

	8	Ödeme şekli belirsiz	14 493	14 493	-
	11	Özel takas	361	-	361
	12	Akreditif	834 083	453 308	380 775
	13	Bağlı muamele	172	70	102
	14	Kabul kredili akreditif	8 711	4 396	4 314
	15	Kabul kredili vesaik mukabili	94 368	50 411	43 956
	16	Kabul kredili mal mukabili	6 387	3 343	3 044
	17	Özel hesap	189	87	102
2018 ^(r)		Toplam	223 046 124	21 522 755	18 937 034
	1	Mal mukabili ödeme	109 910 351	10 692 520	8 524 232
	2	Peşin ödeme	70 943 309	6 555 865	6 276 075
	3	Vesaik mukabili ödeme	7 754 973	804 214	645 411
	4	Kabul kredili ödeme	372 719	373	894
	5	Peşin akreditif	6 505	3 210	3 050
	6	Vadeli akreditif	11 385 229	826 047	792 860
	7	Bedelsiz	8 833 356	673 386	621 318
	8	Ödeme şekli belirsiz	2 364 201	1 018 534	1 115 707
	9	Yurtdışı kredili (Kamu)	5	-	-
	11	Özel takas	3 889	-	-
	12	Akreditif	10 582 404	865 720	887 247
	13	Bağlı muamele	1 031	533	121
	14	Kabul kredili akreditif	85 079	10 578	4 648
	15	Kabul kredili vesaik mukabili	760 683	67 592	58 436
	16	Kabul kredili mal mukabili	42 070	4108	6996
	17	Özel hesap	321	74	41
2017		Toplam	233 799 651	15 591 509	15 825 998
	1	Mal mukabili ödeme	105 984 927	7 433 701	7 289 903
	2	Peşin ödeme	78 638 169	5 079 982	5 480 878
	3	Vesaik mukabili ödeme	9 588 459	701 694	631 568
	4	Kabul kredili ödeme	133	-	-
	5	Peşin akreditif	4 074	-	-
	6	Vadeli akreditif	12 771 050	931 397	781 133

	7	Bedelsiz	12 597 837	415 864	771 793
	8	Ödeme şekli belirsiz	1 251 223	-	-
	11	Özel takas	788	614	-
	12	Akreditif	12 098 656	957 123	808 128
	13	Bağlı muamele	17 970	1 505	1 809
	14	Kabul kredili akreditif	104 969	5 978	5 522
	15	Kabul kredili vesaik mukabili	689 466	60 592	50 805
	16	Kabul kredili mal mukabili	46 950	3 058	4 459
	17	Özel hesap	4 980	-	-
2016		Toplam	198 618 235	13 452 705	15 578 255
	1	Mal mukabili ödeme	81 525 294	5 663 739	5 956 334
	2	Peşin ödeme	77 472 048	5 205 211	6 337 494
	3	Vesaik mukabili ödeme	9 031 204	726 759	815 398
	6	Vadeli akreditif	9 693 725	745 483	800 893
	7	Bedelsiz	8 814 371	306 841	757 820
	11	Özel takas	16 000	1 617	1 595
	12	Akreditif	11 237 064	721 841	847 137
	13	Bağlı muamele	15 676	866	840
	14	Kabul kredili akreditif	117 475	6 557	9 554
	15	Kabul kredili vesaik mukabili	637 311	47 436	48 766
	16	Kabul kredili mal mukabili	57 237	26 355	2 425
	17	Özel hesap	830	-	-
2015		Toplam	207 234 359	16 645 657	16 940 929
	1	Mal mukabili ödeme	68 796 114	4 561 900	4 370 704
	2	Peşin ödeme	95 343 025	8 563 156	8 995 070
	3	Vesaik mukabili ödeme	10 690 854	1 047 319	958 656
	5	Peşin akreditif	44	-	-
	6	Vadeli akreditif	9 978 845	808 624	843 236
	7	Bedelsiz	6 870 688	275 784	306 434
	11	Özel takas	18 961	1 967	1 517
	12	Akreditif	14 660 717	1 316 956	1 356 222
	13	Bağlı muamele	12 027	1 878	706

	14	Kabul kredili akreditif	77 664	4 436	3 174
	15	Kabul kredili vesaik mukabili	472 735	23 490	27 761
	16	Kabul kredili mal mukabili	312 422	40 148	77 279
	17	Özel hesap	263	-	172
2014		Toplam	242 177 117	19 286 491	18 239 688
	1	Mal mukabili ödeme	71 528 310	5 678 171	5 335 363
	2	Peşin ödeme	119 326 764	8 946 769	8 789 709
	3	Vesaik mukabili ödeme	14 920 304	1 259 480	1 160 660
	4	Kabul kredili ödeme	126	-	-
	5	Peşin akreditif	136	-	-
	6	Vadeli akreditif	10 542 951	1 034 743	899 899
	7	Bedelsiz	6 242 608	444 214	430 539
	11	Özel takas	32 885	2 411	2 220
	12	Akreditif	18 442 201	1 833 460	1 513 704
	13	Bağlı muamele	12 797	944	693
	14	Kabul kredili akreditif	118 420	7 052	18 712
	15	Kabul kredili vesaik mukabili	493 065	39 770	44 090
	16	Kabul kredili mal mukabili	516 465	39 476	44 061
	17	Özel hesap	85	-	35

Kaynak: TÜİK, 2019: http://www.tuik.gov.tr/PreTablo.do?alt_id=1046 , Erişim Tarihi: 01.05.2019.

Ödeme şekillerine göre Türkiye'nin ihracat verilerine dair ulaşılan bilgiler, hangi yöntemin ne düzeyde kullanıldığını ortaya koymaktadır. Dış ticarete ödeme yöntemleri kıyaslaması kısmında bu tablolardaki verilerden faydalanılarak açıklamalar getirilecektir.

3.2. ÖDEME YÖNTEMLERİ RİSKLERİ

Dış ticaret, iç ticarete göre daha fazla risk barındırmaktadır (Ağsakal ve Erkan, 2016: 582). Dış ticarete ödeme yöntemlerini bu açıdan değerlendirmek gerekir. Dış ticaret faaliyetlerinin içerdiği riskler nedeniyle riskin minimize edildiği ödeme yöntemlerinin tercih edilmesi girişimleri, dış ticarete yeni ödeme şekillerinin ortaya çıkmasını beraberinde getirmektedir.

Ödeme işlemlerinin gerçekleşmesi noktasında dış ticaret işlemlerinin risk düzeyi yüksektir. Riskin daha düşük düzeyde olmasını sağlayabilmek için ülkelere göre farklı uygulamaların varlığı söz konusu olabilir (Askar, 2018: 12). Bu da ödeme yöntemleri risklerinin ülkeden ülkeye değişkenlik göstermesi suretiyle geniş bir kapsama sahip olması anlamına gelmektedir.

Uluslararası ticari faaliyetlerde kullanılan ödeme yöntemlerinin her birisinin kendisine özgü riskleri ve fırsatları bulunmaktadır. Dış ticarete, ihracat ya da ithalat yapma durumuna göre risklerin farklılaşması söz konusu olmaktadır. Dış ticaret ödeme yöntemleri arasında ihracatçılar için en riskli ödeme şekli mal mukabili iken, ithalatçılar için en riskli ödeme şekli peşin ödeme şeklidir (Gökgöz ve Özdemir, 2015: 110). Var olan riskler nedeniyle hem ihracatçılar hem de ithalatçılar kendilerini garantiye alacak şekilde ödeme yapmayı istemektedir.

Ödeme yöntemlerinin risk düzeyi, ihracatçı ve ithalatçılar açısından birbirine zıt olacak şekilde gerçekleşmektedir. Örneğin ithalatçı için en yüksek riskin bulunduğu peşin ödeme ihracatçı için en az riskli yöntemken, ihracatçı için en riskli ödeme yöntemi olan mal mukabili de ithalatçı için en az riskli ödeme yöntemidir (Alabayır ve Muzır, 2016: 310). Bu hususlar dikkate alınarak dış ticarete ödeme yöntemlerinin riskleri aşağıdaki şekil üzerinde gösterildiği gibidir:

Şekil 12: Dış Ticarete Ödeme Yöntemlerinin Riskleri

Kaynak: Göleç, 2015: 104.

İhracatçı için risk düzeyi azdan çoğa doğru sıralanarak; peşin ödeme, akreditif, vesaik mukabili ve mal mukabili şeklinde iken ithalatçı için azdan çoğa doğru risk sıralaması ise; mal mukabili ödeme, vesaik mukabili, akreditif, peşin ödeme şeklinde olmaktadır.

Uluslararası ticaret faaliyetlerinde, tarafların birbirleri ile olan ilişkilerine göre ödeme şekillerinin farklılıklar gösterdiği ifade edilmektedir (Burul, 2019: 1). Tarafların risk algıları, ödeme şekillerine yönelik yaklaşımın gelişmesindeki temel belirleyicilerden bir tanesi konumundadır. Bu nedenle; uluslararası ticarete ödeme yapılırken alınan kararların risk faktörüne göre şekillendiğini söylemek yanlış olmayacaktır. Tarafların, riski en düşük seviyeye indirecek şekilde planlama yapmaları ve buna göre hareket etmeleri beklenmektedir.

3.3. KÜRESEL DIŞ TİCARET VE AKREDİTİF

Dış ticarete, risk düzeyinin yüksek olması sebebiyle ödeme şekillerinde güven düzeyinin yüksek olduğu yöntemlere yönelim söz konusudur. Küresel dış ticarete akreditif, ihracatçı ve ithalatçı taraflar açısından en güvenli ödeme şekli olarak görünmektedir. Dış ticaretin finansmanında akreditif avantajlar sağlamaktadır. Alıcı ve satıcının arasında sözleşme yapılması ile birlikte akreditif süreci başlamış olmaktadır (Askar, 2018: 7).

Küresel dış ticaret ve akreditif konusunda aşağıdaki hususların bilinmesi gerekmektedir (Ağsakal ve Erkan, 2016: 585).

- Akreditif, küresel dış ticarete en çok kullanılan ödeme yöntemi olarak bilinmektedir.
- Bu yöntemle yapılan ödemeler hem ihracatçıyı hem de ithalatçıyı korumaktadır.
- Verilen talimatla birlikte mallar hakkındaki belgelerin ibrazı karşılığında ödeme yapılması taahhüt edilmektedir.
- Maliyet düzeyi yüksek olmasına rağmen güvenilirliğinin yüksek olması sebebiyle yoğun bir biçimde tercih edilmektedir.
- Bankanın mal bedelini taahhüt etmesi, risklerin büyük oranda azalmasını beraberinde getirmektedir.
- İhracat yapan taraf ve ithalat yapan taraf kredi olanaklarına sahip olmaktadır.
- Küresel dış ticarete akreditif kapsamında işlemler belge ve bankalar üzerinde yapılmaktadır.
- Akreditifleri satış sözleşmeleri ile diğer sözleşmelerden ayrı bir biçimde değerlendirmek gerekir.
- Küresel dış ticarete akreditif esnek bir yapıya olanak tanımaktadır.

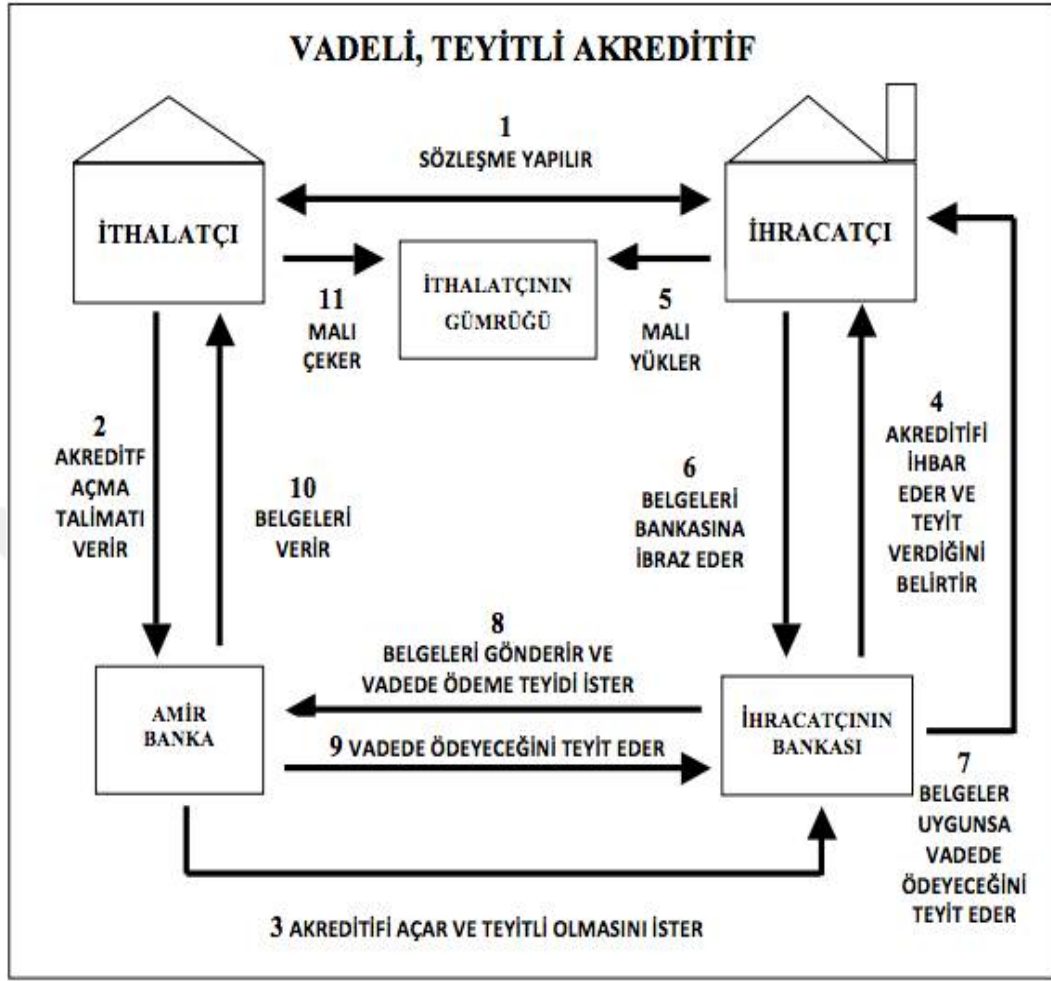
Görüldüğü üzere akreditif, güven faktörü sebebiyle ön plana çıkmaktadır. Akreditifin iki taraf için de benzer avantajları içermesi sebebiyle küresel dış ticarete tercih edilme sıklığının artması söz konusudur. İç ticarete oranla çok daha fazla risk içeren dış ticarete, risk faktörü etrafında ilerleme kaydedilmesi olağan görünmektedir.

Belgelerin bankaya ibraz edilmesi, akreditif kapsamındaki gerekliliklerden bir tanesidir. Bu durum akreditifin yüksek güven anlayışının bir getirisi olmakla birlikte sürecin ilerleyişinin daha yavaş olmasına neden olmaktadır. Nitekim, banka ödeme yükümlülüğü kısmında verilen bilgilerde de geçen sürenin fazla olmasının tarafların memnuniyetsizliğine neden olduğu vurgulanmıştır. Yine banka ödeme yükümlülüğüne göre, akreditifin direkt olarak satıcıya karşı taahhütte bulunması ayırt edici özelliklerden bir tanesidir (Çelik, 2014: 4).

Akreditif kendi içerisinde taraflara sağladığı güven açısından, ödemedен sorumlu olan taraf açısından, ödeme şekli açısından ve özel akreditif olacak şekilde dört kategoriye ayrılmaktadır. Bu kategoriler kapsamında dönülebilir akreditif, dönülemez akreditif, teyitli akreditif, teyitsiz akreditif, kabul kredili akreditif, vadeli akreditif, iştirali akreditif, kırmızı şartlı akreditif, yeşil şartlı akreditif, devredilebilir akreditif, karşılıksız akreditif, garanti akreditif gibi türlerinden bahsedilmesi mümkündür (Alabayır ve Muzır, 2016: 307).

Örnek olması bakımından aşağıda vadeli ve teyitli akreditifte işlem akış şeması paylaşılmıştır.

Şekil 13: Vadeli Teyitli Akreditif

Kaynak: Alabayır ve Muzır, 2016: 308.

Şekil 13'te görüldüğü üzere, akreditif küresel dış ticarete kullanılırken çok sayıda faktörün varlığının dikkate alınması gerekmektedir. Akreditifin sahip olduğu geniş kapsamı ve güven esasını desteklemesi bakımından yukarıdaki şekilde yer alan bilgiler önemlidir.

Küresel dış ticarete akreditif konusunda bilinmesi gereken bir diğer husus ise akreditifin taraflarıdır. Akreditif tarafları; amir, lehtar, görevli banka, teyit bankası, ihbar bankası, iştirak bankası, rambursman bankası, devir bankası ve amir banka şeklindedir (Burul, 2019: 2).

3.4. DIŞ TİCARETTE ÖDEME YÖNTEMLERİNİN KIYASLANMASI

Dış ticarete ödeme yöntemleri; içerdiği taraflar, risk düzeyi, sürecin akışı, belgelerin kullanımı gibi açılardan kendilerine özgü içeriğe sahiptir. Bu nedenle, ödeme yöntemlerinin kıyaslanmasında çoğunlukla farklılıklar ön plana çıkmaktadır. Örneğin, vesaik mukabili ödeme sisteminde ödemenin ihracatçının onayıyla başlaması söz konusudur ve nitelik akreditifin tam tersi olarak görünmektedir (Al Kılıç, 2010: 22).

Dış ticarete ödeme yöntemleri; kültür ve gelenek, sektörel değişkenler güven düzeyi, alıcının ödeme gücü, ülkelerdeki ekonomi politikaları gibi faktörlere göre karar verilen bir alandır (Zeynelzade, Topal ve Dizkırı, 2016: 126) ve bu faktörlerin her birisinin farklı düzeyde etkileri neticesinde karar alınmaktadır.

Nijerya'nın ödeme kanalı işlemleri dijital olarak, Ulusal İstatistik Bürosu'nun (OSN) bildirdiğine göre, 2017 yılında tüm zamanların en yüksek 86,1 trilyonluk rekorunu kırmıştır. Bu, 2016 yılında toplam işlem değerinin yaklaşık %32 üzerindedir (Ayo vd., 2012). İncelenen literatüre dayanarak; (i) yeni kanıtlarla elektronik ödeme teknolojisi, inovasyonunun gelişmekte olan ekonomilerdeki banka performansı üzerindeki etkisini araştırmaktadır; (ii) bu konuda, ampirik araştırmalara yenilikçi olan tek endeksli performans göstergesi olan yeni bir performans ölçüsü kullanır; (iii) gelişmekte olan ekonomiler, ödeme teknolojisinin piyasa riskine maruz kalma üzerindeki bu performans ölçüsü ile etkileşim içindedir, bu mekanizma literatürde tüm gelişmekte olan ekonomiler üzerinde gözlemlenmemiştir ve son olarak; (iv) gelişmekte olan piyasalarda ödeme teknolojisinin ve finans sektörüne entegrasyonu için politika önerileri sunmaktadır. Ancak burada üzerinde durulması gereken husus şudur: Yenilikçi ve tam entegre bir ödeme yönteminin geçerliliği mevcut uluslararası dış ticarete bulunmamaktadır. Dolayısı ile bankacılık ile etkileşimi yalnızca tahmin seviyelerindedir.

Mobil Para Transferi, yüksek öncelik verilen başka bir elektronik ödeme platformudur. Etkileşim etkisi, mobil bankacılığın gelişinin banka performansı üzerinde olumlu etkiler getirdiğini göstermektedir. Bunun anlamı, mobil bankacılığın kullanıcılar tarafından gerçekleştirilen bankacılık işlemlerini fazlalaştırması ve bankaların borsada kar ve performanslarını pozitif yönde etkilemesidir.

Dış ticarete ödeme şekilleri ile ilgili olarak teslim şekillerine göre hasılatın oluşumuna dair değerlendirmede; aşağıdaki gibi bir tablo ortaya çıkmaktadır.

Tablo 5: Dış Ticarete Teslim Şekilleri ve Hasılatın Oluşum Zamanı

Dış Ticarete Teslim Şekilleri		Hasılatın Oluşma Zamanı
EXW	Ex-Works	Satıcının işyerinde malı teslim ettiği zaman
FCA	Free Carrier	Satıcı malların gümrük işlemlerini tamamlayarak ilk taşıyıcıya teslim ettiği zaman
FAS	Free Alongside Ship	Malların gemi doğrultusunda rıhtım veya mavnaya konduğu zaman
FOB	Free On Board	Mallar satıcı tarafından alıcının temin ettiği gemiye yüklendiği zaman
CFR	Cost & Freight	Yükleme limanında mallar gemi küpeştesine geçtiği zaman
CIF	Cost, Insurance & Freight	Yükleme limanında mallar, sigorta yapılmış bir şekilde gemi küpeştesine geçtiği zaman
CPT	Carriage Paid To	Mallar, taşıma ücreti ödenmiş bir şekilde ilk taşıyıcının gözetimine devredildiği zaman
CIP	Carriage and Insurance Paid To	Mallar, taşıma ve sigorta ücreti ödenmiş bir şekilde ilk taşıyıcının gözetimine devredildiği zaman
DAT	Delivery at Terminal	Belirlenen terminalde mallar teslim edildiği zaman
DAP	Delivery at Place	Daha önce belirlenen bir yerde mallar teslim edildiği zaman
DDP	Delivery Duty Paid	Satıcı malların gümrükleme işlemlerini tamamlayarak alıcının ülkesinde belirlenen yerde teslim ettiği zaman

Kaynak: Gökgöz ve Aydemir, 2015:115.

Tablo 5’te dış ticarete tercih edilen teslim şekillerinin her birisinde, hasılatın farklı zamanda gelişimine yer verilmiştir. Bu durum, dış ticarete ödeme yöntemleri arasındaki farklılıkların gözlenmesinde etkili olduğu için çalışmanın bu kısmında yer verilmiştir.

Dış ticarete ödeme yöntemlerinin odak noktasında, riski en düşük seviyeye indirmek ve güven meydana getirmek olarak görünmektedir. Çalışmada birçok kez vurgulanan bu husus, ödeme şekillerinin kıyaslanmasında, ortak nokta şeklinde değerlendirilmek durumundadır. “Ticari faaliyette bulunan firmalar ve şahıslar bankaları kullanarak ticaretlerinin daha güvenilir bir hale gelmesini sağlamaktadırlar” (Varlık ve Uçar, 2017: 3). Güvenin inşa edilmesi sürdürülebilir bir biçimde faaliyetlerin yürütülmesine katkı sağlayacaktır.

Ticaret hacminin genişlemesi ile birlikte dış ticarete ödeme yöntemlerinin içeriği de benzer şekilde gelişmektedir. Genişleyen ticaret, ödeme şekillerinin önemini artıran bir faktördür. Kültür, ekonomik sistem, piyasa yapısı gibi hususlarda gözlenen farklılıklar dış ticarete ödeme yöntemleri açısından önemlidir (Zeynelzade, Topal ve Dizkırııcı, 2016: 124). Dinamik bir yapının olması, dış ticarete ödeme yöntemlerinin kıyaslanmasında göz ardı edilmemesi gereken bir ayrıntıdır.

Ödeme yöntemlerinin karşılaştırılması noktasında örnek olması bakımından Türkiye'nin 2013 yılında dış ticaret işlemlerinde ödeme yöntemine göre payının paylaşıldığı tablo faydalı olacaktır.

Fakat yeni nesil kriptoparaların regüle edilememesi ve istatistiki olarak yorumlanabilecek bir veri setinin olmayışı; günümüzde gelişen yeni ödeme sistemlerinin karşılaştırmasını zorlaştırmaktadır.

Tablo 6: Karşılaştırma örneği; Türkiye'nin Dış Ticaretinde 2013 Yılında Ödeme Yöntemlerine Göre Aldıkları Paylar

	İthalat (Bin USD)	Payı (%)	İhracat (Bin USD)	Payı (%)
Peşin	117.639.578	% 46,74	15.136.099	% 9,97
Mal Mukabili	77.764.400	% 30,90	93.795.859	% 61,78
Vesaik Mukabili	15.523.196	% 6,16	25.878.334	% 17,04
Akreditif	21.271.411	% 8,45	12.280.664	% 8,08
Diğer (Bedelsiz, Özel Takas, Bağlı Muamele, Özel Hesap)	6.056.605	% 2,40	2.004.279	% 1,32
Vadeli Akreditif	12.205.980	% 4,85	2.419.749	% 1,59
Kabul Kredili Akreditif	171.057	% 0,06	38.254	% 0,02
Kabul Kredili Mal Mukabili	473.676	% 0,18	117.414	% 0,07
Kabul Kredili Vesaik Mukabili	555.348	% 0,22	131.987	% 0,08
TOPLAM	251.661.251	% 100	151.802.639	% 100

Kaynak: Kodalak, Topal ve Dizkırıncı, 2015: 74.

Tablo 6'ya göre ithalatta peşin ödeme yöntemi 2013 yılında en yüksek paya sahiptir. Mal mukabili ithalatla en çok tercih edilen ikinci ödeme yöntemi olarak görülmektedir ve bu iki yöntem ithalat ödemelerinin dörtte üçünü oluşturmaktadır. İhracatta ise yüzde 60 oranında mal mukabilinin tercih edildiği dikkat çekmektedir. Peşin ödemenin ihracattaki payı ise yaklaşık yüzde 10'dur. Vadeli akreditif, kabul kredili akreditif, kabul kredili mal mukabili ve kabul kredili vesaik mukabili yöntemlerinin ise düşük oranda kullanıldığı yukarıdaki tabloda yer alan bilgiler aracılığıyla anlaşılmaktadır. Türkiye'de dış ticarete hangi ödeme yöntemlerinden daha yoğun biçimde faydalandığını gösteren bu tablodaki bilgiler, sağlıklı bir biçimde değerlendirme yapılabilmesi için dikkate alınması gereken bir görseldir.

Dış ticarete ödeme yöntemlerinin karşılaştırılması noktasında; ithalatçı ve ihracatçı açısından farklı sonuçların varlığı söz konusudur. Örneğin, mal mukabili ithalatı, yapan taraf açısından en güvenilir yöntemdir. İhracatçı içinse, peşin ödeme en güvenilir yöntemdir. Dış ticarete risk düzeyinin yüksek olması sebebiyle, taraflar kendini garanti altına almaya çalıştıkları için ödeme yöntemleri kıyaslamasında güven oluşturma ön plana çıkmaktadır. Mal mukabili ile vesaik mukabili ise ithalatçıyı korumayı merkezine almış ödeme yöntemleridir. Akreditifli ödemelerin ise hem ihracatçıları hem de ithalatçıları koruyan bir ödeme biçimi olduğu görülmektedir (Alabayır ve Muzır, 2016: 311).

Türkiye'nin geneline yayılmayan yeni ödeme yöntemlerinin pratikte kullanılmaması, çoğu yeni nesil ödemenin izlenebiliyor olsa bile bankacılık sisteminden geçmemesi, güvenlik zaafları sebebiyle yüksek risk barındırması, güncel verilere ulaşma zorlukları değerlendirildiğinde; dış ticarete yeni ödeme yöntemlerinin geleneksel ödeme yöntemleri ile kıyaslanmasının günümüzde imkansızlığını göstermektedir.

3.5. YENİ NESİL ÖDEME SİSTEMLERİNİN BANKACILIK ÜZERİNDEKİ ETKİLERİ

Bankacılık sektörünün kendisine özgü yapısı, risk düzeyinin daha yüksek bir sektör olmasını beraberinde getirmektedir. Bankacılık sektöründe faaliyet gösteren işletmeler aldıkları kararlar nedeniyle risklerle karşılaşmaktadır (Varlık ve Uçar, 2017: 1). Dış ticaretteki ödeme yöntemlerinin bankacılık sektöründeki etkilerini de bu açıdan değerlendirmek gerekmektedir. Ticaret savaşları bağlamında ticareti kısıtlayacak önlemler, yeni ödeme yöntemlerin kullanımında bankacılık sistemindeki inovasyonları etkisiz hale getirebilir.

Bugüne kadar ticari bankalar internete yalnızca sınırlı ilgi göstermiştir. Özel ağlara (blockchain vb.) odaklanmalarına bakıldığında, bankaların hassas olmayan ve finansal olmayan bilgilerin serbest değişimini kolaylaştırmak için kurulmuş bir bilgisayar ağını yanlış algılayarak entegre etmek istememesi şaşırtıcı değildir. Bilgilerin paylaşılması konusunda hukuki olarak da sorumlulukları bulunmaktadır. Genel görüş, müşterilerin yakın gelecekte ağırlıklı olarak internet tabanlı ödeme

sistemlerine ihtiyaç duymayacakları ve bu nedenle mevcut ödeme yöntemlerinin hâkim olacağı yönündedir. Ülkelerin otomasyon tabanlı ödemelerin gelişmesine ayırdıkları paylar ve pazarlarda elektronik ortam etkinliği değerlendirildiğinde; gelecekte kuşkusuz, gözle görülebilir etkiler hissedilecektir. Mevcut yatırımların ödeme altyapısındaki bütünlüğünün korunmasına ve daha az kontrol edilebilir alternatiflerin teşvik edilmesinin görülmemesine ilişkin paralel kaygılar bulunmaktadır.

Dış ticarete yeni ödeme yöntemlerinin ortaya çıkması, bankacılığın dış ticaretteki baskın rolünü azaltabilecek bir potansiyele sahiptir. Örneğin, bitcoinin dış ticarete yoğun biçimde kullanılması durumunda Ali Express, Amazon gibi platformlarda, bankaların aracılık rolü ortadan kalkabilir.

Bununla birlikte, finansal hizmetler endüstrisindeki yorumcular değişikliklerin ve inovasyonun çoktan 90'lı yıllarda başladığını kabul eder. 25 Mart 1994'te, küçük bir İngiliz yazılım firması olan Unipalm, halka arz etmiş ve bunu internet aboneleri aracılığıyla yapan ilk firma olmuştur. Bu; daha önce finansal araçlarla sınırlandırılmış son kullanıcılara sunulan, nihai olarak her yatırımcıya ulaşan bilgilerin artmakta olduğu bir geleceğin göstergesi olmuştur. 2020 yılına kadar bireyler, yatırımları hakkında karar vermeden önce şaşırtıcı miktarlarda bilgi satın alma ve manipüle etme konumunda olacaktır. Aracının rolü, alıcıları satıcılarla eşleştirecek olan elektronik bülten panoları tarafından giderek daha fazla artacaktır (Sanford, 1993).

Gelecekteki gelişmelerin bir başka ölçüsü bilgisayar, telekomünikasyon donanımı ve yazılımı için yapılan harcama düzeyidir. Kriz dönemlerindeki azalmadan sonra, yatırımlar yeniden büyümektedir. Günümüzde Aliexpress, Amazon, Ebay gibi büyük perakende siteleri yaptıkları altyapı yatırımları ile pazar savaşı vermektedirler .

Bu noktada; akıllı perakendecilik beklenen karar süreci aşamalarında (arama, satın alma, tüketim, tüketici davranışı ve satış sonrası süreç) perakendecilerin başarısı için hayati bir yenilikçi stratejik yaklaşım haline işaret etmektedir (Vrontis vd., 2016).

i.BPO Ödeme Dönemi

BPO, çok daha hızlı ve kolay bir alternatifle, geleneksel akreditifte yer alan yoğun belge yönetimi ve değişim sürecini geçirerek, otomatik bir akreditif gibi etkili bir şekilde hareket ederek, ticaret finansmanı dünyasını değiştirme potansiyeline sahiptir. BPO, alıcı ve satıcıları arasında, doğrudan bir bağlantı sağlayan açık hesaplı ticari finansman düzenlemelerinin yerini almasa da, alıcılar ve satıcılar arasındaki ticari ilişkileri daha kısa bir çalışma geçmişiyile değiştirerek, daha basit riskli pazarlarda ticareti yürürlüğe koymak ve yeni tedarikçi hatları oluşturmaktır (Green, 2012: 66).

BPO, satıcının bankasının riski kapsama, mal veya hizmet ihracatçısına finansman sağlamada güvenilebileceği bir banka ödeme garantisi sağlar. BPO, önceden kararlaştırılan bir takım koşulların karşılandığı sürece, alıcının bankası tarafından belirli bir tarihte satıcının bankasına belirli bir miktar ödeme yükümlülüğü olarak tanımlanır. Tanımlanmış bir endüstri kuralı kümesine göre Ticari Hizmetler Programı içinde temeldir (Meijer ve Menon; 2012: 236). BPO uygulamasında, alıcılar ve satıcılar hem akreditifin güvence avantajına hem de mallara karşı nakit kolaylığına sahiptir. Ayrıca, BPO uygulamasında fiziksel belgeler için gerekli olmadığı için zaman ve maliyet tasarrufu sağlarlar (Özalp; 2015: 308).

Alıcının, kararlaştırılan sözleşmeye dayalı olarak, bankalar aracılığıyla tedarikçisine ödeme güvencesi sunması gerekir. Alıcılar, bankalarına satıcının ödeme alabilmesi için gereken verileri içeren BPO'yu kurma talimatını verir. Zorunlu banka işlemi desteklemeyi kabul eder ve BPO'yu alıcının bankasına iletir. (Veriler arasında eşleşme sağlandığında; alıcının bankası bir BPO vererek satıcının bankasına ödeme yükümlülüğüne girmiş olur.)

BPO; geleneksel akreditifin en iyi yönlerini bir araya getirerek, son teknolojiyi uygulayarak akreditifin iş mantığını daha verimli bir şekilde kopyalar. Kısaca, BPO daha önce ticari bir akreditif ile elde edilen iş yararlarına ek eşdeğer güvenlik sağlar, aynı zamanda, genellikle geleneksel ticaret finansmanı ile ilişkili manuel işleme sakıncalarını ortadan kaldırır

(Meijer ve Menon; 2012: 237-238). Öte yandan, BPO' nun çeşitliliği ve geleneksel ödeme yöntemleri ilişkisi bir swot analizi ile yapılabilir (Göleç; 2015: 113-114).

Netice itibarıyla BPO'nun tekil olarak bankacılığa etkisi çok büyük olmakla birlikte, yeni nesil ödeme yöntemi olarak değerlendirildiğinde bankacılığa etkisi yoktur ve henüz yorumlanamamaktadır.

ii.BPO'nun Güçlü Yönleri

- Elektronik sunum sayesinde takip etmesi kolay, objektif ve hızlı eşleşme sağlar, kağıt kullanımını azaltır.
- Tedarik zinciri sürecine kadar izlenebilir.
- BPO, yasal zorunluluk ve TMA (İşlem Eşleştirme Uygulaması) sonradan değiştirilemez.
- BPO, ISO 20022 mesajları ve ICC (Milletlerarası Ticaret Odası) kuralları ile standartlaştırılmıştır.
- Gecikme maliyetleri, fiyat ve vergi, ceza, gibi riskleri yoktur.
- Operasyonel risk yoktur, insanlar fiziksel belgeleri gözden geçirmez, veri eşleşmesi otomatik olur.

iii.BPO'nun Zayıf Yönleri

- Piyasada yeni bir yöntem olduğu için kullanımı sınırlıdır.
- Bankalar TMA sistemini kendileri için uygulamalı ve müşterilerinin de yeni entegrasyon sistemini geçirmeleri sağlamalıdır.

iv.BPO'nun Fırsatları

- Açık hesap ve yeni fırsatlar için BPO düşünülebilir.
- B2B (şirketten şirkete online erişim) ve B2C (şirketten müşteriye online erişim) web portalları için potansiyel yerleştirme aracıdır.

v.BPO için Tehditler

- Elektronik ortamda gerçekleştirilmesi süreci bazı ülkelerde potansiyel hukuki endişeye neden olabilir.
- BPO, bekleme, teminat mektubu, faktoring gibi riskleri azaltmak için alternatif çözümler arayan mal ödeme dönemine karşı nakit kullanan şirketler tarafından tercih edilmeyecektir.

Dış ticarete yeni nesil ödeme sistemlerinin bankacılık üzerindeki etkisi ödeme yöntemleri ve bankacılık sektörüne göre gelişebilir. Örneğin, akreditif yönteminde; bankaların komisyon masrafları alması ve rezerv uygulamalarının gözlenmesi yeni nesil ödeme sistemlerinin bankacılık sektöründeki etkiler kapsamında yer almaktadır (Kodalak, Topal ve Dizkırııcı, 2015: 88).

Ödeme şekillerine göre değerlendirme yapıldığında; dış ticarete yeni nesil ödeme yöntemlerinde en az dört tarafın olduğu bilinmektedir. Bu taraflar ihracatçı, ihracatçının bankası, ithalatçı ve ithalatçının bankası şeklinde sıralanmaktadır (Ağsakal ve Erkan, 2016: 582). Tarafların bankasının sistemin ana aktörleri arasında olması, yeni nesil ödeme sistemlerinin bankacılık sektörü üzerindeki etkisini belirginleştiren temel faktörlerden bir tanesi konumundadır.

Vesaik mukabili ödeme şekline göre bankaların üstlendiği görev, ihracatçı tarafından verilen talimatlar eşliğinde ilgili olan belgeleri ithalatçıya teslim etmektir. Bu süreçte bankaların belgelerin geçerli olup olmadığıyla ilgili bir sorumluluk üstlenmesi söz konusu değildir (Gökgöz ve Özdemir, 2015: 111). Dış ticaretteki yeni nesil ödeme sistemlerinin bankacılık sektörü üzerindeki etkilerinin sorumluluk açısından anlaşılmasına katkıda bulunacak bir örnektir.

Uluslararası ticaret ile bankacılık birbirinden beslenen bir yapıdadır (Tulgar, 2018: 107). Bu nedenle yeni nesil ödeme sistemlerinin bankacılık üzerinde doğrudan etkisini göstermesi olağan bir durum olarak görünmektedir. Bankacılık sektörünün dış ticaretteki varlığının kaçınılmaz olması, etkileşim düzeyinin yüksek olması ile sonuçlanmaktadır. Ödeme şekillerine göre etkinin biçimi ya da düzeyi değişse de sektöre olan etkinin varlığı öncelikli konumunu korur niteliktedir.

3.6. TÜRKİYE'NİN DIŞ TİCARETİNDE ÖDEME YÖNTEMLERİNE GÖRE GENEL BİR DEĞERLENDİRME

Çalışmanın bu kısmında; Türkiye'nin dış ticaretinde, ödeme yöntemlerine göre yıllar içerisindeki gelişim, grafikler aracılığıyla yorumlanmaktadır. Grafikler, ihracat ve ithalat için ayrı ayrı olacak şekilde, tercih edilen ödeme yöntemleri açısından değerlendirmeye alınmaktadır.

BPO'nun yeni ödeme yöntemlerindeki yeri tartışılmazdır. BPO ödeme süresinin Türkiye'deki uygulamalarına bakıldığında, ithalat ve ihracat işlemlerinde kullanımının yeterli düzeyde olmadığı kolayca gözlemlenebilir. Türkiye İstatistik Kurumu (TÜİK) veritabanında, henüz dış ticaret başlığı altında banka ödeme yükümlüğü verisi bulunmamaktadır. Öyle ki, mevcut faaliyetteki bankaların pek çoğu sistemlerine entegre bile değildir. Buradan da yola çıkılarak dış ticarete yeni nesil ödeme yöntemi BPO'nun bankacılığa etkisinin net olarak hesap ve tahmin edilmesi pek olası değildir.

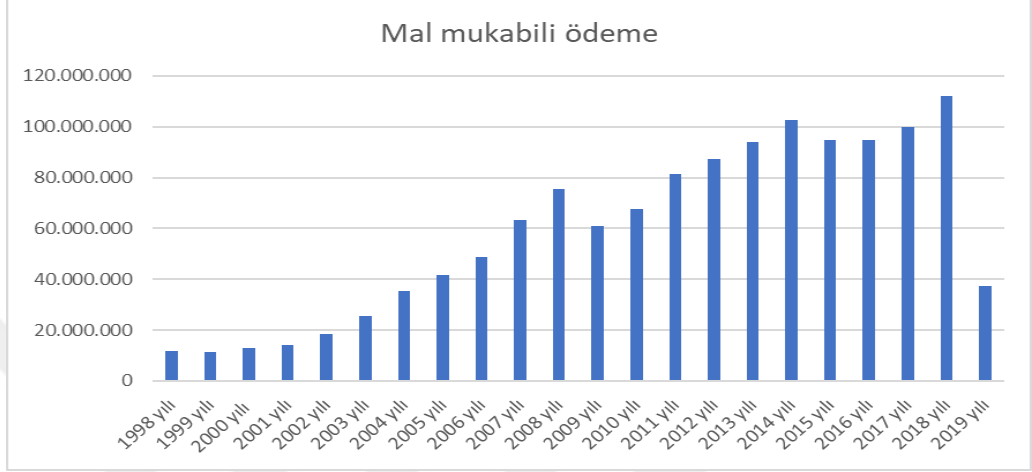
Türkiye'den yapılan ihracatta kullanılan ödeme yöntemleri incelendiğinde; mal karşılığı nakit, belge karşılığı nakit ve akreditif yöntemlerinin en çok kullanılan ödeme yöntemleri olduğu görülmektedir. Son beş yılda Türkiye'den yapılan ihracatın ortalamasını alırsak, ödeme şartı olarak % 61 oranında mal, % 17 oranında belge, % 11 oranında akreditif ve % 10 oranında gelişmiş ödeme görebiliriz.

Türkiye'ye ithalatta kullanılan ödeme yöntemleri incelendiğinde; peşin ödeme, mallara karşı nakit, evraklara karşı nakit ve akreditif yöntemleri en çok kullanılan terimler olarak görülmektedir. Son beş yılda Türkiye'ye yapılan ortalama ithalatı alırsak, ödeme vadesi olarak % 48 peşin ödeme, % 26'nın mallara karşı nakit, % 17'nin akreditif ve % 7'sinin nakit para olduğunu görebiliriz.

3.6.1. İhracat Açısından

İhracatla ilgili olarak oluşturulan grafikler aşağıda gösterildiği gibidir.

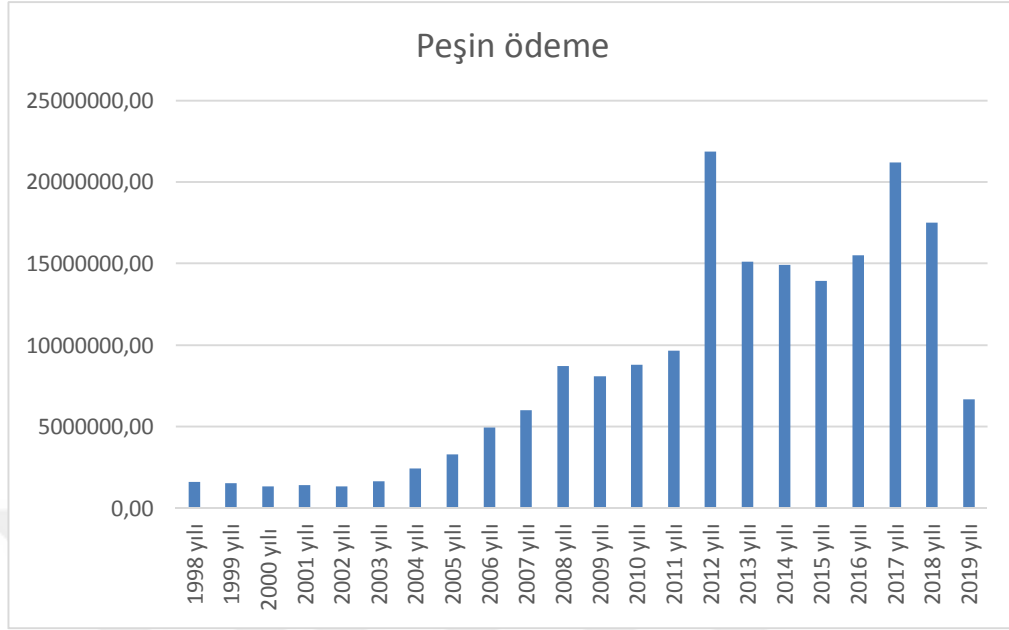
Grafik 3:İhracatta Mal Mukabili Ödeme Kalemine Ait Grafik

Kaynak: TÜİK.

2000’li yılların başından itibaren ihracatta mal mukabili yönteminin giderek daha fazla tercih edildiği görülmektedir. 2018 yılı, mal mukabili ödeme yönteminde en yüksek seviyeye ulaşılan yıldır.

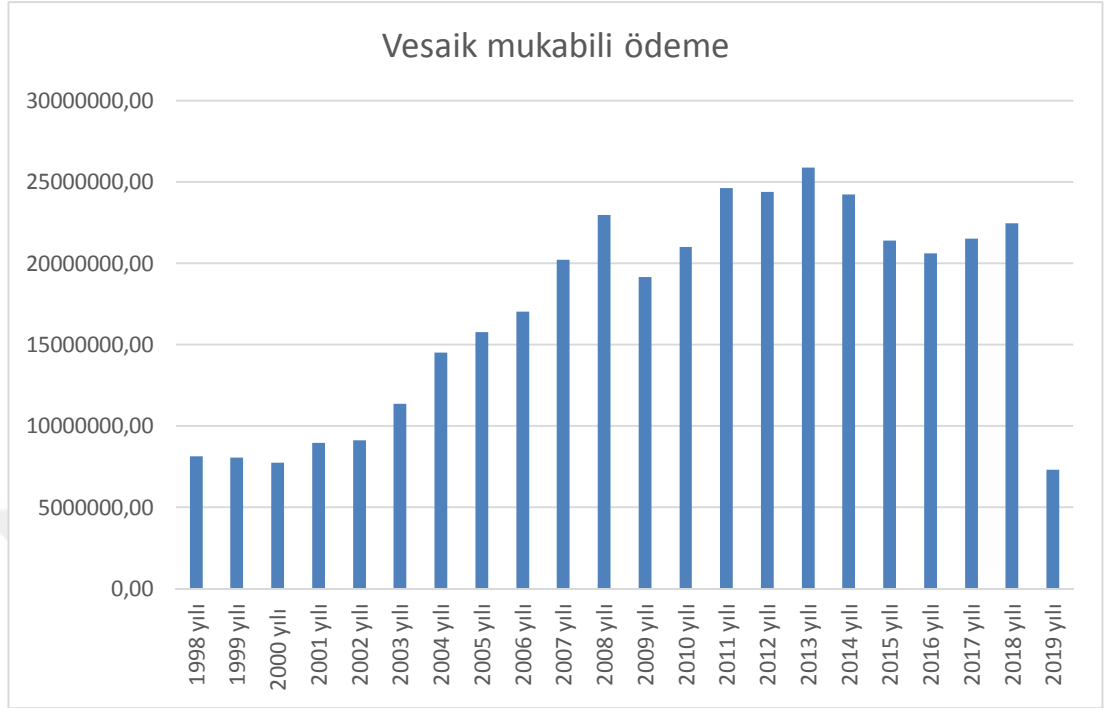
Grafik 4:İhracatta Peşin Ödeme Kalemine Ait Grafik

Kaynak: TÜİK.

Peşin ödeme yönteminin ihracatta kullanılması, 2012 yılında en üst düzeye ulaştıktan sonra 2017 yılına dek belirli oranda bir düşüş göstermiştir. 2017 yılında tekrar yükselişe geçen peşin ödeme yöntemi kullanım oranı, 2018 yılında ise azalmıştır. 2011 yılından 2012 yılına geçişte 2 katından fazla bir artış göstermesi, ihracatta peşin ödeme yöntemi açısından dikkat çeken noktalardan birisidir.

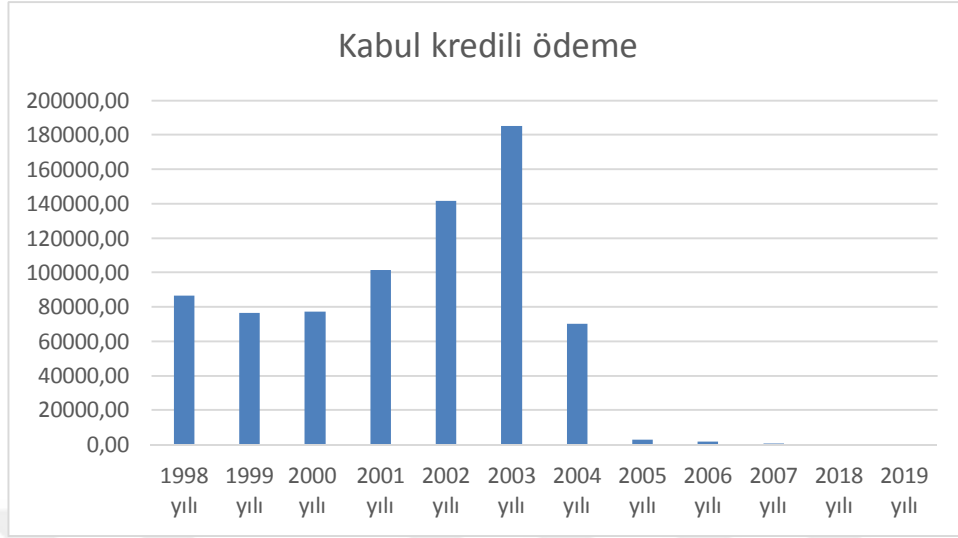
Grafik 5:İhracatta Vesaik Mukabili Ödeme Kalemine Ait Grafik

Kaynak: TÜİK.

Vesaik mukabili ödeme yönteminde 2008 yılından bu yana çok büyük değişimler olmadığı, yıllar içerisinde çok yüksek olmayacak şekilde düşüş ya da artışlar gerçekleştiği görülmektedir. 2019 yılının bu dönemine kadar elde edilen veriler, benzer eğilimin sürdüğünü göstermektedir.

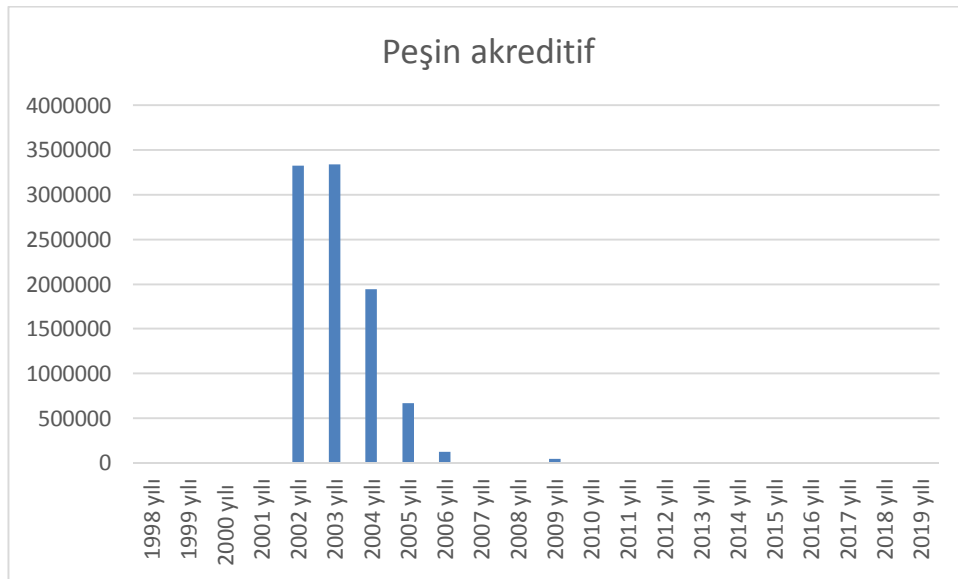
Grafik 6:İhracatta Kabul Kredili Ödeme Kalemine Ait Grafik

Kaynak: TÜİK.

2000’li yılların ilk dönemine kadar yaygın olarak kullanılan kabul kredili ödeme yönteminin, 2003 yılında en üst seviyeye ulaştığı görülmektedir. 2004 yılından itibaren düşüş gösteren kabul kredili ödeme yöntemi kullanımı, Türkiye’de ihracatta kullanılmayan bir yöntem konumuna gelmiştir denilebilir.

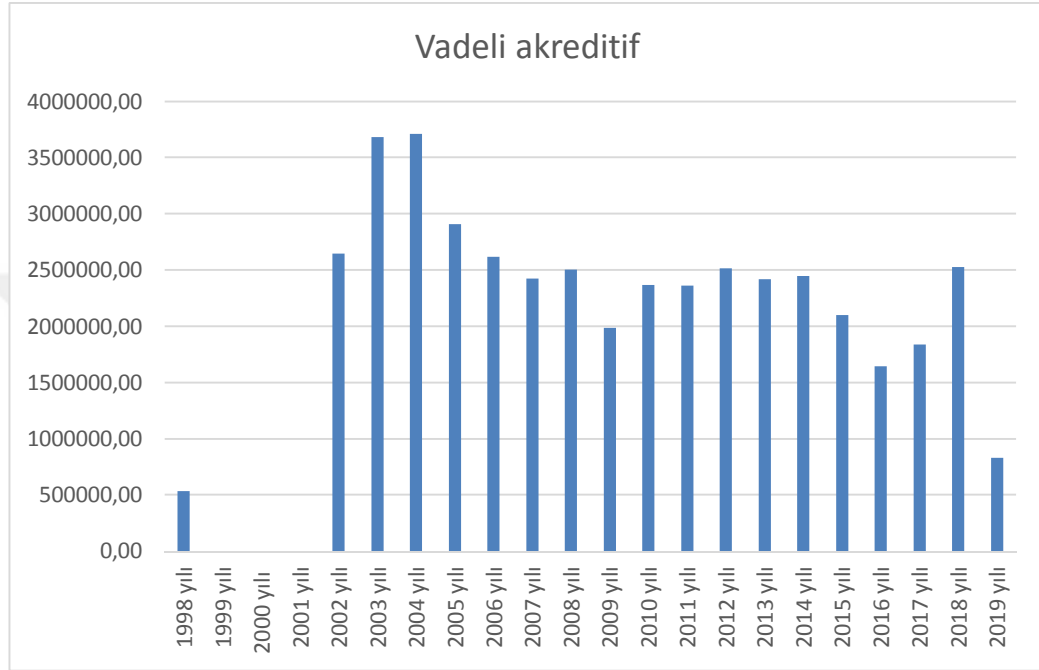
Grafik 7:İhracatta Peşin Akreditif Kalemine Ait Grafik

Kaynak: TÜİK.

Yukarıdaki grafikteki bilgilere göre ihracatta peşin akreditif yönteminin pek tercih edilmediği anlaşılmaktadır. 2002-2004 yılları arasında Türkiye'nin dış ticaretinde ihracatta faydalanılan peşin akreditif, gelineen noktada tercih edilen bir yöntem olarak değerlendirilmekten uzaktır.

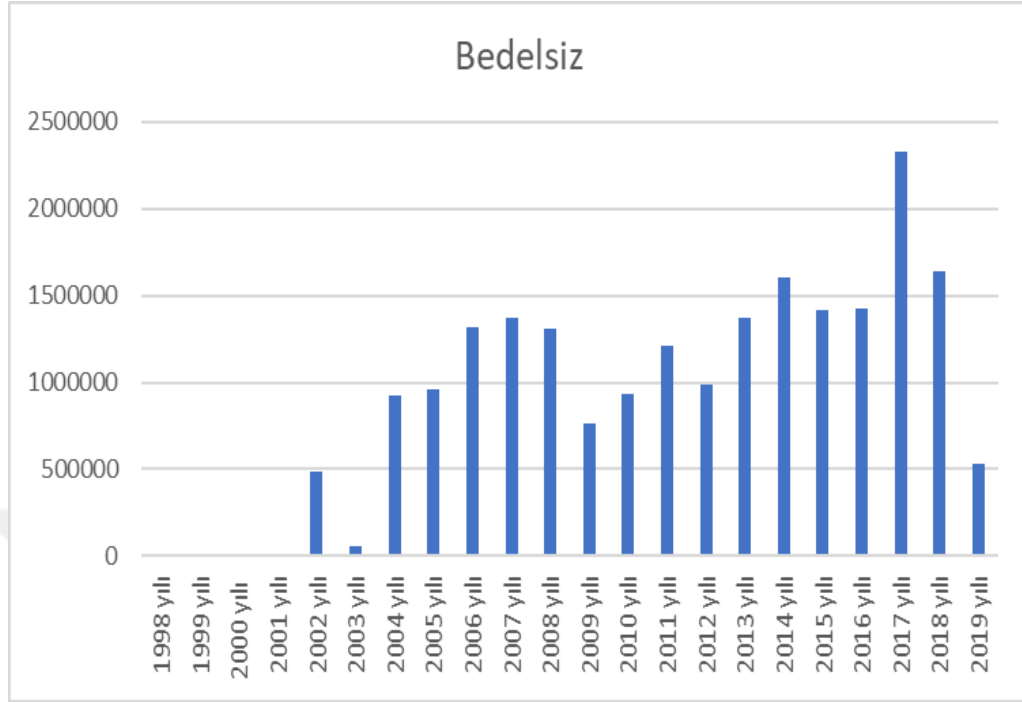
Grafik 8:İhracatta Vadeli Akreditif Kalemine Ait Grafik

Kaynak: TÜİK.

2002 yılından itibaren ihracatta kayda değer düzeyde vadeli akreditif kullanımının olduğu, Türkiye'de en üst yüksek rakamların 2004 yılında ortaya çıktığı görülmektedir. 2004 yılından itibaren akreditif verilerinin, belirli iniş çıkışlar eşliğinde benzer düzeyde seyrettiği görülmektedir.

Grafik 9:İhracatta Bedelsiz Kalemine Ait Grafik

Kaynak: TÜİK.

Türk dış ticaretinde, ihracatta bedelsiz yöneme göre grafikte yer alan bilgiler 2017 yılındaki yüksek değer dışında yakın bir seyrin olduğunu ortaya koymaktadır. Nitekim, 2017 yılından sonra benzer düzeydeki değerlere dönüş olmuştur. Bedelsiz ödeme yöntemi kalemi verileri 1998, 1999, 2000 ve 2001 yılında bu yöntemin kullanılmadığını göstermektedir.

İhracatta ödeme şeklinin belirsiz olmasına göre ulaşılan veriler ise 2008-2016 yılları arasında bir kullanım olmadığını göstermektedir. 1999-2001 yılları arasında artış eğilimi olan belirsiz ödeme, bu dönemden itibaren ihracatta oldukça sınırlı düzeyde kullanılmıştır. Ayrıca 2017 ve 2018 yılında 2000’li yılların başındakine yakın olan bir düzeyde kullanım olduğunu gösteren veriler elde edilmiştir (Grafik 10).

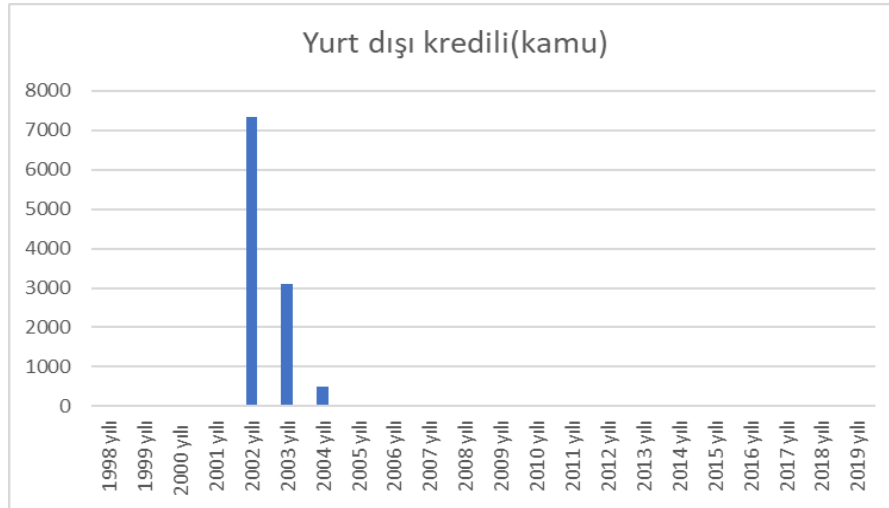
Grafik 10:İhracatta Ödeme Şekli Belirsiz Kalemine Ait Grafik

Kaynak: TÜİK.

Ödeme şekli belirsiz kalemi hakkında yapılan araştırmada bir şey elde edilememiştir.

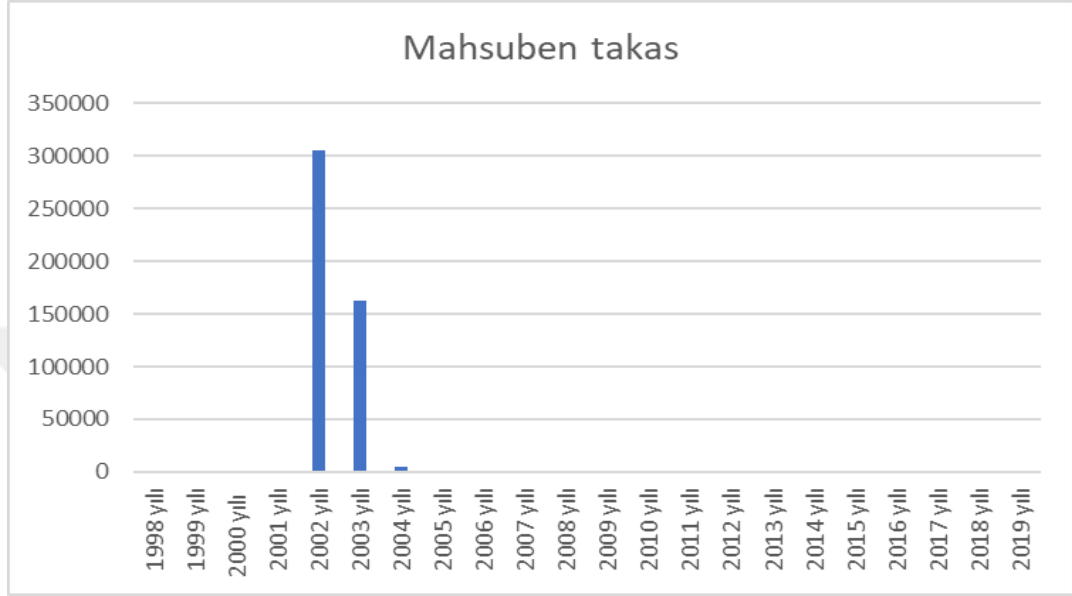
Grafik 11:İhracatta Yurt Dışı Kredili (Kamu) Kalemine Ait Grafik

Kaynak: TÜİK.

22 yıllık dönemi içerecek şekilde yapılan değerlendirmelerde yalnızca 2002, 2003 ve 2004 yıllarında kamunun yurt dışı kredili ödeme gerçekleştiği bu grafikteki bilgiler aracılığıyla anlaşılmaktadır.

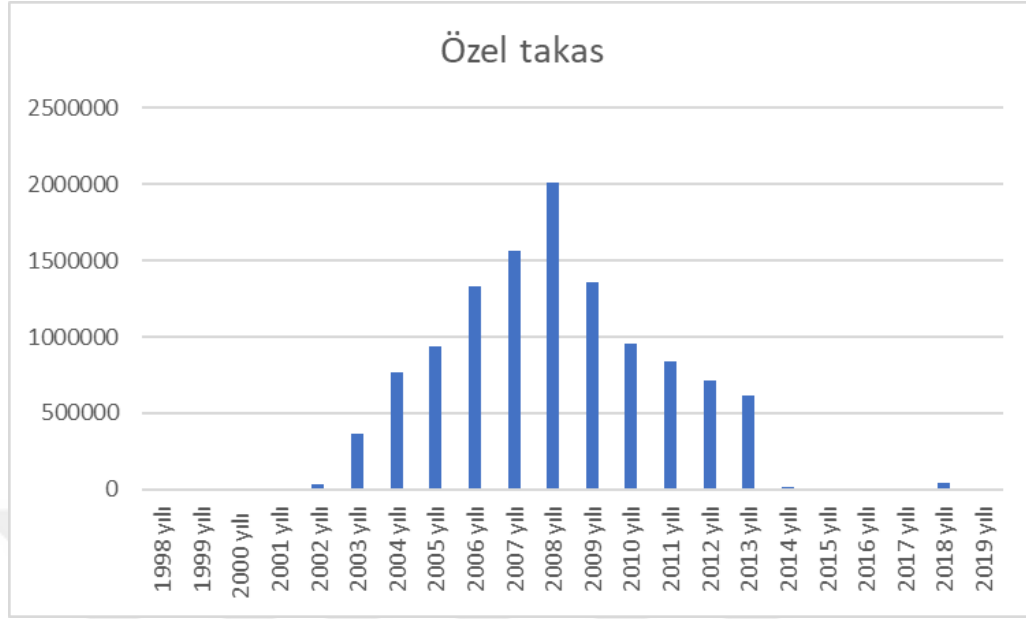
Grafik 12:İhracatta Mahsuben Takas Kalemine Ait Grafik

Kaynak: TÜİK.

Yurtdışı kredili kamu kaleminde elde edilen verilere benzer biçimde bir grafiğin varlığı görülmektedir. 2002 ve 2003 yılındaki mahsuben takasın tercih edilmesinin ardından 2004'te oldukça düşük bir seviyede kullanım söz konusudur.

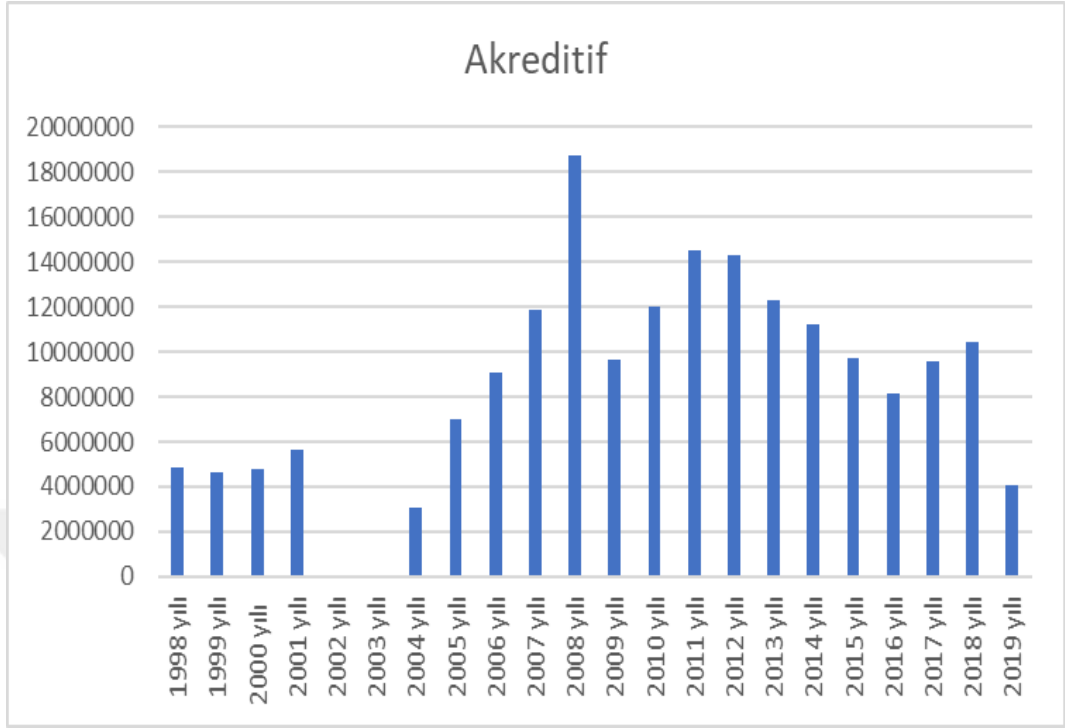
Grafik 13:İhracatta Özel Takas Kalemine Ait Grafik

Kaynak: TÜİK.

2014 yılından itibaren Türkiye'nin ihracatta özel takas yöntemini pek kullanmadığı söylenebilir. 2003-2013 yılları arasında kayda değer düzeyde tercih edilen bir yöntem olarak görünen özel takas, 2008 yılına kadar düzenli bir artış göstermiş ve bu yılda en üst seviyeye ulaşmıştır. 2008 yılından 2013 yılına kadar ise düzenli bir biçimde azalmıştır. Gelineen noktada pek tercih edilen bir ödeme yöntemi olmadığı söylenebilir.

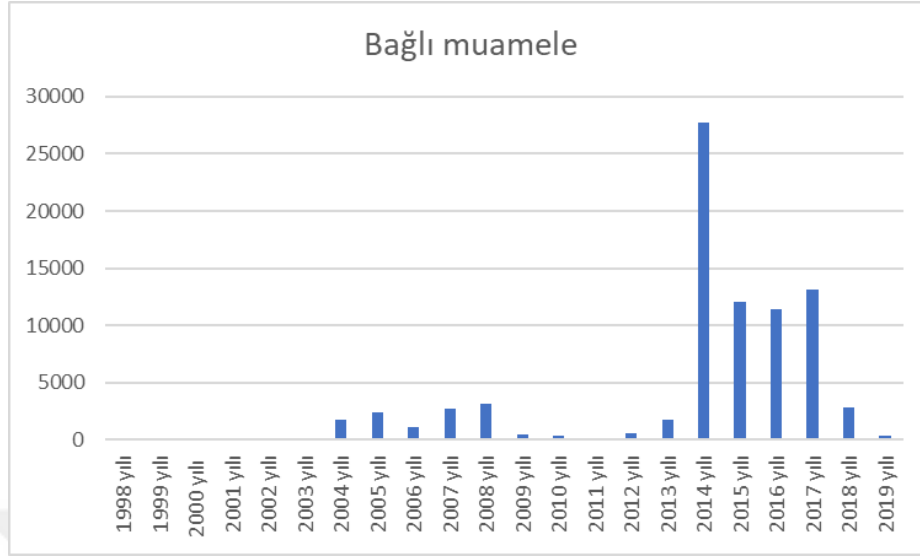
Grafik 14:İhracatta Akreditif Kalemine Ait Grafik

Kaynak: TÜİK.

2002 ve 2003 yılları dışında düzenli olarak kullanımın görüldüğü akreditif yöntemi, 2008 yılında en üst seviyeye ulaşmıştır. 2009-2016 yılları arasında iniş çıkışlar yaşasa da genel manada düşüş gösteren ihracatta akreditif, 2016 yılından itibaren çok yüksek oranlarda olmasa da yükselişe geçmiştir. 2019 yılında açıklanan bu döneme kadar olan verilerde Türkiye'nin ihracatında akreditif yöntemi açısından benzer eğilimin sürdüğünü göstermektedir.

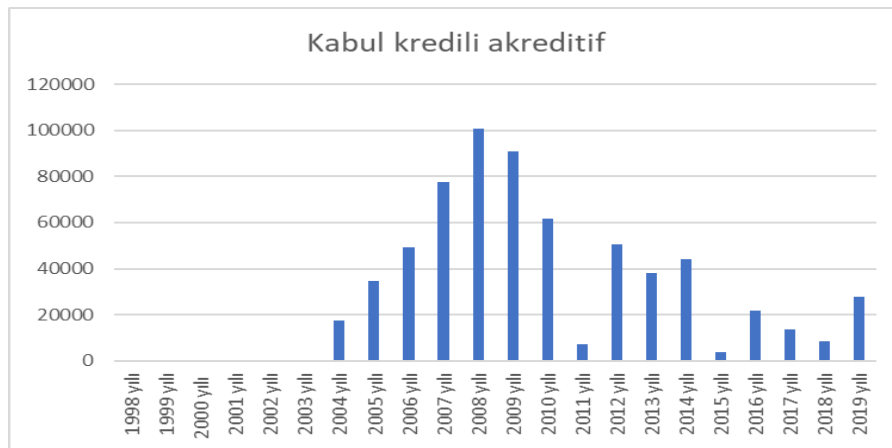
Grafik 15:İhracatta Bağlı Muamele Kalemine Ait Grafik

Kaynak: TÜİK.

Bağlı muamele yöntemiyle ilgili ulaşılan veriler Türkiye'nin ihracatında pek tercih edilen bir yöntem olmadığını göstermektedir. 2013 yılına kadar oldukça sınırlı seviyede kullanılan bağlı muamele yöntemi, 2014 yılında büyük bir artış gösterse de sonra tekrar eski seviyelere doğru bir düşüş göstermiştir.

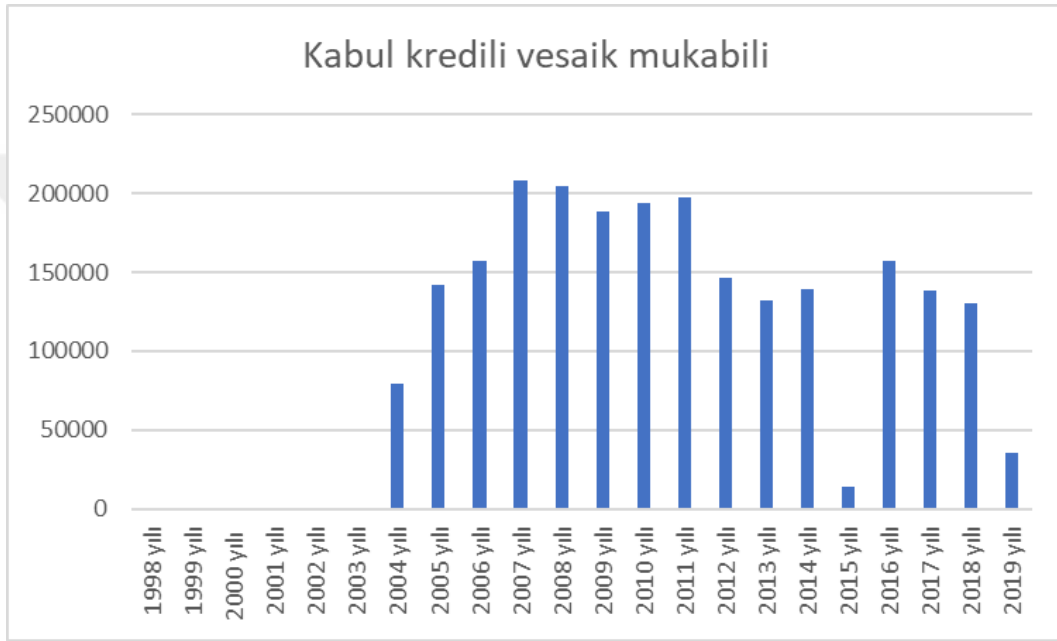
Grafik 16:İhracatta Kabul Kredili Akreditif Kalemine Ait Grafik

Kaynak: TÜİK.

2004 yılından itibaren Türkiye'nin ihracatta kullandığı bir yöntem haline gelen kabul kredili akreditif, inişli çıkışlı bir kullanım grafiğine sahiptir. Türkiye'nin 22 yıllık dış ticaret verileri incelendiğinde 2007-2010 dönemi kabul kredili akreditif yönteminin en yüksek oranlarının ortaya çıktığı dönem olduğu görülmektedir. 2011 yılından itibaren büyük oranda düşük olacak şekilde değişim yaşanmıştır.

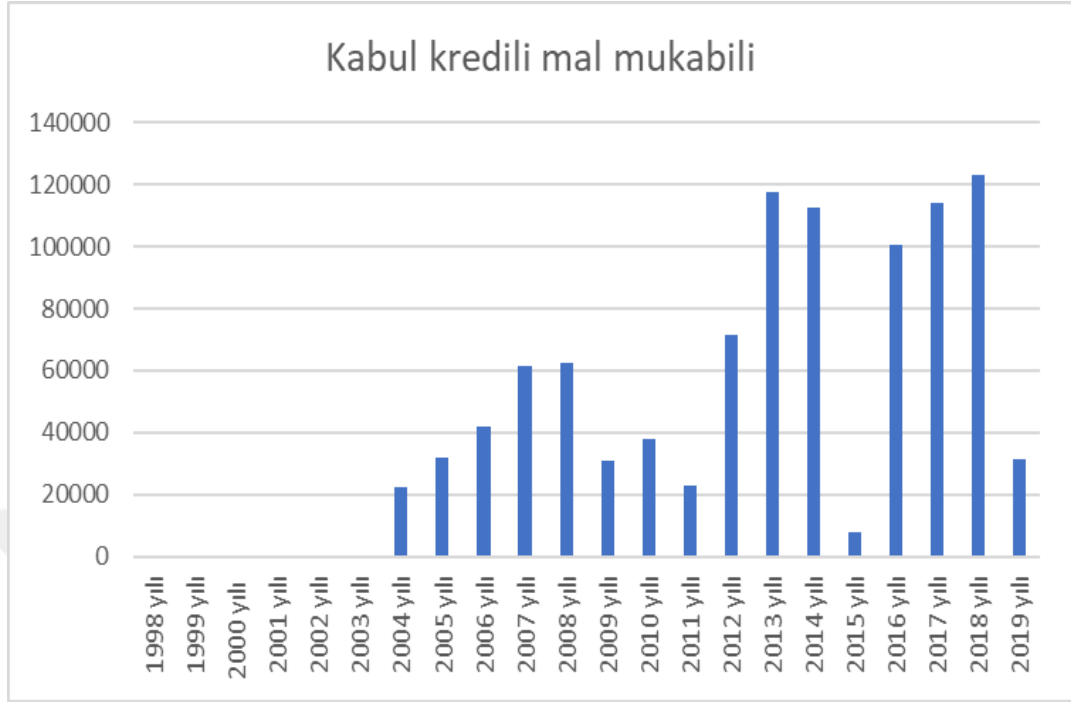
Grafik 17:İhracatta Kabul Kredili Vesaik Mukabili Kalemine Ait Grafik

Kaynak: TÜİK.

Türkiye'nin ihracatında kabul kredili vesaik mukabili ödeme yönteminin kullanılması, 2004 yılıyla başlamaktadır. Bu dönemden itibaren 2015 yılı istisnası dışında kabul kredili vesaik mukabil yöntemi kullanımının istikrarlı bir biçimde seyrettiği değerlendirilebilir.

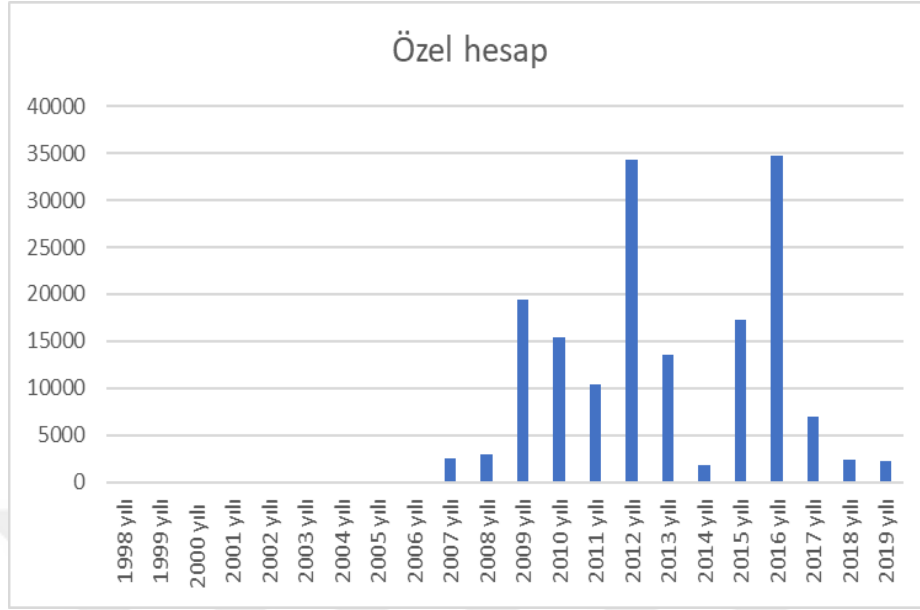
Grafik 18:İhracatta Kabul Kredili Mal Mukabili Kalemine Ait Grafik

Kaynak: TÜİK.

Kabul kredili mal mukabil ödeme yönteminin 2004 yılından itibaren kullanıldığı, özellikle 2012 yılından itibaren büyük artışlar yaşandığı anlaşılmaktadır. 2015 yılı istisna olacak şekilde Türkiye'nin ihracatında kabul kredili mal mukabilinin kullanımının en yüksek düzeylerine 2013-2018 yılları arasında olduğu görülmektedir. 2004-2011 yıllarında iniş çıkışlar eşliğinde aynı düzeyde kalan kredili mal mukabili ödeme yönteminin 2019 yılında yakın dönemdeki seyrini sürdüreceği yönünde beklentiler mevcuttur.

Grafik 19:İhracatta Özel Hesap Kalemine Ait Grafik

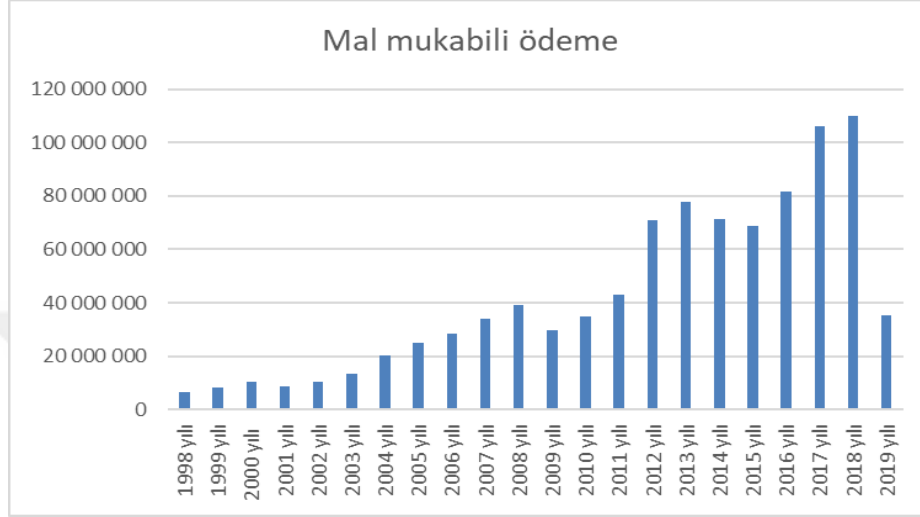
Kaynak: TÜİK.

İhracatta özel hesap ödeme yöntemi, 2012 ve 2016 yıllarında en üst seviyelerine ulaşmış görünse de yaygın olarak tercih edilen bir yöntem olarak değerlendirilmesi güçtür. 2006 yılına kadar kullanılmayan bu yöntem diğer yıllarda çok yüksek olmayacak şekilde tercih edilmiştir.

3.6.2. İthalat Açısından

Türkiye'nin dış ticaretinde ithalata ait bulgular ise aşağıdaki gibidir.

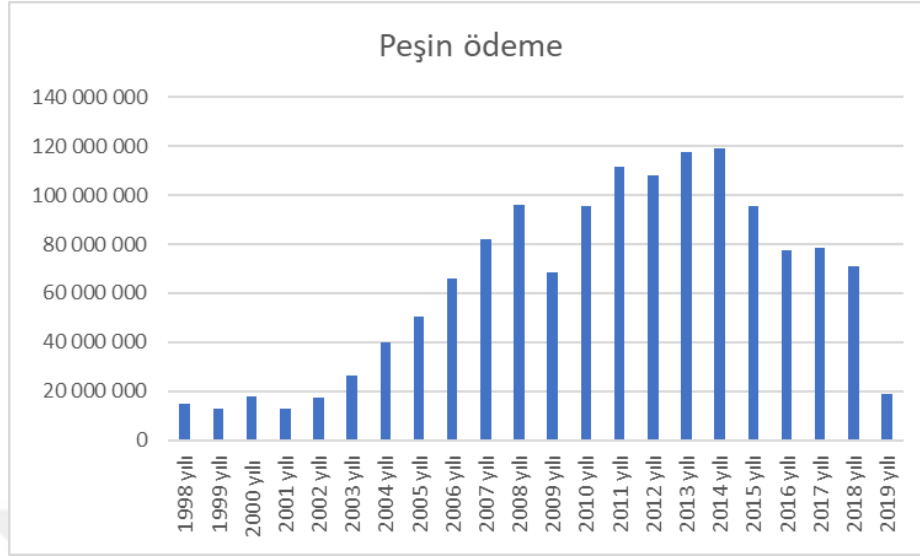
Grafik 20:İthalatta Mal Mukabili Ödeme Kalemine Ait Grafik

Kaynak: TÜİK.

Dış ticarete, ithalat faaliyetleri kapsamında mal mukabili ödeme yöntemlerinde yıllara göre genel manada bir artış olduğu görülmektedir. 22 yıllık süre içerisinde en yüksek artış 2011'den 2012 yılına geçişte yaşanmıştır. İthalatta mal mukabilinin son üç yıldır en yüksek seviyeye ulaştığı, bir önceki seneye göre artış göstermeye devam ettiğini ortaya koymaktadır.

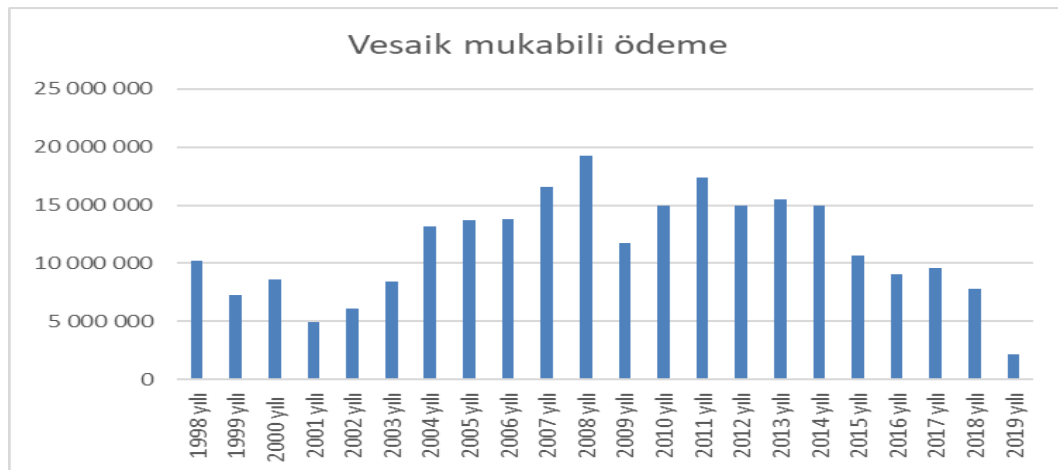
Grafik 21:İthalatta Peşin Ödeme Kalemine Ait Grafik

Kaynak: TÜİK.

2009 yılındaki küresel mali kriz dönemi dışında peşin ödeme yöntemiyle ithalat yapılmasının artış eğiliminde olduğu ve 2015 yılına kadar bu şekilde devam ettiği görülmektedir. Peşin ödeme yönteminin ithalatta en çok kullanıldığı yıl ise 2014 olarak kayıtlara geçmiştir.

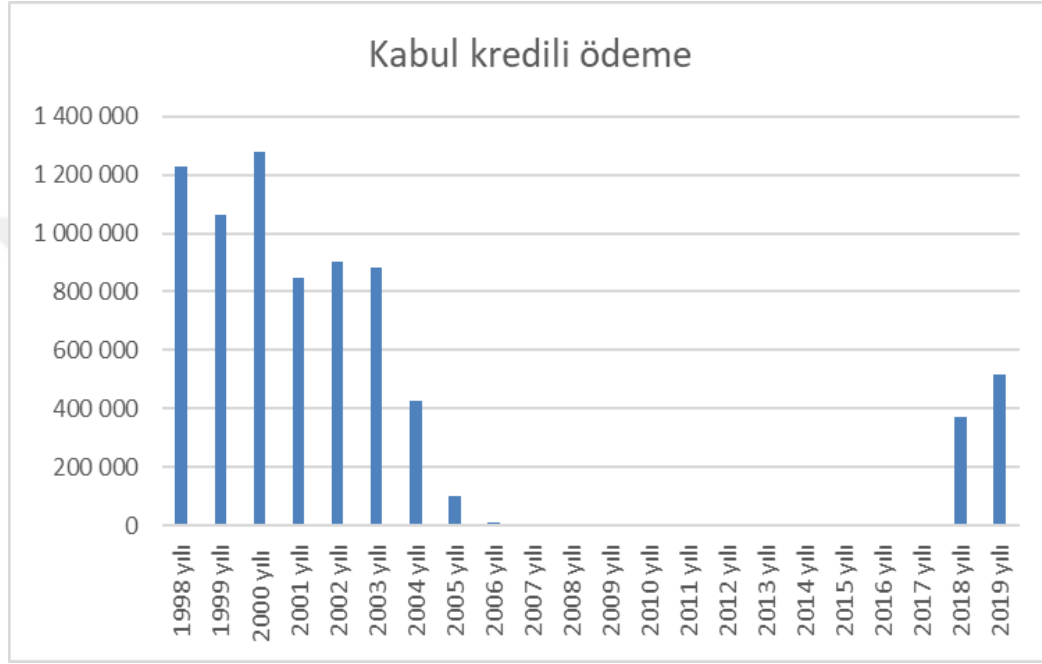
Grafik 22:İthalatta Vesaik Mukabili Ödeme Kalemine Ait Grafik

Kaynak: TÜİK.

1998’den 2019 yılına kadar olan sürede Türkiye'nin ithalatta vesaik mukabili ödeme kalemi verilerinin belirli bir standartta devam ettiği görülmektedir. 2014 yılından itibaren bir nebze düşüş gözlenmiş olmakla birlikte genel manada büyük iniş çıkışların olmadığı değerlendirilebilir.

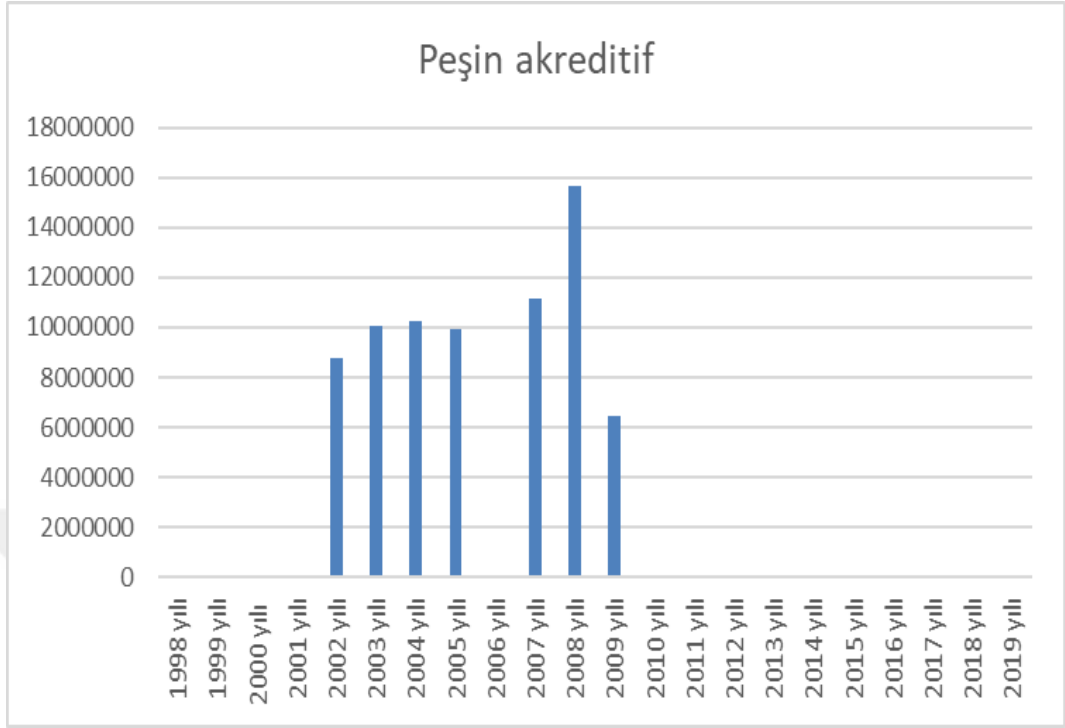
Grafik 23:İthalatta Kabul Kredili Ödeme Kalemine Ait Grafik

Kaynak: TÜİK.

İthalatta kabul kredili ödeme yönteminin, düzenli olarak tercih edilen bir yöntem olmadığı açıktır. 1998 yılından 2003 yılına kadar olan sürede yaygın olarak kullanılan ve bu dönemde 2001 yılında en yüksek seviyeye ulaşan kabul kredili ödeme yöntemi, 2007-2017 yılları arasında kullanılmamıştır. 2018 ve 2019 yılında ithalatta tekrar kullanılmaya başlanan kabul kredili ödeme yönteminin ilk dönemki seviyelerinde olmadığı değerlendirilebilir.

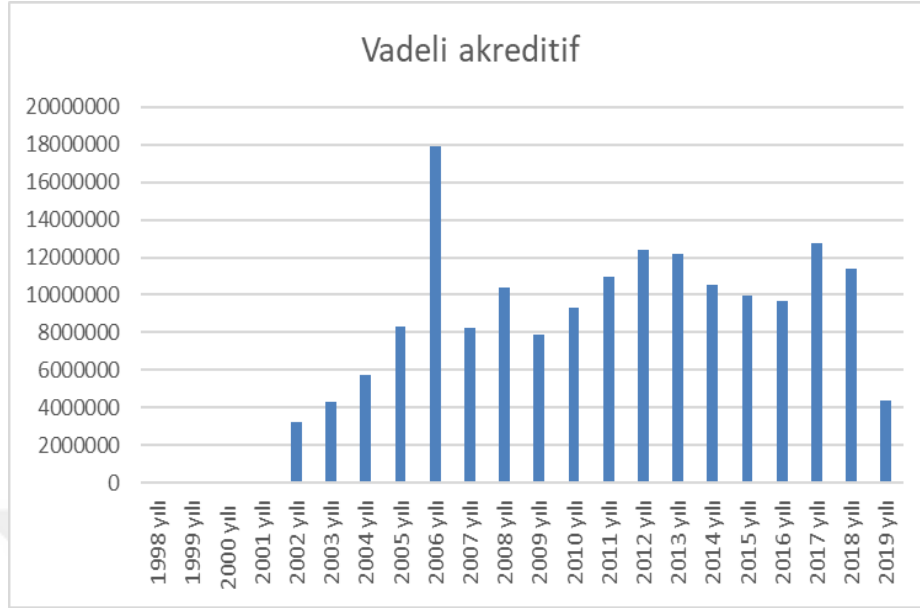
Grafik 24:İthalatta Peşin Akreditif Kalemine Ait Grafik

Kaynak: TÜİK.

Türkiye'nin dış ticaretinde ithalat kapsamında peşin akreditif ödeme yönteminin de pek tercih edildiğini söylenemez. 2002 ve 2009 yılları arasında kullanılan peşin akreditif yöntemi 2008 yılında en yüksek seviyesine ulaştıktan sonra düşüşe geçmiştir. Gelineen noktada, Türkiye'de ithalatta peşin akreditif kaleminin kullanılmadığı görülmektedir.

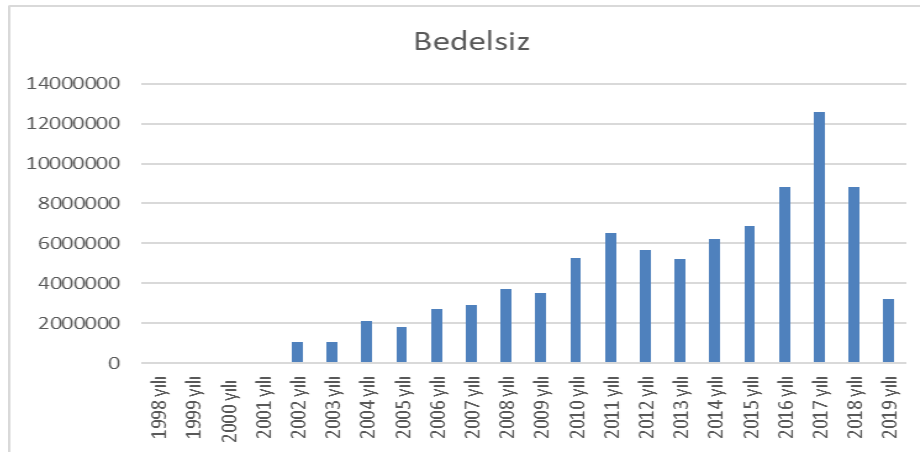
Grafik 25:İthalatta Vadeli Akreditif Kalemine Ait Grafik

Kaynak: TÜİK.

Vadeli akreditif, 2002 yılından itibaren Türkiye'nin ithalatında faydalandığı bir ödeme yöntemidir. 2006 yılında büyük bir artış gösteren vadeli akreditif yöntemi, diğer yıllarda ise paralel düzeyde seyretmiştir.

Grafik 26:İthalatta Bedelsiz Ödeme Kalemine Ait Grafik

Kaynak: TÜİK.

2002 yılından itibaren kullanılmaya başlanan ithalatta bedelsiz ödeme, 2017 2016-2018 yılları arasında diğer yıllara göre daha yüksek düzeye ulaşmıştır. Bu

yöntemin 2010 yılından itibaren benzer bir düzeyde olacak şekilde kullanımının süregeldiği söylenebilir.

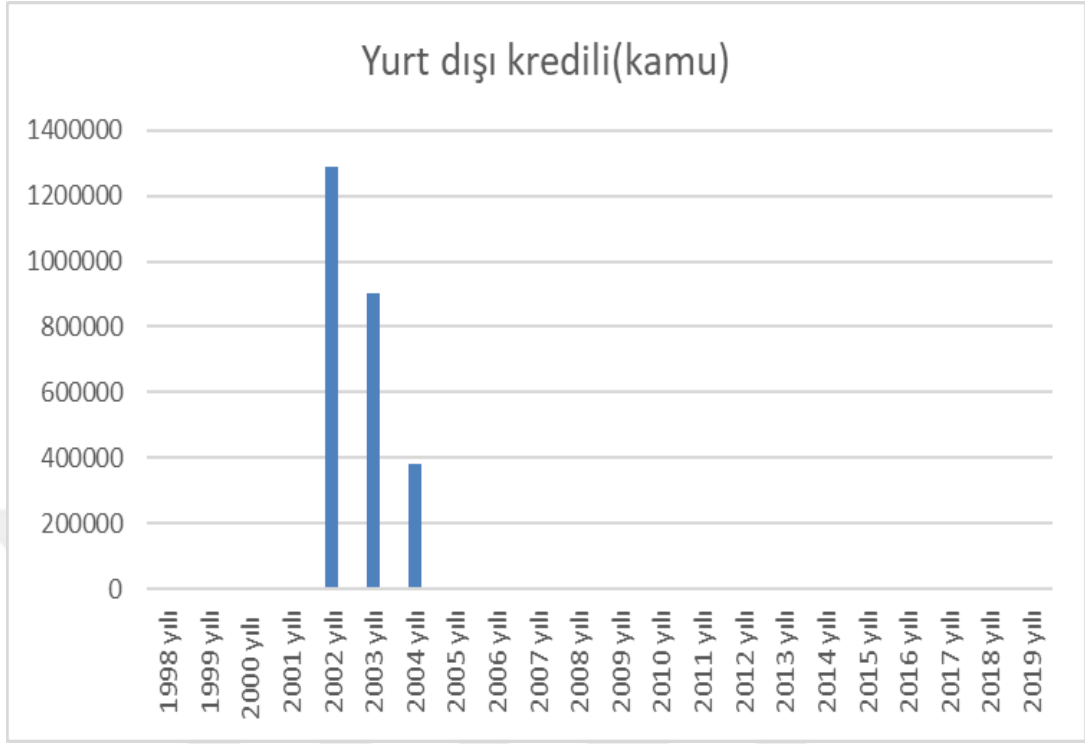
Grafik 27: Ödeme Şekli Belirsiz Kalemine Ait Grafik

Kaynak: TÜİK.

Ödeme şekli belirsiz kalemi hakkında yapılan araştırmada bir şey elde edilememiştir.

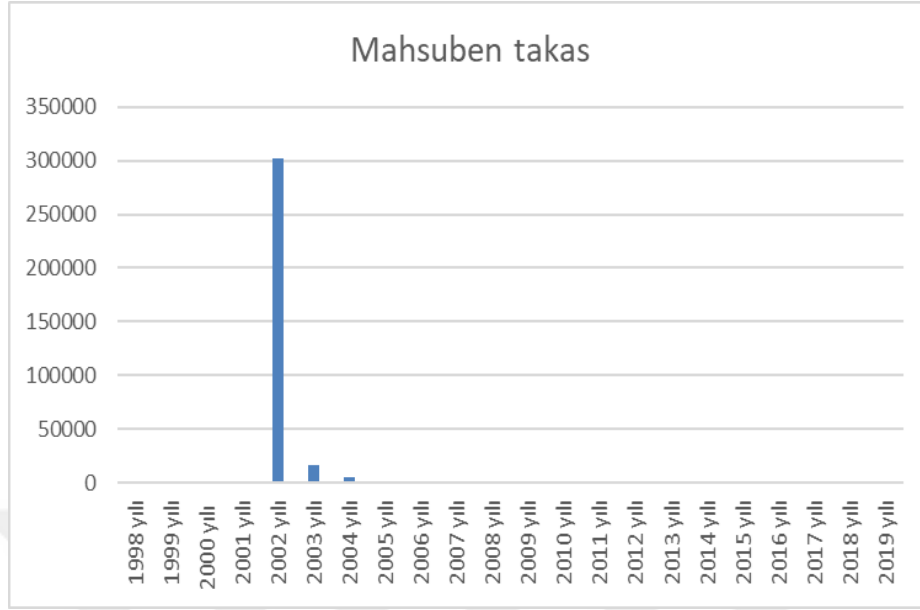
Grafik 28:İthalatta Yurt Dışı Kredili (Kamu) Kalemine Ait Grafik

Kaynak: TÜİK.

Yurt dışı kredili (kamu) kaleminin ithalat açısından elde edilen verileri ile ihracat açısından elde edilen veriler paralellik göstermektedir. Türkiye'nin dış ticaretinde yurt dışı kredili (kamu) kaleminin ithalat ve ihracatta tercih edildiği yıllar 2002, 2003 ve 2004 yılları olarak görünmektedir. Bu duruma dair ilgili dönemlerde bir ya da birkaç ülke ile yapılan anlaşma neticesinde yurt dışı kredili ödeme kaleminin tercih edildiği yönünde bir tahmin yapılabilir.

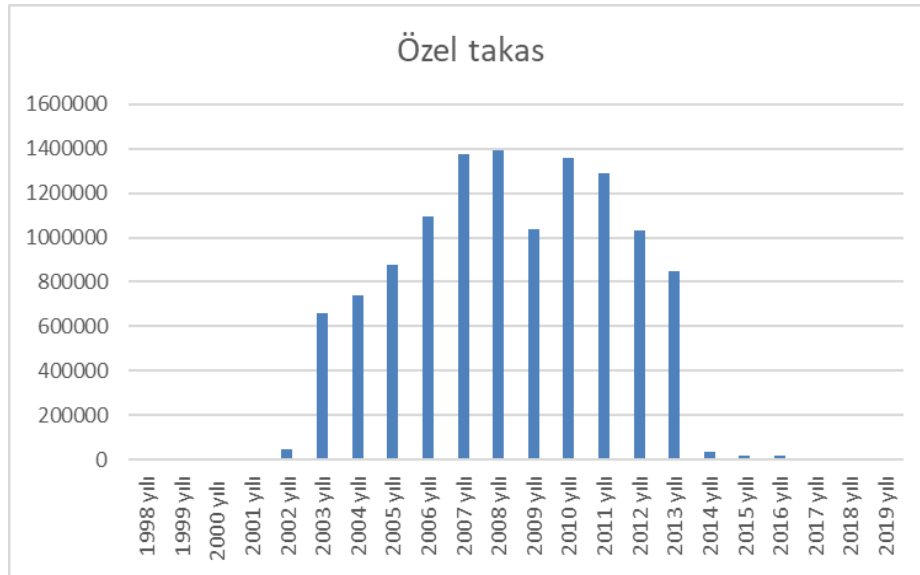
Grafik 29:İthalatta Mahsuben Takas Kalemine Ait Grafik

Kaynak: TÜİK.

Mahsuben takas yöntemi için ihracat kısmında yapılan değerlendirmeler ithalat için de geçerliliğini korumaktadır.

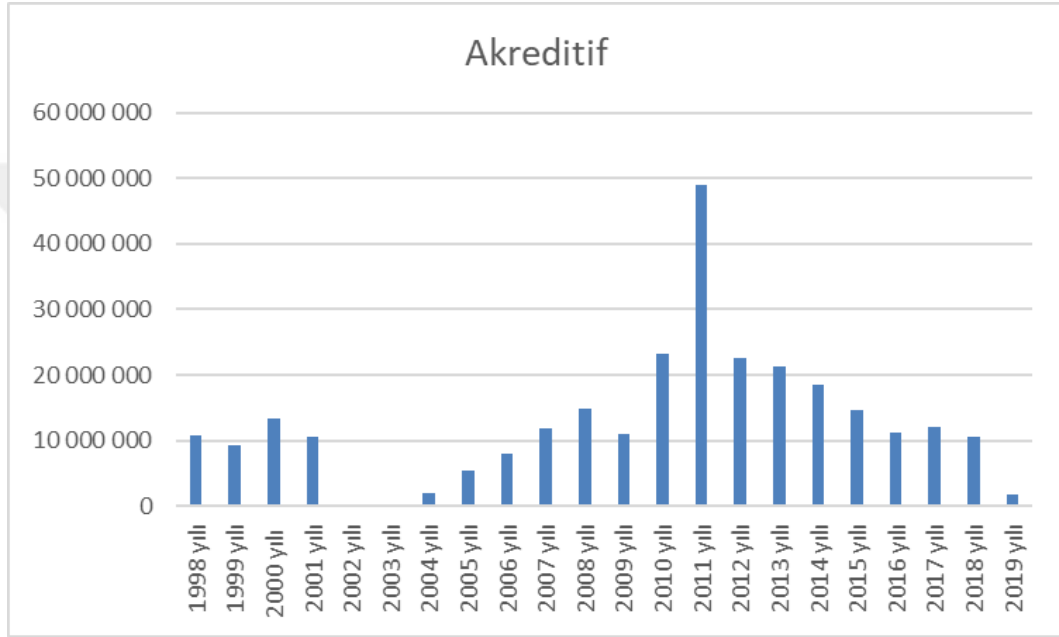
Grafik 30:İthalatta Özel Takas Kalemine Ait Grafik

Kaynak: TÜİK.

Takasın ihracat ve ithalatı bir bütün olarak kapsaması sebebiyle, birebir olmasa da ihracatta özel takasa paralel veriler elde edilmiş olması olağandır. İthalatta özel takas yönteminden farklı olarak 2015 ve 2016 yılında kullanım söz konusudur. Ayrıca, ithalatta özel takas miktarı, ihracatta özel takasa göre daha yüksektir. Bu da Türkiye'nin ithalata dayalı bir ülke konumunda olduğunu desteklemektedir.

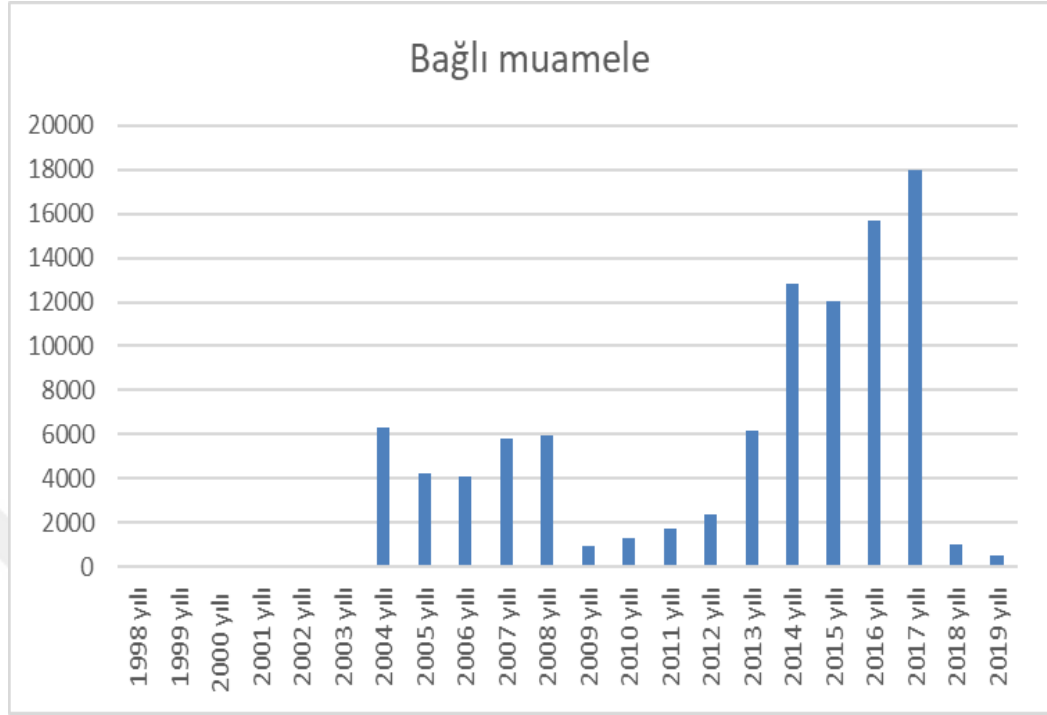
Grafik 31:İthalatta Akreditif Kalemine Ait Grafik

Kaynak: TÜİK.

2002 ve 2003 yıllarında ithalatta kullanılmayan akreditif, 2011 yılı istisna olacak şekilde Türkiye'de benzer düzeyde faydalanılan bir yöntem olarak görünmektedir. 2011 yılında ithalat verilerinde bir önceki yıla göre iki katından daha yüksek bir değere ulaşan akreditif, bir sonraki yıl önceki dönemlere yakın seviyelerine tekrar dönmüştür.

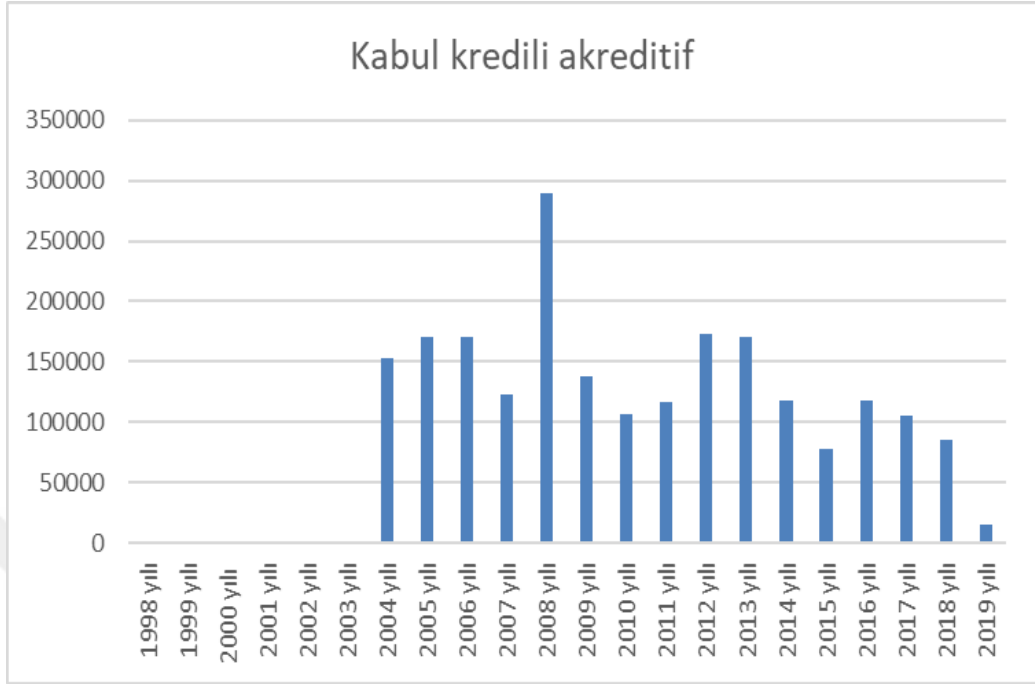
Grafik 32:İthalatta Bağlı Muamele Kalemine Ait Grafik

Kaynak: TÜİK.

Türkiye'nin ithalatında, bağlı muamele ödeme yönteminin kullanımına dair inişli çıkışlı bir süreçten bahsedilebilir. 2004 yılından önce kullanılmayan bağlı muamele yöntemi, 2004-2008 yılları arasında benzer düzeyde seyredecek şekilde tercih edilmiştir. Sonraki dört yılda yarı yarıya düşen bağlı muamele verileri, 2013 yılından itibaren ise büyük bir artış göstermiş, 2017 yılında en yüksek değere ulaşmıştır. 2018 yılında ise çok büyük bir düşüş yaşamıştır. Tüm bunlar, bağlı muamele kaleminin artış ve azalışının istikrardan uzak olduğunu göstermektedir.

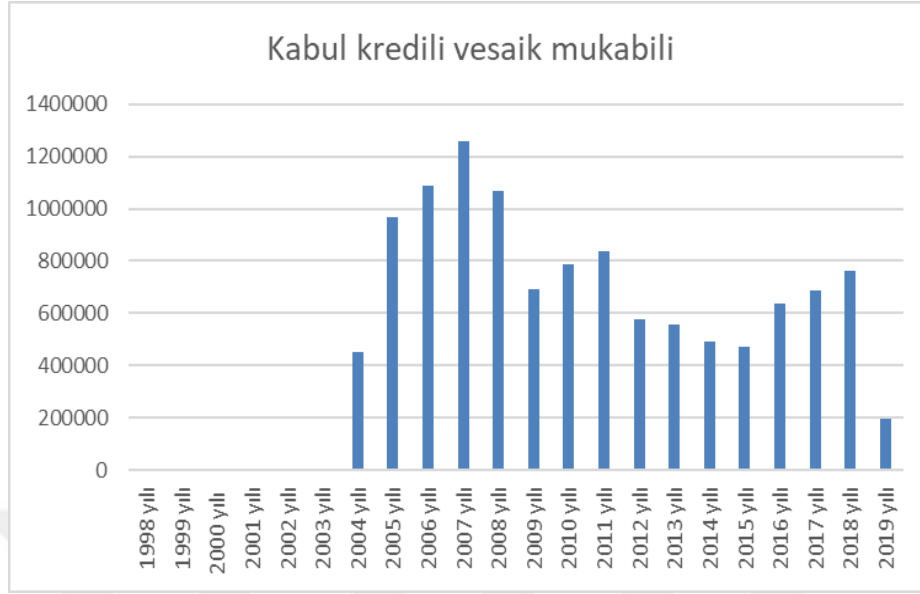
Grafik 33:İthalatta Kabul Kredili Akreditif Kalemine Ait Grafik

Kaynak: TÜİK.

İlk kez 2004’te kullanılan kabul kredili akreditif, yaklaşık 10 yıl boyunca benzer düzeyde kullanılmış, yalnızca 2008 yılında büyük bir artış göstermiştir. 2013 yılından bu yana belirli ölçüde düşüş eğiliminde olan kabul kredili akreditif için 2019 sonunda da benzer verilerin ortaya çıkacağı şu ana kadar açıklanan veriler aracılığıyla yapılabilecek bir çıkarımdır.

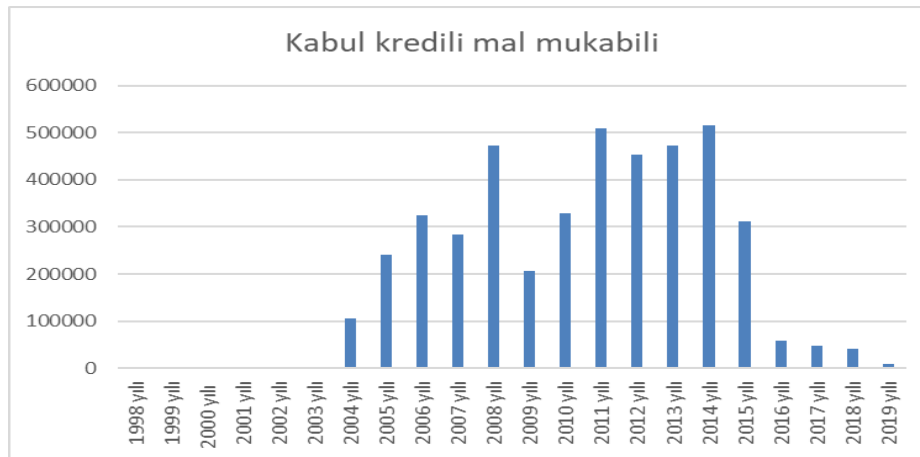
Grafik 34:İthalatta Kabul Kredili Vesaik Mukabili Kalemine Ait Grafik

Kaynak: TÜİK.

İthalatta kabul kredili vesaik mukabili ödeme yönteminin tercih edildiği 2004 yılından itibaren inişli çıkışlı bir seyri bulunmaktadır. 2007’de en yüksek seviyeye çıktıktan sonra 2009 yılında geline nokta, küçük değişimler eşliğinde 2018 yılına kadar yakın düzeyde kalındığını göstermektedir.

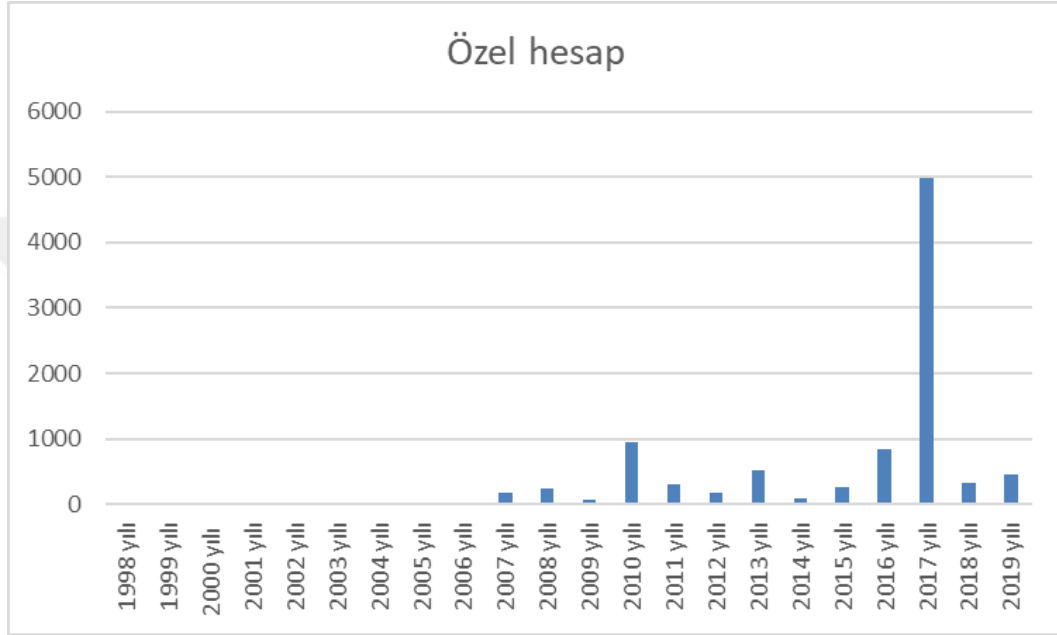
Grafik 35:İthalatta Kabul Kredili Mal Mukabili Kalemine Ait Grafik

Kaynak: TÜİK.

Türkiye'nin dış ticaretindeki ithalat ödemelerinde kabul kredili mal mukabilinin 2008 ve 2015 yılları arasında diğer dönemlere göre daha yüksek tercih edildiği görülmektedir. 1998-2003 yılları arasında kullanılmayan yöntem 2016'dan itibaren ise sınırlı düzeyde tercih edilmiş görünmektedir.

Grafik 36:İthalatta Özel Hesap Kalemine Ait Grafik

Kaynak: TÜİK.

İthalatta özel hesap kalemine dair ulaşılan veriler 2006 yılına kadar kullanılmadığını ortaya koymakla birlikte sınırlı olarak tercih edilen bir yöntem olduğunu göstermektedir. Özel hesap yöntemi, yalnızca 2017 yılında yüksek bir artış göstermiş, ancak bir sonraki yıl genel tercih seviyesine dönmüştür. Neden bu yılda yüksek bir artış olduğu ile ilgili bir veriye ulaşılamamıştır.

Dış ticarete ödeme yöntemlerinin tamamında en az dört taraf yer almaktadır. Bu taraflar; ihracatçı, ithalatçı, ihracatçının bankası ve ithalatçının bankasıdır. Dış ticarete bankalar önemli fonksiyona sahiptir. Dış ticarete bankaların en önemli fonksiyonu ödemeye aracılık etmeleridir (Öztürk ve Sandalcılar, 2018: 205). Bankaların tarafların belgelerinin güvencesini sağlaması, dış ticarete bankaların üstlendiği en önemli rol olarak görünmektedir.

Bankacılık ve dış ticaret birbirinin varlıklarından beslenmektedir (Tulgar, 2018: 107). Bu durumun bir getirisi olarak bankalar uzun bir süre boyunca dış ticaret faaliyetlerinin aracısı görevini yerine getirmiştir. Ancak elektronik ticaretin geldiği noktada daha çok tüketici odaklı entegre edilen güncelleme ve düzenlemelere ek olarak firmaların banka gibi hareket etmelerinin gelecekte bankacılığa olumsuz bir etkisi olabileceği düşünülmektedir.

Öte yandan Amazon, AliExpress gibi elektronik ticaret sitelerinin yaygınlaşması, bankacılık sisteminin dijitalleşmesini beraberinde getirmiştir. Bankalar; ödemeler, nakit yönetimi, e-finance gibi ürün/hizmetlerinin yanında e-ticaret alanında sektörlere göre farklılaşan değer önerileri sunabilir (Çelebi, 2019). Elektronik ticarete ödemelerin halen bankalar aracılığıyla yapılması, bankaların ticari faaliyetlerdeki yeri ve önemini artıracak bir gelişme niteliği taşımaktadır.

Kripto para ile dış ticaret faaliyetlerinin bazı ülkeler tarafından tanınmaya başlanması, ülke merkez bankalarının dijital para basma yönünde araştırmalar yapması, yakın gelecekte; kripto para ile dış ticaret faaliyetlerinin yaygınlaşması ile birlikte dış ticarete bankaların aracı rolünün azalabileceği yönünde bahsedilmesi mümkün görünmektedir.

Bunun yanında; bankalar, tüm tüzel ve bireysel müşterilerini tek bir e-ticaret platformunda birleştirmek suretiyle tüzel müşterileri arasında üreticiden tedarikçiye, sanayiciden dağıtıcıya, bayisinden nihai tüketiciye kadar olan ekosistem içerisindeki değer zincirini şeffaflaştırarak rekabete açacak, ticaretin finansmanını sağlayacak aynı zamanda kendine ve müşterilerine yeni gelir alanları oluşturabilecektir (Çelebi, 2019).

E-ticaretten gelen internet bankacılığı gibi elektronik bankacılığın evrimi, kişisel-müşteri bankacılığı ilişkilerinin doğasını değiştirmiş ve geleneksel bankacılık dağıtım kanallarına göre birçok avantaja sahip hale getirmiştir. Buna; artan müşteri tabanı, maliyet tasarrufu, kitlesel özelleştirme ve ürün yeniliği, pazarlama ve iletişim, çekirdek dışı işletmelerin geliştirilmesi ve coğrafi alan ve zamana bakılmaksızın hizmet sunulması dahildir (Giannakoudi, 1999).

Türkiye'nin dış ticaretinde ihracat faaliyetlerinde bedelsiz ödeme yöntemi ile ilgili verilerin artış içinde olduğu ve kabul kredili ödeme yönteminin azalma eğilimi

görülmüştür. Takas ile ödeme yönteminin pek tercih edilmediği Türkiye'nin ihracat grafiği, bankaların aracılık rolüne duyulan ihtiyaç açısından, ihtiyacın artacağı beklentisini işaret etmektedir. Kabul kredili ödeme, geçmiş dönemlere göre, Türkiye'nin dış ticaretindeki ithalat faaliyetlerinde yok denecek kadar azdır.

SONUÇ

Dış ticarete ödeme yöntemlerinin değişmesinin, bankacılık sektörüne etkilerinin açıklanması amacıyla hazırlanan çalışmada; ihracat ve ithalat faaliyetlerinde kullanılan ödeme yöntemlerine yönelik değerlendirmeler yapılmıştır. Küreselleşmenin etkilerini göstermesi neticesinde, artan ekonomik ve elektronik etkileşimlerle birlikte, dış ticarete ödeme gelişen ve yeni nesil ödeme yöntemlerinin önemli hale geldiği çalışmada vurgulanan noktalardan biridir.

Çalışmada dış ticarete ödeme yöntemleri olarak; mal mukabili ödeme, peşin ödeme, vesaik mukabili ödeme ve akreditif yöntemleri öne çıkarılarak değerlendirilmiştir. Yeni nesil ödeme teknolojileri konusunda ise; banka ödeme yükümlülüğü, kriptopara transferleri ve blockchaine değinilmiştir. Dış ticarete ödeme yöntemi seçimi; ödeme türünün içerdiği riske göre, taraflar arasında iyi analiz edilmeli ve karara bağlanmalıdır. Risk düzeylerinin ihracat ve ithalat için farklı olduğu sonucuna varılmıştır. Buna göre; ihracatçı için risk düzeyi azdan çoğa doğru sıralama yapıldığında; peşin ödeme, akreditif, vesaik mukabili ve mal mukabili şeklinde iken, ithalatçı için bakıldığında risk düzeyi azdan çoğa doğru; mal mukabili ödeme, vesaik mukabili, akreditif, peşin ödeme şeklinde sıralanmaktadır.

Türkiye'de dış ticaret faaliyetlerinde kullanılan ödeme yöntemleri ile ilgili yapılan değerlendirme neticesinde; yıllara göre farklı yöntemlerin kullanımının ön plana çıktığı, bazı yıllarda yoğun olarak kullanılan ödeme yöntemlerinin bir süre sonra hiç tercih edilmediği yönünde sonuçlar elde edilmiştir.

BPO'nun yeni nesil bir ödeme yöntemi olması ve faydalarının geleneksel ödeme yöntemlerine göre nispeten daha gözle görülüyor oluşu yadsınamayacak seviyededir. Ancak Türkiye'de ve dünyada entegrasyonu tam sağlanmış bir ödeme biçimi değildir. Buradan BPO'nun henüz bankacılığa bir etkisinin gözlemlenemediği sonucuna ulaşılabacaktır.

Yapılan araştırma neticesinde ödeme yöntemi seçimi; kültür ve gelenek, sektörel değişkenler güven düzeyi, alıcının ödeme gücü, ülkelerdeki ekonomi politikaları gibi faktörlere göre karar verilen bir alan olduğunu göstermiştir.

Bankacılık sektörü etkisi açısından yapılan araştırmada; sektörün kendisine özgü koşullar etrafında değerlendirme yapılması sonucuna ulaşılmıştır. Etkileşim

mekanizmaları; verilerinin azlığı, gözle görülür sonuçlarının hesaplanamaması, regülatör ve otoritelerin varlığının azlığı nedeniyle günümüzde böyle bir etkinin olmadığı sonucuna ulaşılmıştır.

Uluslararası ticaret ile bankacılık sektörünün birbirinden beslenen bir yapısının olması, ödeme yönteminin değişmesi veya gelişmesine verdiği tepkiyi etkilememiştir. Halen günümüzde bankacılık ve dış ticaret birbirinden beslenen mekanizmalardır. Mevcut ilerleme ve gelişmeler neticesinde çalışmada; dış ticarete değişen ödeme yöntemlerinin bankacılığa bir etkisinin olmadığını göstermiştir. Ancak çalışmada değinilen ve şuan ticari bankaların çok azında kullanılan banka ödeme yükümlülüğünün, entegrasyonu ve regülasyonu tamamlandığında, dış ticarete yarattığı kolaylık ile ilerleyen zamanda bankacılık faaliyetlerinde pozitif bir etkileşime sebebiyet vereceği tahmin edilmektedir.

Öte yandan, gelecekte kripto para ile ticaret örneğinde olduğu gibi, bankacılığa duyulan ihtiyacı ortadan kaldıracak ödeme yöntemlerinin olabileceği düşünülmektedir. Yalnız, dış ticarete ithalat ve ihracat faaliyetlerinde, belgelerin bankalar aracılığıyla güvencede olması, bankacılığı; dış ticaret faaliyetlerinin merkezinde tutmaya devam edecektir. Ulaşılan sonuçlar göz önünde bulundurularak; bankacılık sektörünün kendisine özgü yapısı dış ticarete mutlaka dikkate alınmalı, güncel politika ve değişimler takip edilmelidir.

İlerleyen yıllarda, tam entegrasyon sağlanmasıyla altyapının gelişeceği, ticaret savaşlarının belirsizliği, internetin daha da yaygınlaşması ile bankacılığın dış ticaretteki rolü; evrimleşecektir. Etkinin pozitif veya negatif olarak tanımlanması hususu yorumlanacak veri setine bağlıdır.

KAYNAKÇA

Agbonika, J.A. (2015). Methods of International Trade and Payments: The Nigerian Perspective. *Global Journal of Politics and Law Research*, 3 (1), 21-60.

Ağsakal, A. ve Erkan, M.K. (2016). Türkiye'de Dış Ticarete Ödeme Şekilleri ve Faiz Oranları, *Uluslararası Yönetim İktisat ve İşletme Dergisi*, Özel Sayı, 581-588.

Askar, G. (2018). Dış Ticarete Ödeme Yöntemleri ve Türkiye'deki Kullanımı, İstanbul Ticaret Üniversitesi, Tartışma Metinleri, 1-13.

Akın, H. (2013). *Yeni İşimiz Dış Ticaret*, İstanbul: Elma Yayınları.

Akşehirlioğlu, O. (2002), *Elektronik Para ve Ekonomi Üzerindeki Etkileri*, (Yayınlanmamış Doktora Tezi), İstanbul: Marmara Üniversitesi Bankacılık ve Sigortacılık Enstitüsü.

Al Kılıç, Ş. (2010). Uluslararası Ticarete Vesaik Mukabili Ödeme Yöntemi, *Gazi Üniversitesi Hukuk Fakültesi Dergisi*, 14 (2): 1-44.

Alabayır, A. (2017). Akreditifli Ödeme Şeklinde Şirketlerin Konuya Hâkimiyetleri ve Rezerv Kesintisi Oluşması Üzerine Ampirik Bir Çalışma, *İşletme Araştırmaları Dergisi*, 9(7): 420-439.

Alabayır, A. ve Muzır, E. (2016). Dış Ticaret İşletmelerinde Ticaret Yapılan Yere Göre Ödeme Şekli Tercihi ve Tercih Nedenlerini Belirlemeye Yönelik Ampirik Bir Çalışma, *İşletme Araştırmaları Dergisi*, 8 (3): 304-323.

Alçı, M. ve Ercan, H. (2005). "Otomasyon Sistemlerinde Kullanılan Akıllı Kartlı Okuyucunun Elektronik Devresinin Tasarımı ve Gerçekleştirilmesi", 3. Otomasyon Sempozyumu ve Sergisi, 11-12 Kasım, Denizli.

Arif Şahin, (2002). İhracatta Ödeme Şekilleri, İGEME-İhracatı Geliştirme Etüd Merkezi, <http://kisi.deu.edu.tr/ikbal.aksulu/IhracattaOdeme%C5%9Eekilleri.pdf> (Erişim: 26.03.2019).

Ata, S. ve Terzi, H. (2017). Dış Ticaret, *T.C. Kalkınma Bakanlığı - Ekonomik ve Stratejik Araştırmalar Dairesi*, Haziran 2017

Ateş, B. A. (2016). Kripto Para Birimleri, Bitcoin ve Muhasebesi, *Çankırı Karatekin Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi*, 7 (1): 349-366

Berentsen, A. and Schär, F. (2018). A Short Introduction to the World of Cryptocurrencies, *Federal Reserve Bank of St. Louis Review*, 100(1): 1-16.

Bilir, H. ve Çay, Ş. (2016). Elektronik Para ve Finansal Piyasalar Arasındaki İlişki, *Niğde Üniversitesi İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesi Dergisi*, 9 (2): 21-31.

Burul, G.C. Uluslararası Ticarete Ödeme Şekillerinden Akreditif, http://www.bka-law.com/Files/636482018071216260_bka___uluslararsi_ticarete_odeme_sekillerinden_akreditif.pdf , (Erişim: 29.05.2019).

Çağlar, Ü . (2007). Elektronik Para: Enformasyon Teknolojisindeki Gelişmeler ve Yeni Ödeme Sistemleri. *Manas Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi* 9(17): 177-186.

Çavuşoğlu, C. (2015). *Elektronik Paranın Gelişimi ve Merkez Bankası Bilançosu ile Para Politikası Uygulamaları Üzerine Etkisi*, Türkiye Cumhuriyet Merkez Bankası Muhasebe Genel Müdürlüğü Uzmanlık Yeterlilik Tezi.

Çelebi, O. (2019). Bankacılığın Dijitalleşmesi ve E-Ticaretin Yükselişi, <http://katilimfinansdergisi.com.tr/bankaciligin-dijitallesmesi-ve-e-ticaretin-yu%CC%88kselisi/> , Erişim Tarihi: 25.06.2019.

Çelik, A. (2014). Dış Ticarete Yeni Dönem: BPO. *Konya Ticaret Odası Yayını*, 1-5.

Çelik, T. ve İlkay, S.Ç. (2016). Türkiye’de İhracat ve İthalat Arasındaki İlişkinin 1989-2015 Dönemi İçin Test Edilmesi, *Süleyman Demirel Üniversitesi İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesi Dergisi*, 21(3): 961-969.

Crede, A. (1995). Electronic Commerce and the Banking Industry: the Requirement and Opportunities for New Payment Systems Using the Internet. *Journal of Computer-Mediated Communication*, 1(3)

Doğanlar, M., Bal, H. ve Özmen, M. (2003). Uluslararası Ticaret ve Türkiye’nin İhracat Fonksiyonu, *Manas Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi*, 4(7): 83-109.

Dölek, A. (1999). *AB Uyum Süreci Çerçevesinde Uygulamalı İthalat İşlemleri ve Örnekleri*, İstanbul: Beta Yayınevi.

Dulupçu, M.A., Yiyit, M. ve Genç, A.G. (2017). Dijital Ekonominin Yükselen Yüzü: Bitcoinin Değeri ile Bilinirliği Arasındaki İlişkinin Analizi, *Süleyman Demirel Üniversitesi İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesi Dergisi*, 22, 2241-2258.

Ernstberger, P. (2009). Linden Dollar and Virtual Monetary Policy, Working Paper, Forschungsstelle for Bankrecht und Bankpolitik, University of Bayreuth.

Fung, B.S., Hanna, H. (2016). Central Bank digital Curriencies: A framework for assessing why and how. *Bank of Canada Staff Discussion Paper*, No. 2016-22, Bank of Canada, Ottawa.

Gan, C., Clemes, M., Limsombunchai, V., Weng, AM. (2006). A Logit Analysis of Electronic Banking in New Zealand. *Discussion Paper*, No. 108.

Gayıpov, Y. (2013). *Dış Ticarete Teslim ve Ödeme Şekillerinde Eğitim Gereklilerinin Belirlenmesi*, T.C. Gazi Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, İşletme Anabilim Dalı, Yüksek Lisans Tezi.

Gerrard, P., Cunningham, B. (2003), The diffusion of Internet Banking Among Singapore Consumers, *International Journal of Bank Marketing*, 21(1): 16-28.

Giannakoudi, S. (1999). Internet Banking: The Digital Voyage of Banking and Money in Cyberspace, *Information & Communications Technology Law*, 8(3): 205-43.

Giovannucci, D. (2007). Basic Trade Finance Tools. *World Bank Document and Reports*, 1 (1): 1-14.

Green, P. (2012). Banking On BPOs. *Global Finance*, 66-68.

Gökgöz, A. ve Özdemir, H. (2015). Dış Ticarete Teslim ve Ödeme Şekillerinin TMS 18 Hasılat Standardı. *Journal of Accounting Finance and Aunting Studies*, 1 (2): 105-122.

Göleç, N. (2015). Uluslararası Finasta İnovasyon Örneği Olarak Banka Ödeme Yükümlülüğü. *Journal of Accounting Finance and Aunting Studies*, 1 (2): 103-120.

Hepaktan, E. (2008). “Türkiye’nin Dönüşüm Sürecinde Dış Ticaret Politikaları”, 2. Ulusal İktisat Kongresi, DEU İİBF İktisat Bölümü, 20-22 Şubat, İzmir.

Hammami, M. (2017). Bitcoin and Blockchain Mechanism, https://www.researchgate.net/publication/315766868_Bitcoin_Blockchain_mechanism, (Erişim: 19.10.2018).

İHKİB – İstanbul Hazır Giyim ve Konfeksiyon İhracatçıları Birliği, (2017). Türkiye’nin En Fazla İthalat Yaptığı Ülkeler – Genel, Hazır Giyim ve Tekstil, <https://www.ihkib.org.tr/fp-icerik/ia/d/2017/04/24/2016-yillik-turkiye-ithalat-yapilan-ulkeler-ihkib-201704241005540543-702B3.pdf>

Kanca, O.C. (2012). 1950-1960 Arası Uygulanan Sosyo-Ekonomik Politikalar, *Mustafa Kemal Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi*, 9(19): 47-63.

Kara, M. (2012). *E-Dış Ticarete Karşılaşılan Sorunlar Üzerine Bir Araştırma: Gıda Sektörü Örneği*, T.C. Fatih Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, İşletme Anabilim Dalı, Yüksek Lisans Tezi.

Karaarslan, E. ve Akbaş, M.F. (2017). Blokzinciri Tabanlı Siber Güvenlik Sistemleri, *Uluslararası Bilgi Güvenliği Mühendisliği Dergisi*, 3(2): 16-21.

Kodalak, O., Topal, B. ve Dizkırıcı, A.S. (2015). Dış Ticarete Akreditifli Ödemeler: UCP 600'e Göre Bankalarda Güncel Örnek. *Journal of Accounting Finance and Aunting Studies*, 1 (2): 68-90.

Kundak, S. (2015). *Türkiye'de İmalat Sanayinin İthalata Bağımlılığının Analizi*, Afyon Kocatepe Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, İktisat Anabilim Dalı, Doktora Tezi.

Kuş Khalilov, M.C., Gündebahar, M. ve Kurtulmuşlar, İ. (2017). Bitcoin ile Dünya ve Türkiye'deki Dijital Para Çalışmaları Üzerine Bir İnceleme, *19. Akademik Bilişim Konferansı*, 1-8.

Mantar, S. (2004). *Yeni Ekonomik Düzendeki E-Devlet ve Dijital Para: Dijital Para ile Yeni Bir Harcama ve Değerlendirme Önerisi*, T.C. Osmangazi Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, İşletme Anabilim Dalı, Yüksek Lisans Tezi.

MEGEP (2008). Dış Ticarete Ödeme Şekilleri, T.C. Milli Eğitim Bakanlığı Yayınları, http://www.ayman.com.tr/dosyalar/dis_ticarete_odeme_sekilleri.pdf (Erişim: 03.04.2019).

Meijer, C.R.W., Menon, M. (2012). Bank payment obligation: The missing link? *Journal of Payments Strategy & Systems*, 6(3), 232-245.

Mencias, A.N. (2017). IBM Blockchain High Secure Business Network, <https://www.vm.ibm.com/education/lvc/LVC0517.pdf> (Erişim: 09.05.2019).

Mustapha, S.A. (2018). E-Payment Technology Effects on Bank Performance in Emerging Economies-Evidence from Nigeria. *Journal of Open Innovation: Tecnology, Market and Complexity*. Nigeria.

Mustafa Alçı ve Hamdi Ercan, (2005). Otomasyon Sistemlerinde Kullanılan Akıllı Kartlı Okuyucunun Elektronik Devresinin Tasarımı ve Gerçekleştirilmesi, https://www.academia.edu/6489716/OTOMASYON_S%C4%B0STEMLER%C4%B0NDE_KULLANILAN_AKILLI_KARTLI_OKUYUCUNUN_ELEKTRON%C4%B0K_DEVRES%C4%B0N%C4%B0N_TASARIMI_VE_GER%C3%87EKLE%C5%9ET%C4%B0R%C4%B0LMES%C4%B0 (Erişim: 08.05.2019).

Nakamoto, S. (2008). Bitcoin: A Peer-to-Peer Electronic Cash System, <https://bitcoin.org/bitcoin.pdf>, (Erişim: 18.04.2019).

Öz, S. (2007). Türkiye'nin Dış Ticaret Açığı: Boyutu, Yapısı ve Nedenleri, *TÜSİAD Sabancı Üniversitesi, Rekabet Forumu*, 1-42.

Özalp, A. (2019). Uluslararası Ticarete Banka Güvenceli Yeni Bir Ödeme Yöntemi: BPO. Türkiye Ekonomi Bankası Yayını, 1-9.

Özcan, H.A. (1998). Düünden Bugüne Dış Ticaretimizdeki Gelişmeler, *Dış Ticaret Dergisi*, Özel Sayı, 41-76.

Özdemir, Ü., Kantürk Yiğit, G. ve Oral, M. (2016). Cumhuriyetten Günümüze Ekonomi Politikaları Bağlamında Türk Dış Ticaretinin Gelişimi, *Doğu Coğrafya Dergisi*, 20 (35): 149-174.

Öztürk, A. ve Sandalcılar A.R. (2018). Dış Ticaret İşlemlerinde Tercih Edilen Ödeme Yöntemleri: Doğu Karadeniz Bölgesi Üzerine Bir Uygulama. *Kastamonu Üniversitesi İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesi Dergisi*, 20 (4), 201-2018.

Öztürk, N. ve Koç, A. (2006). Elektronik Para, Diğer Para Türleriyle Karşılaştırılması ve Olası Etkileri, *Selçuk Üniversitesi Sosyal ve Ekonomik Araştırmalar Dergisi*, 6 (11): 207-243.

Polat, M. (2018). *Sosyal Medya ve Yatırım Araçlarının Değeri Arasındaki İlişkinin İncelenmesi: Bitcoin Örneği*, (Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi) Sakarya: Sakarya Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Yönetim Bilişim Sistemleri Anabilim Dalı.

Priporas, C.V., Stylos, N., Fotiadis, A.K. (2017). Generation Z consumers Expectations of Interactions in Smart Retailing: *A future agenda. Computers in Human Behavior*, 77(2017); 372-378.

Rumelili, Ö.M. (2006). *Ödeme Sistemlerinde Bilgi Teknolojileri Riskleri*, (Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi). Ankara: T.C. Ankara Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, İşletme Anabilim Dalı.

Sanford, C. S. Jr. (1993). *Financial Markets in 2020*, Federal Reserve Bank of Kansas City, <https://www.kansascityfed.org/publicat/sympos/1993/s93sanfo.pdf>, (Erişim: 08.08.2019).

Shevchenko, M. ve Urivskiy, A. (2017). Blockchain activities in Russia, Russian Technical Committee for Standardization TC 26, <https://www.standards.org.au/StandardAU/Media/SAArchive/OurOrganisation/Events/Documents/9-Blockchain-activities-in-Russia-Maksim-Shevchenko.pdf> (Erişim: 09.05.2019).

Stokes, R. (2012). Virtual Money Laundering: The Case of Bitcoin and the Linden Dollar, *Information & Communications Technology Law*, 21(3): 221-236.

Susmuş, T. ve Başlangıç Ö. (2015), The New Payment Term BPO and Its Effects on Turkish International Business, *Procedia Economics and Finance*, 33: 321 – 330.

Şahin, A. (2002). *İhracatta Ödeme Şekilleri*, İGAME – İhracatı Geliştirme Merkezi, Ankara.

T.C. Ticaret Bakanlığı, (2019), Yıllara Göre Dış Ticaret İstatistikleri, <http://risk.gtb.gov.tr/data/572b3a8a1a79f50cd8a22b1a/1-Yıllara%20Gore%20Dis%20Ticaret.pdf> (Erişim: 03.04.2019).

TDK - Türk Dil Kurumu, (2019). www.tdk.gov.tr

TMCB – Türkiye Cumhuriyet Merkez Bankası, (2014). *Ödeme Sistemleri-Türkiye’de Ödeme Sistemleri*, Ankara.

Tulgar, D. (2018). *Türkiye’de Uluslararası Bankacılık ve Dış Ticaret*. (Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi). Tekirdağ: Namık Kemal Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Yüksek Lisans Tezi.

Tüfekçi, M.H. ve Ünal, C. (2010). International Payment Methods. *Marmara Üniversitesi Hukuk Fakültesi Hukuk Araştırmaları Dergisi*, 16 (3-4): 327-351.

TİM - Türkiye İhracatçılar Meclisi, (2017). *Ekonomi ve Dış Ticaret Raporu 2017*. https://www.tim.org.tr/files/downloads/Raporlar/T%C4%B0M_Ekonomi_Raporu_2017.pdf, (Erişim: 02.05.2019).

Varlık, U. ve Uçar, M. (2017). Dış Ticarete Ödeme Şekilleri ve Vesiak Mukabili İşlemlerde Operasyonel Riskler, *Uluslararası Ticaret ve Ekonomi Araştırmaları Dergisi*, 1 (1): 1-16.

Vrontis, D., Thrassou, A., Santoro, G. and Papa, A., (2016). *Ambidexterity, External Knowledge and Performance in Knowledge-Intensive Firms*, J. Technol. Transf. 1–15.

Weber, R. (1998), *Chablis-Market Analysis of Digital Payment Systems*, Technischen Universität München, 18 August.

Yılmaz, M. ve Özken, A. (2016). <http://www.daib.org.tr/dosyalar/ihracat-prosedurleri.pdf> (Erişim: 23.03.2019).

Yüksel, B.A.E. (2015). Elektronik Para, Sanal Para, Bitcoin ve Linden Doları'na Hukuki Bir Bakış, *İstanbul Üniversitesi Hukuk Fakültesi Mecmuası*, 2, 173-220.

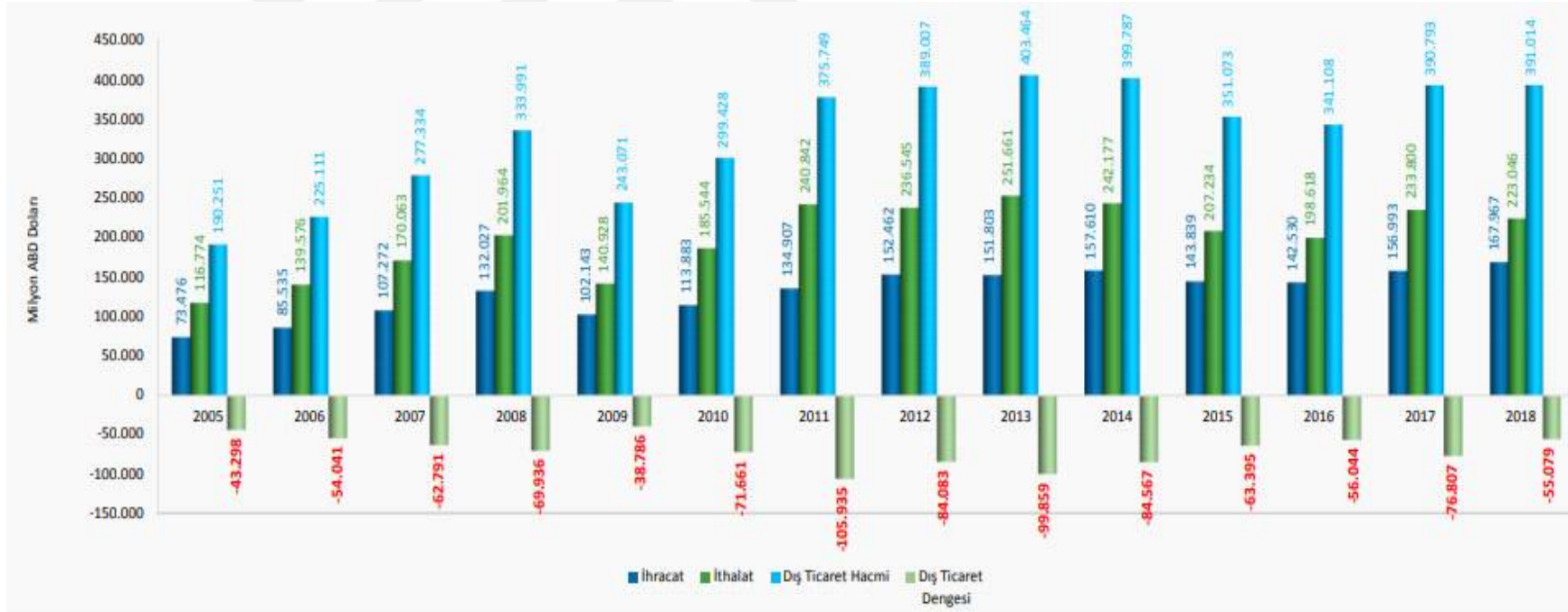
Zengin, B. ve Güngördü, A. (2013). Elektronik Ödeme Sistemlerinin Olası Etkileri Üzerine Bir İnceleme, *Gazi Üniversitesi İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesi Dergisi*, 15(3): 129-150.

Zeynelzade, S., Topal, B. ve Dizkırııcı, A.S. (2016). İhracatta Akreditifli Ödeme Yönteminin Değerlendirilmesi, *İşletme Bilimi Dergisi*, 4 (1): 123-140.

EKLER

Ek 1: Yıllara Göre Dış Ticaret İstatistikleri

Kaynak: T.C. Ticaret Bakanlığı, <http://risk.gtb.gov.tr/data/572b3a8a1a79f50cd8a22b1a/1-Yillara%20Gore%20Dis%20Ticaret.pdf>